

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Rostislav Zadák

**Válka roku 1866 na Severním bojišti
Průběh a důsledky bojů na jizerské frontě**

The war of the 1866 on the Northern battelfield
The course and consequences of the fights of the Jizera front

Praha 2014

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat zejména svému vedoucímu bakalářské práce, prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D., za podporu, cenné rady a připomínky během vedení práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 30. července 2014

podpis:

Abstrakt

Tato práce se zabývá událostmi na jizerské frontě, které zásadně ovlivňovaly tažení rakouské Severní armády proti pruským armádám v roce 1866. Na jizerské frontě se postupně zformovala tzv. Jizerská armádní skupina, která byla tvořena rakouským I. armádním sborem, rakouskou 1. lehkou jezdeckou divizí a saským armádním sborem. Toto armádní uskupení po částech postupně čelilo útočící pruské 1. a Labské armádě. Pod jejich tlakem a kvůli novým rozkazům musela Jizerská skupina ustoupit k Jičínu. Zde došlo k bitvě, do které se zapojila skoro celá Jizerská skupina. Bitva skončila ústupem a rozpadem tohoto uskupení. To mělo zásadní význam a vedlo to v konečném důsledku k ústupu celé Severní armády k Hradci Králové.

Klíčová slova

Prusko-rakouská válka, rakouská armáda, pruská armáda, saský armádní sbor, Severní armáda, I. armádní sbor, 1. lehká jezdecká divize, 1. armáda, Labská armáda, jizerská fronta, Jizerská skupina.

Summary

This work deals with the events of the Jizera front, which significantly influenced the Austrian North Army campaign against the Prussian armies in 1866. On Jizera front has gradually formed so-called the Jizera Army Group, which was formed by the Austrian Ist Army Corps, the Austrian 1st Light Cavalry Division and Saxon Army Corps. This army group in parts gradually faced attacking Prussian 1st and Elbe Army. Under their pressure and due to new orders Jizera group had to retreat to Jičín. There was a battle, in which get in almost whole Jizera group. The battle ended in the retreat and disintegration of this group. This had major importance and led ultimately to retreat across North army to Hradec Králové.

Keywords

The Austro-Prussian War, Austrian Army, Prussian Army, Saxon Army Corps, North army, Ist Army Corps, 1st Light Cavalry Division, 1st Prussian Army, Elbe Army, Jizera front, Jizera Army Group.

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Cesta k válce a vojenské přípravy Rakouska a Pruska.....	11
2.1	Rakouské vojenské přípravy.....	12
2.2	Pruské vojenské přípravy.....	15
3	Vypuknutí války.....	19
3.1	Přesun saského vojska do Čech.....	20
3.2	Rozhodnutí o přesunu Severní armády do Čech a situace I. armádního sboru.....	21
3.3	Pruský vpád do Saska a příprava invaze do Čech.....	24
4	Válka přichází do Čech.....	26
4.1	Postup Labské armády.....	26
4.2	Vstup pruské 1. armády do Čech.....	28
4.3	Postup pruských armád 24. června a srážka u Dlouhého Mostu.....	32
4.4	Shromažďování rakouských a saských sil na Jizeře 23. až 25. června.....	34
5	Boje na jizerské frontě 26. června.....	38
5.1	Boje u Kuřívod.....	39
5.2	Bitva u Sychrova.....	42
5.3	Spojenecký ofenzivní plán.....	45
5.4	Bitva u Podolí.....	46
6	Celková situace Rakušanů a Prusů 25. až 28. června.....	51
6.1	Pruské armády 27. června.....	51
6.2	Události u Severní armády a plány vrchního velení.....	51
6.3	Situace Jizerské skupiny 27. června.....	54
7	Bitva u Mnichova Hradiště 28. června.....	55
7.1	Útok Labské armády.....	55
7.2	Útok 1. armády.....	57
8	Přesun rakousko-saských sil k Jičínu 28. až 29. června.....	61
8.1	Přesun rakouských jednotek k Jičínu.....	61
8.2	Boj u Podkosti v noci z 28. na 29. června.....	63

9	Bitva u Jičína dne 29. června.....	66
9.1	Boj u Zámezí a Dílců.....	68
9.2	Boje u Podůlší a Prachova.....	71
9.3	Na sobotecké silnici.....	72
9.4	Situace protivníků a rozkaz k ústupu.....	74
9.5	Ústup z Jičína a pruský útok na město.....	77
10	(Ne)spojení Jizerské skupiny s hlavními silami Severní armády.....	81
10.1	Rakouský III. armádní sbor a rozhodování vrchního velení.....	83
11	Závěr.....	85
12	Seznam použité literatury a pramenů.....	88
13	Seznam příloh.....	91
14	Přílohy.....	92

1 Úvod

Záměrem této bakalářské práce je analyzovat význam jizerské fronty, která se vytvořila v úvodní fázi prusko-rakouského konfliktu v roce 1866 na Severním bojišti (viz. příloha č. 1). Z časového hlediska těžiště práce spočívá v období od 15. června, kdy Prusko zahájilo válečné operace, do 30. června, kdy jizerská fronta přestává existovat. Práce také zahrnuje nutný přesah a to zvláště co se týká diplomatického úvodu a vojenských příprav. Končí pak v předvečer rozhodující bitvy u Hradce Králové 3. července. Pojem jizerská fronta není obecně příliš frekventovaný a s tím se pojí i menší zájem o toto bojiště, které není tak známé v porovnání s bojištěm východočeským (polabským). Jizerská válečná fronta zahrnuje pohyblivé bojiště, které se vytvořilo v širokém pásmu podél řeky Jizery a zaniklo až na bojišti u města Jičín. Na této frontě se postupně zformovala tzv. Jizerská armádní skupina, která vznikla v důsledku změny rakouské strategie. Zahrnovala část rakouské Severní armády, která se utvořila spojením rakouského I. armádního sboru a 1. lehké jezdecké divize se saským armádním sborem. Tato síla se pak snažila plnit proměňující se požadavky rakouského vrchního velení. Protivníky těchto sil byly dvě pruské armády, které po obsazení Saska samostatně postupovaly do nitra Čech. Práce se tak snaží postihnout důsledky bojů mezi těmito protivníky a jejich význam pro obě strany konfliktu. Ty byly závažné více pro rakouskou stranu, která doplácela na svůj nejasný strategický plán, na rozdíl od pruské jasné strategie. Podstatnou součástí práce je reflexe jednotlivých bitev, které se odehrály na jizerské frontě a ovlivňovaly průběh tažení. S tím se pojí i otázka taktiky, která se různě uplatňovala v těchto střetech. Na jizerské frontě boje neprobíhaly podle jedné šablony, ale byly jak obranné tak útočné. V neposlední řadě jsem se snažil reflektovat osudy některých účastníků tažení, které přibližují dobovou realitu. K dosažení cílů mé práce jsem použil analytickou a komparativní metodu.

Na téma prusko-rakouské války v roce 1866 bylo napsáno již nepřehledné množství knih a článků s proměnlivou vypovídající hodnotou. Jako základ práce jsem použil oficiální dílo rakouského generálního štábu *Österreichs Kämpfe im Jahre 1866*¹. Obsahuje podrobný popis celého tažení, včetně citace některých rakouských rozkazů. Částečně jsem využil i oficiální dílo pruského generálního štábu *Der Feldzug von 1866 in Deutschland*², které vyšlo ještě dříve než dílo rakouské. V porovnání není tak obsáhlé a podrobné, ale přináší základní

¹ *Österreichs Kämpfe im Jahre 1866: nach Feldacten bearbeitet durch das k. k. Generalstabs-Bureau für Kriegsgeschichte, Dritter Band*, Wien, Waldheim, 1868.

² *Der Feldzug von 1866 in Deutschland*, Berlin, Ernst Eiegfried Mittler und Sohn, 1867.

informace o pruském vojsku. Pro pruský pohled na tažení jsem využil více obsáhlé dílo Theodora Fontaneho *Der deutsche Krieg von 1866*³, které přináší subjektivnější pohled na tažení a zároveň obsahuje různé zajímavosti. Cituje například paměti pruských vojáků, jejichž vzpomínky jsou ovšem někdy značně zavádějící. Zajímavou knihou pro poznání situace v severních Čechách je důležitá kniha Antona Jahnela *Chronik der preussischen Invasion des nördlichen Böhmens im Jahre 1866*⁴, vydaná už rok po válce. Obsahuje informace z období od příprav na válku, přes průběh válečných operací až po pruskou okupaci a její následky.

Zajímavou pramennou záležitostí jsou paměti účastníků⁵ tažení i civilistů⁶, kteří zaznamenali to, co za války prožili. Paměti dobře přibližují realitu tehdejší doby včetně každodennosti válečného konfliktu. Přirozeným úskalím u nich je, že události nesprávně zařazují do kontextu tažení a bývají v tomto ohledu nepřesné. Pro danou problematiku jsou zajímavé i paměti *Před třiceti lety*⁷, jejichž autorem je Emanuel Salomon Friedberg-Mírohorský, známý český voják-vlastenec, který se ale války účastnil na Jižním bojišti. Zajímavé jsou, pro ukázkou každodennosti tažení, zprávy od zpravodajů *Národních listů*, kteří byli vysláni na exponovaná místa. Noviny nemohly informovat o pohybech rakouských jednotek a ani informace o bojích nejsou příliš přesné. Dalšími použitými novinami byl *Pražský denník*, který ale nepřinášel tak zajímavé informace.

První poválečná publikace psaná v českém jazyce čerpala především z dobových novinových zpráv. Takto vyšly *Wěrný a souwislý popis Wálky s Prusy na bogisstjch w zemi koruny České swedených léta Páně 1866*⁸ a *Válka s Prusy roku 1866 a příčiny její*⁹. O něco kvalitnější, ale především obsáhlejší je práce¹⁰ Karla Sabiny. Také čerpal z dobových novin, ale přidal zprávy od lidí dotčených válkou a samozřejmě vlastní prožitky. První český

³ FONTANE, Theodor, *Der deutsche Krieg von 1866, I. Band, Der Felzug im Böhmen und Mähren*, Berlin, Verlag der könig. Geheimen Ober-Hofbuchdruckerei, 1871.

⁴ JAHNEL, Anton, *Chronik der Preussischen Invasion des nördlichen Böhmens im Jahre 1866*, Reichenberg, Im Selbstverlage, 1867.

⁵ Z pruské strany je to kniha: ZYCHLINSKI, Franz von, *Antheil des 2. Magdeburg. Infanterie-Regim. No. 27. an dem Gefecht bei Münchengrätz und an der Schlacht von Königgrätz*, Halle, Verlag von Julius Friede, 1866. Z rakouské strany to jsou paměti uveřejněné v článku: HALBICH, František, *Noční zápas o Podol. 26. VI. 1866*, in. Jičínské noviny, Jičín, 29. června 1912.

⁶ KUDRNÁČ, Václav, *Vzpomínka na Rakousko-pruskou válku*, Turnov, V. Kudrnáč, 1906. NÁVESNÍK, František, *Z mých vzpomínek na rok 1866*, Jičín, F. Návesník, 1919.

⁷ *Před třiceti lety: vzpomínky na válečný rok 1866 vyňaté z paměti vyššího důstojníka*, Praha, Fr. Bačkovský, 1896.

⁸ *Wěrný a souwislý popis Wálky s Prusy na bogisstjch w zemi koruny České swedených léta Páně 1866*, Praha, Jan Spurný, 1866.

⁹ *Válka s Prusy roku 1866 a příčiny její*, Praha, Jarosl. Pospíšil, 1867.

¹⁰ SABINA, Karel, *Kronika války Prusko - Italsko - Rakouské: prostonárodní vyličení na bojišti severním a jižním v roce 1868*, Praha, Mikuláš & Knapp, 1868.

vydanou ucelenou knihou o válce roku 1866 je trojdílné dílo¹¹ lékaře Otakara Jedličky, které si dodnes udrželo svou faktografickou hodnotu. Jeho následovníkem byl Servác Heller, který vydal rovněž obsáhlou publikaci¹², která už neobsahuje příliš nových informací, ale je obohacena o autorovy paměti. Jedlička i Heller navíc svá díla také obohatili o své vlastní prožitky. Nové informace pak obsahuje kniha¹³ vojáka z povolání plukovníka Karla Kudra, který se i podrobněji (a s odstupem) zabýval příčinami chování rakouského vrchního velení a jeho strategií. V roce 1986 vyšla kniha historika Otty Urbana *Vzpomínka na Hradec Králové*¹⁴. Je přínosná hlavně v tom, že zařazuje válečný děj do evropského a českého kontextu. Zabývá se také více každodenností civilního obyvatelstva a jeho vnímáním války. Zajímavou knihou, která přináší nové informace, je *The Austro-Prussian War: Austria's war with Prussia and Italy in 1866*, kterou napsal historik Geoffrey Wawro.¹⁵

Po listopadu 1989 se v naší zemi zvýšil zájem o prusko-rakouský konflikt a díky tomu začalo vycházet podstatně více nových publikací. Novější českou knihou, zabývající se komplexně tímto konfliktem, je *Válka 1866*¹⁶ od Pavla Běliny a Josefa Fučíka. Nezabývá se vždy podrobným líčením bitev (zvláště co se týče jizerské fronty), ale přináší zajímavé informace o záměrech vrchního velení. Kniha si také klade za cíl odstranění různých pověstí a nepřesností, které se na tento konflikt za desetiletí nakupily. Na tuto knihu navazuje publikace *Válka 1866: běda poraženým*¹⁷, kterou napsal již sám Josef Fučík a v níž rozvíjí dílčí témata. Vycházet také začalo podstatně více menších prací a článků. Ty doplňují obsáhlou literaturu, která je většinou zaměřena na celé tažení a právě menší práce zaměřené na konkrétní problematiku, jsou dnes velmi přínosné. Na druhou stranu jejich určitým a stálým problémem zůstává, že nesprávně zařazují nové informace do kontextu. Jedná se tedy spíše o menší či větší střípky do mozaiky celého prusko-rakouského konfliktu.

¹¹ JEDLIČKA, Otakar, *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl první. Do bitvy u Králové Hradce*, Pardubice, F. & V. Hoblík, 1883.

¹² HELLER, Servác, *Válka z roku 1866 v Čechách, její vznik, děje a následky*, Praha, Edvard Beaufort, 1896.

¹³ KUDR, Karel, *Válka rakousko-pruská 1866 v Čechách a na Moravě*, Praha, 1936.

¹⁴ URBAN, Otto, *Vzpomínka na Hradec Králové*, Praha, Panorama, 1986.

¹⁵ WAWRO, Geoffrey, *The Austro-Prussian War: Austria's war with Prussia and Italy in 1866*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

¹⁶ BĚLINA, Pavel, FUČÍK, Josef, *Válka 1866*, Praha, Havran, 2005.

¹⁷ FUČÍK, Josef, *Válka 1866: běda poraženým*, Praha, Paseka, 2012.

2 Cesta k válce a vojenské přípravy Rakouska a Pruska

Rakousko a Prusko proti sobě naposledy vedly válku v letech 1778-1779 a jejich armády se měly po téměř 90 letech vrátit na takřka stejná bojiště. V tomto období až do roku 1866 se našla nejedna záminka k nové konfrontaci, ale spory se mezi oběma státy nevyhrotily natolik, aby byly řešeny jinými prostředky, než těmi politickými. Nakonec se stal příčinou nové války až spor o budoucnost polabských vévodství Šlesvicka a Holštýnska, který se zároveň propojil s řešením otázky budoucnosti Německého spolku. Území obou vévodství se podařilo dobýt spojenými prusko-rakouskými silami a oddělit je od Dánska v roce 1864. Vítězné tažení sice splnilo prvotní cíl „osvobodit“ zdejší německé obyvatelstvo od dánské nadvlády, ale následně vyvstal problém co dál s nabytým územím. Dosavadní spojenci měli rozdílné představy jak situaci řešit, což vyvolávalo spory a nedůvěru. Vzrůstající napětí otupilo až uzavření Gasteinské konvence 14. srpna 1865, která rozdělila správu polabských vévodství tak, že Rakousko převzalo správu v Holštýnsku a Prusko ve Šlesvicku. Již od počátku představovala konvence jakési provizorium, které jen oddálilo nutné rozhodující střetnutí obou rivalů a tím odsunulo řešení celé otázky.¹⁸

Novou situaci ale nebralo příliš v potaz obyvatelstvo obou vévodství, které žádalo jejich spojení a samostatnost. Šlesvické obyvatelstvo, kterému se zdál neúnosný útlak Kodaně, teď zjistilo na vlastní kůži, co je to spojení s lidmi téhož jazyka. Všechny pokusy o augustenburské demonstrace byly ve Šlesvicku pruským guvernérem bezohledně potlačeny.¹⁹ V Holštýnsku byla situace jiná a rakouská správa tolerovala proaugustenburské sympatie, které jí ostatně vyhovovaly. To vyvolávalo protesty Pruska, které odmítalo jakékoli projevy podpory ve prospěch Friedricha Augustenburského.²⁰ Příčinou zásadní změny ve vzájemných vztazích mezi německými velmocemi se stala demonstrace v holštýnské Altoně 23. ledna 1866, kde 4000 lidí projevovalo podporu nárokům Friedricha Augustenburského. Tato událost vzbudila v Berlíně velkou nelibost a již o tři dny později pruský ministerský předseda Otto von Bismarck konstatoval, že se Rakousko uchyluje k protiprusky zaměřeným akcím. Demonstrace v Altoně zároveň značnou měrou přispěla ke změně postoje pruského krále Viléma I., který se k případné válce s Rakouskem stavěl velice zdrženlivě.²¹

¹⁸ KRÁLOVÁ, Hana, *Prusko-rakouské soupeření v Německém spolku v předvečer války roku 1866 a jeho ohlas na stránkách rakouského tisku*, Praha, 2007, str. 77.

¹⁹ LOEWENSTEIN, Bedřich, *Otto von Bismarck*, Praha, Svoboda, 1968, str. 87.

²⁰ Friedrich vévoda von Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg (1829-1880). Měl dědický nárok podle sálského zákoníku na obě vévodství. Prusko ani Rakousko však jeho nároky neuznávaly. Viz. KRÁLOVÁ, *Prusko-rakouské soupeření v Německém spolku*, str. 69-79.

²¹ HÁLEK, Jan, *Diplomatická předehra prusko-rakouské války – léta 1862-1866*, Praha, 2001, str. 105.

Na přelomu února a března se tak vztahy mezi oběma státy staly natolik špatnými, že se jejich nejvyšší představitelé začali zabývat možným konfliktem a zahájili první přípravy k válce. Paralelně během vojenských příprav probíhaly také pokusy o usmíření obou velmocí a vyřešení napjaté situace diplomatickou cestou. Tyto snahy ale nakonec selhaly. Do následujících válečných příprav ještě zasahovalo vyjednávání o spojencích, které mělo význam pro obě velmoci.

2.1 Rakouské vojenské přípravy

Rakouské císařství se před rozhodujícím střetnutím s Pruskem nacházelo ve značných vnitřních problémech, nicméně stále disponovalo značnými silami.²² Od února 1866 sílily ve Vídni obavy z vypuknutí války, proto císař svolal na 21. února do Budína zasedání ministerské rady. Ta se shodla na tom, že zatím není nutné dělat rozsáhlá vojenská opatření a že je třeba pokusit se hájit čest, důstojnost a zájmy monarchie na diplomatickém poli. Císař však dodal, že pro všechny případy se má všechno zatím připravit jen „na papíře“.²³ Situace se ale neuklidňovala a tak pod předsednictvím císaře od 7. března začaly válečné porady a pokračovaly v následujících dnech a měsících.²⁴ Na zasedáních byly rozebírány otázky připravenosti armády na válku. Muselo se počítat s variantou války na dvou frontách – jižní proti Itálii a severní proti Prusku.

Vypracováním strategického plánu pro válku s Pruskem byl pověřen šéf generálního štábu podmaršál Alfred von Henikstein²⁵, který měl podle Fučíka „jen mlhavé představy o strategii“ a tak byl jeho úkol předán učiteli strategie na Vojenské akademii Marie Terezie plukovníku Augustu Neuberovi²⁶. Ten, vědom si zaostávání rakouských válečných příprav a problematičnosti pohotovosti armády, navrhl za nástupní prostor Severní armády ochranné pásmo v dosahu olomoucké pevnosti. Zde měla armáda vyčkat a zachovat se podle dalšího

²² KRÁLOVÁ, *Prusko-rakouské soupeření v Německém spolku*, str. 51.

²³ HÁLEK, *Diplomatická předehra prusko-rakouské války*, str. 106-107.

²⁴ *Před třiceti lety*, str. 51.

²⁵ Alfred svobodný pán von Henikstein (1810-1882). V roce 1828 nastoupil k ženíjnímu vojsku. Bojových akcí roku 1848 se aktivně neúčastnil, ale podílel se na stavbě benátské pevnůstky San Pietro. Poté byl přeložen ke generálnímu štábu. Jeho kariérní postup se zrychlil a v tažení roku 1859 velel v hodnosti podmaršála pěší divizi. Po válce byl jmenován velitelem armádního sboru a roku 1863 byl povolán do funkce šéfa generálního štábu. Viz. FUČÍK, *Válka 1866: běda poraženým*, str. 93.

²⁶ August Neuber (1826-1907). Po absolvování Tereziánské vojenské akademie nastoupil v roce 1845 k pěšímu pluku. S ním se zúčastnil italského tažení 1848-49. Poté pracoval na mapování Dalmácie a Čech. Účastnil se tažení roku 1859 a bitev u Magenty a Solferina ve štábu III. sboru. V letech 1860-65 působil jako profesor strategie a vojenské historie na Vojenské akademii. Za války s Pruskem se nacházel ve štábu Severní armády. Viz. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 7 (Lfg. 31, 1976), str. 81.

vývoje situace (tedy reagovat až na tahy protivníka).²⁷ Během debat padl také návrh, aby se vojsko shromáždřovalo v Čechách. To bylo ale odmítnuto, protože Prusko, díky své rychlejší mobilizaci, mohlo vpadnout do Rakouska dříve, než by bylo soustředění armády dokončeno a navíc byla Morava pro většinu pluků blíže.²⁸ Neuberův dokument bylo ještě zapotřebí dopracovat a k tomu byl vybrán generálmajor Gideon von Krismanič²⁹. Jeho produkt byl 20. dubna předložen císaři a poukazyval na nedostatečnou připravenost armády.³⁰ V dokumentu stálo, že považuje „defenzivu císařské armády za politováníhodnou, ale jistou skutečnost“.³¹ Následně byla 21. dubna vyhlášena mobilizace Jižní armády a 28. dubna Severní armády.³² Prusko zareagovalo stejně a tak byl 3. května rakouský císař nucen poznamenat, že: „Politický vývoj směřuje stále více k válce a nedovedu si představit, jak by se jí dalo ještě se ctí zabránit.“³³

Velitelem Severní armády byl počátkem března jmenován polní zbrojmistr Ludwig von Benedek³⁴, který byl sice výtečným polním velitelem, ale ani za dob svých největších úspěchů neměl nikdy dar velkého strategického myšlení. Zbrojmistr i přes své jmenování zůstal v Benátsku a o formování své armády projevil jen malý zájem. Až 12. května se konečně vrátil do Vídně, kde převzal velení nad Severní armádou a 26. května dorazil za svými jednotkami do Olomouce.³⁵ Šéfem štábu Severní armády se stal podmaršál Henikstein a to i přesto, že Benedek věděl o jeho odborných nedostatcích. Vymínil si proto na něm, že nebude zasahovat do operačních záležitostí. Tím se stalo Heniksteinovo působení ve štábu armády jen formálním a jeho práci převzal generálmajor Krismanič, který se stal šéfem

²⁷ FUČÍK, *Válka 1866: běda poraženým*, str. 25.

²⁸ *Před třiceti lety*, str. 72.

²⁹ Gideon von Krismanič (1817-1876). V roce 1836 opustil Tereziánskou vojenskou akademii jako premiant ročníku v hodnosti poručíka. Zúčastnil se mnoha bojů za tažení roku 1848 v Itálii. Za své odvážné chování, rozvahu a pracovitost byl dekorován Řádem Železné koruny III. třídy a Vojenským záslužným křížem. Od roku 1861 byl náčelníkem štábu VIII. armádního sboru. V roce 1864 byl povýšen na generálmajora a ustanoven velitelem pěší brigády. Viz. KUDR, *Válka rakousko-pruská*, str. 52 a FUČÍK, *Válka 1866: běda poraženým*, str. 94-95.

³⁰ FUČÍK, *Válka 1866: běda poraženým*, str. 25-26.

³¹ Tamtéž, str. 119.

³² PERNES, Jiří a kol., *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, Praha, Elka Press, 2003, str. 289.

³³ HERRE, Franz, *Císař František Josef I.: jeho život - jeho doba*, Praha, Ikar, 1998, str. 183.

³⁴ Ludwig rytíř von Benedek (1804-1881). V roce 1822 opustil Vojenskou akademii a nastoupil vojenskou službu. Jako schopný vojevůdce se uvedl již roku 1846 v bitvě u Gdówa. O dva roky později se jako velitel brigády vyznamenal v bitvě u Curtatone a u Goita. Poté mimořádně odvážným činem přispěl k dobytí Mortary a o dva dny později se opět vyznamenal v bitvě u Novary. Poté bojoval v Uhrách, kde se opět vyznamenal. V roce 1859 jako velitel armádního sboru dosáhl vrcholu své vojenské kariéry, když se vyznamenal v bitvě u Melegnana a Solferina. Později byl jmenován vrchním velitelem rakouských sil v Benátsku a povýšen na polního zbrojmistra. Viz. JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 44-47 a PERNES, *Pod císařským praporem*, str. 294.

³⁵ ROTHENBERG, Gunther Erich, *The army of Francis Joseph*, West Lafayette, Purdue Univ. Pr., 1976, str. 67.

operační kanceláře Severní armády.³⁶ Vrchní velení Severní armády tak bylo od počátku limitováno schopnostmi osobností, které byly dosazeny do jejího čela.

Po převzetí velení nad armádou se zbrojmistr Benedek snažil ještě napravit, co se dalo. Vědom si úskalí rakouské taktiky boje³⁷, vydal 16. května armádní rozkaz, ve kterém nařizoval, aby před bodákovým útokem byla vedena účinná a mohutná dělostřelecká palba. Pěchota měla k útoku postupovat s využitím terénu tak, aby bodáková zteč byla vedena jen na krátkou vzdálenost, rychle a rozhodně.³⁸ Jak si ale tyto rady vzali k srdci jednotliví velitelé, ukázala brzo praxe. Jeho podřízení o válce s Pruskem smýšleli s menším respektem. Rakouský důstojník Friedberg-Mírohorský ve svých pamětech uvádí: „Rozumí se takměř samo sebou, že každý důstojník rakouský jak tenkrát bylo vojště smýšlení protipruské a panovala přímo zášť na tyto naduté a protivné naše sousedy severní, si přál býti vřaděn ve vojsko severní, kde bude soustředěno mnohem větších sil a kde kyne nepoměrně více slávy v boji proti soupeři důstojnějším než proti Vlachům tak často námi poráženým...“³⁹

Zvláštní samostatnou úlohu v rakouských plánech hrál I. armádní sbor, formující se v Čechách. Jeho úkolem bylo krýt přesun spojeneckého saského vojska a jeho spojení s rakouskou Severní armádou. I. sbor se po splnění tohoto úkolu měl, nejlépe aniž by přišel do kontaktu s nepřítelem, také připojit k armádě.⁴⁰ Velitelem sboru byl generál jízdy Eduard hrabě Clam-Gallas⁴¹. Již v polovině března, z obavy před nenadálým pruským vpádem, bylo rozhodnuto o jeho posílení. To ale bylo, jak tvrdil rakouský ministr zahraničí Alexandr von Mensdorff-Pouilly, z vojenského hlediska zbytečné a správně poukazoval na to, že to bude mít jen dráždivý účinek na Prusy.⁴²

Vedle Pruska a Rakouska zahájilo na přelomu dubna a května přípravy na válku i Sasko, které bylo svou prorakouskou (resp. protipruskou) politikou v Německém spolku spíš výjimkou.⁴³ Pro přijetí saského vojska vyslal generál Clam-Gallas Ringelsheimovu brigádu, která se do 11. května postupně shromáždila mezi Děčínem a Teplicemi. S ní sem byl

³⁶ FUČÍK, *Válka 1866: běda poraženým*, str. 27.

³⁷ Rakouská pěchotní taktika se zakládala na bodákovém útoku sevřených řad vojenského útvaru s minimální palebnou přípravou. Viz. KUDR, *Válka rakousko-pruská*, str. 43.

³⁸ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 201-202.

³⁹ *Před třiceti lety*, str. 26-27.

⁴⁰ HELLER, *Válka z roku 1866 v Čechách*, str. 84.

⁴¹ Eduard hrabě Clam-Gallas (1805-1891). V roce 1823 nastoupil k jezdecktu a měl poměrně rychlý hodnostní postup. Jako velitel brigády bojoval v letech 1848 a 1849 v bitvách u Santa Lucie, Goita, Vincenzy a Custozy. Poté byl jmenován podmaršálem a samostatně operoval v Sedmihradsku, kde svedl několik úspěšných bitev s povstalcí. V roce 1850 se stal velitelem I. armádního sboru, s nímž se účastnil tažení v roce 1859. V bitvách u Magenty a Solferina se příliš nevyznamenal a od té doby měl jako velitel poměrně špatnou pověst. Ta ale nic nezměnila na jeho přízni u dvora a v roce 1861 byl povýšen na generála jízdy. Viz. JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 50.

⁴² KUDR, *Válka rakousko-pruská*, str. 135.

⁴³ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 138.

dislokován i 8. husarský pluk a k Terezínu byla vyslána i Leiningenova brigáda. Dne 27. května navrhl generál Clam-Gallas zbrojmistru Benedekovi, že by většinu svých sil shromáždil u Mnichova Hradiště a odtud by mohl lépe zdržovat předpokládaný postup nepřítele od Liberce. To vrchní velení schválilo a Clam-Gallasovi dalo velení i nad 1. lehkou jezdeckou divizí, která měla za úkol hlídkovat u hranic. Zároveň bylo generálovi přísně zakázáno, aby se pouštěl do boje se silnějším nepřítelem.⁴⁴ Ve Vídni zatím probíhala jednání s pobočníkem bavorského krále, která byla ukončena 14. června dohodou, podle které měla bavorská armáda nejpozději počátkem července přejít české hranice a spojit se s rakouským vojskem.⁴⁵

2.2 Pruské vojenské přípravy

V 50. letech 19. století se začalo dynamicky rozvíjet pruské hospodářství a v nejedné oblasti už Prusko předstihlo Rakousko. „Lze proto říci, že již v 50. letech Prusko prostě přestalo být „menší“ z obou německých velmocí.“⁴⁶ Na začátku 60. let ale dolehla na Pruské království určitá politická krize. Potýkalo se se závažnými vnitřními problémy, které však oproti Rakousku zůstaly v rovině čistě politické, neboť pruská ekonomika a hospodářství značně posílily svou pozici díky existenci Německého celního spolku.⁴⁷ Společně s hospodářským růstem přišli do čela státu nové schopné osobnosti. V lednu 1858 se stal regentem princ Vilém (od roku 1861 pruský král), který prosazoval modernizaci armády.⁴⁸ Ještě před ním byl jmenován koncem roku 1857 šéfem generálního štábu generál Helmuth von Moltke⁴⁹. V prosinci 1859 se stal ministrem války Albrecht von Roon⁵⁰, který se zásadně podílel na modernizaci armády. Tyto schopné osobnosti doplnil v září roku 1862 Otto von Bismarck jako ministerský předseda a ministr zahraničí.

⁴⁴ KUDR, *Válka rakousko-pruská*, str. 74-76.

⁴⁵ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 172.

⁴⁶ SKŘIVAN, Aleš, *Evropská politika 1648-1914*, Praha, Aleš Skřivan ml., 1999, str. 210.

⁴⁷ KRÁLOVÁ, *Prusko-rakouské soupeření v Německém spolku*, str. 52.

⁴⁸ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 30.

⁴⁹ Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800-1891). Vojenskou kariéru začal v roce 1819 nejprve v dánské armádě, z které přešel do pruské. Jeho povyšování bylo pozvolné. Roku 1832 byl přijat do generálního štábu a následně vyslán na čtyři roky do Osmanské říše. Po návratu do vlasti začal být jeho kariérní postup rychlejší. V letech 1849-55 byl šéfem štábu armádního sboru a od roku 1858 byl náčelníkem generálního štábu pruské armády. Vypracoval úspěšný operační plán k válce s Dánskem roku 1864. V červnu 1866 byl povýšen na generála pěchoty. Viz. JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 64-65.

⁵⁰ Albrecht Theodor Emil von Roon (1803-1879). Roku 1821 vstoupil do pruské armády, byl vojenským vychovatel prince Bedřicha Karla (viz. pozn. č. 63). V roce 1848 se stal náčelníkem štábu VIII. sboru a o rok později se účastnil tažení do Bádenska. Byl povýšen na velitele divize a z této pozice na sebe upozornil krále svým pamětním spisem na nedostatky armády. Poté byl jmenován ministrem války. Viz. *Allgemeine deutsche Biographie*, Bd.: 29, v. Rodde - v. Ruesch, Leipzig, 1889, str. 138-140.

S ohledem na rostoucí napětí svolal pruský král Vilém I. na 28. února 1866 zasedání ministerské rady. Výsledkem zasedání bylo vyjádření připravenosti Berlína vstoupit v případě potřeby do války proti Rakousku.⁵¹ Následně v reakci na posílení rakouského vojska v Čechách bylo 27. března rozhodnuto přikročit k opevňování pohraničních pevností a zvýšení početních stavů u 75 pěších praporů.⁵² Dne 8. dubna uzavřelo Prusko spojení s Italským královstvím, čímž dostalo Rakousko do tlaku na dvou frontách a přibližně třetina rakouské armády tak byla vázána na Jižním bojišti. Berlín se pak pokusil získat si sympatie německých liberálů tím, že na spolkovém sněmu předložil návrh na svolání německého parlamentu na základě všeobecného hlasovacího práva. Tento taktický manévr měl pruským zbraním získat gloriolu boje za věc národa. Ze sporu o polabská vévodství se tak stala zásadní věc budoucího uspořádání Německa.⁵³

Generál Moltke se strategií válečného tažení proti Rakousku a jeho potenciálním německým spojencům začal systematicky zabývat již v roce 1860.⁵⁴ Na jaře roku 1866 vypracoval operační plán, který se zabýval různými variantami střetnutí.⁵⁵ Pro Prusy bylo zatím velkou neznámou, jaké úmysly má rakouský protivník. Nevěděli, kolik vojska se nachází v Čechách a proč se rakouské síly shromažďují u Olomouce. Rakouské vojsko z tohoto postavení ohrožovalo zvláště pruské Slezsko. Zároveň se odtud mohlo přesunout k Josefovu a pak dál táhnout na Berlín.⁵⁶ Generál Moltke proto své síly rozdělil. Počítal s vytvořením dvou relativně samostatných armádních uskupení, z nichž jedno by operovalo v prostoru Drážďany-Zhořelec a druhé v pruském Slezsku. Toto řešení vyhovovalo jak pro defenzivu, tak ofenzivu.⁵⁷ V druhé polovině dubna generál Moltke vyslovil očekávání, že se Rakousko pravděpodobně omezí na obranu vlastního území a dne 27. dubna seznámil se svým plánem krále. Jeho záměrem byl vpád do Čech dvěma až třemi armádními celky směrem k Jizeře a hornímu Labi, přičemž se mělo v obou prostorech hledat rozhodující bitva s Rakušany.⁵⁸

Inovativní a důležité bylo, že generál Moltke nezasahoval do velení jednotlivým velitelům armád, kteří se měli zachovat podle svého rozhodnutí na základě aktuální situace na bojišti. Moltkeho strategie byla založena na systému výpomocí, což znamenalo, že jednotky měly sice odděleně pochodovat, ale zároveň si v případě potřeby vypomáhat. Oddělený

⁵¹ HÁLEK, *Diplomatická předehra prusko-rakouské války*, str. 105.

⁵² URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 81.

⁵³ LOEWENSTEIN, *Otto von Bismarck*, str. 89-90.

⁵⁴ FUČÍK, *Válka 1866: běda poraženým*, str. 32.

⁵⁵ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 189.

⁵⁶ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 90.

⁵⁷ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 177.

⁵⁸ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 197.

pochod armád navíc skýtal výhodu větší mobility a rychlosti postupu.⁵⁹ Moltkeho samotný základní strategický záměr, aby k soustředění vlastních armád došlo teprve po překročení hranic na nepřátelské území, byl v té době něčím nevídaným. Doposud všichni vojevůdci nejdříve shromáždili všechny síly a pak se teprve odvážili za hranice.⁶⁰

Dne 3. května podepsal pruský král první rozkaz k mobilizaci a za ním následovaly ještě další.⁶¹ Pro rychlost mobilizace byla výhodná teritoriální organizace pruského vojska. Na rozdíl od Rakouska (ale také Ruska a Francie), které praktikovalo systém „extrateritoriality“, byly pruské sbory a jejich podřízené jednotky i v míru dislokovány ve svých doplňovacích obvodech. Z jedné provincie se tak formoval jeden armádní sbor a pouze gardový sbor byl doplňován ze všech provincií království. To pak zajišťovalo rychlejší a snazší mobilizaci. Dalším faktorem, který urychloval mobilizaci, byla rozvinutá železniční síť. Díky rychlejší mobilizaci tak Prusové měli výhodu strategické iniciativy.⁶²

Dne 12. května bylo rozhodnuto o vytvoření 1. armády pod vrchním velením generála jízdy pruského prince Bedřicha Karla⁶³, která se zatím měla skládat ze III. a IV. armádního sboru a jezdeckého sboru. Měla se rozestavit podél saských hranic a prozatím chránit pruské území proti (ne)očekávanému rakouskému útoku. O pět dní později bylo rozhodnuto o zřízení 2. armády s vrchním velitelem generálem pěchoty korunním princem Bedřichem Vilémem, ta byla složená z V. a VI. pěšího sboru a jízdní divize. Jejím úkolem bylo chránit pruské Slezsko. Moltkemu se 25. května podařilo prosadit, aby k 1. armádě byly přibrány ještě dva sbory, VII. sbor z Vestfálska a VIII. z Porýní.⁶⁴ Ty se pak staly z většiny základem Labské armády pod velením generála pěchoty Karla Eberhardta Herwartha von Bittenfeld⁶⁵, která se soustředila u pevnosti Torgau. Pruská vojska se tak postupně soustředila ve velkém půlkruhu na sasko-rakouské hranici mezi Torgau a Waldenburgem.⁶⁶

⁵⁹ BICHLER, Karl-Horst, SHEN, Ruijun, *Der preußisch-österreichische Krieg in Böhmen 1866*, Berlin, Trafo, 2009, str. 345.

⁶⁰ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 178.

⁶¹ KUDR, *Válka rakousko-pruská*, str. 59.

⁶² WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 16 a 20.

⁶³ Bedřich Karel (1828-1885), pruský princ. Bratranec pruského krále Viléma I. Měl pověst statečného a všestranného vzdělaného vojevůdce. Poprvé bojoval při válečné výpravě do Šlesvicka roku 1849 a pak následně v Bádensku, kde se u Wiesenthalu vyznamenal v čele své eskadrony husarů. V roce 1861 byl jmenován generálem jízdy a dostal velení nad armádním sborem. Velel pruskému invaznímu sboru v Dánsku roku 1864. Ztečí se mu podařilo dobýt Düppelské šance. V době příměří princ obdržel vrchní velení nad spojeneckými silami a úspěšně dokončil tažení proti Dánsku. Viz. JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 59.

⁶⁴ KUDR, *Válka rakousko-pruská*, str. 76-77.

⁶⁵ Karl Eberhard Herwarth von Bittenfeld (1796-1884). Na základě rodinné tradice vstoupil v roce 1811 do pruské armády. Účastnil se již válečné kampaně 1813-14 proti Napoleonovi. Měl postupný kariérní postup, až se v roce 1856 stává v hodnosti generálporučíka velitelem divize a o čtyři roky později velitelem armádního sboru. V roce 1863 byl jmenován generálem pěchoty. Vyznamenal se během války s Dánskem v roce 1864, kdy se mu podařilo se svým sborem dobýt ostrov Alsen. Viz. FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 120-122.

⁶⁶ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 80.

Zajímavá informace se objevila v Národních listech, kde psali o bojové morálce pruských vojáků, kteří zároveň „vyzradili“ něco o pruské taktice. Zpráva tak nevědomky upozorňovala na to, co bude během tažení takřka pravidlem: „Garda i řadové vojsko jsou přesvědčeni, že rakouské vojsko nejen porazí ale i zničí, což i někteří občané si myslí.“ Když proti tomu bylo namítáno „že Rakušané nedají na sebe z daleka střílet, nýbrž s bodákem útok učiní, vysmáli se mu přítomní vojáci pruští řkouce: „K tomu jim nedáme času – ostatně mrtví Rakušáci nemohou se na nás hnáti s bodákem.“ Každého rakouského vojáka považují tedy tito rození tluchubové již za mrtvého.“⁶⁷

Prusové předpokládali, že největší část rakouské armády se soustředí v Čechách, ale 11. června se jim dostalo do rukou rakouské *Ordre de bataille*. Z něho zjistili, že skoro celá rakouská armáda se shromažďuje na Moravě. Prusové nechápali rakouské postavení u Olomouce, když jejich saský spojenec je patnáct až osmnáct pochodů daleko. Z toho soudili, že rakouským záměrem je vpadnout z Moravy do pruského Slezska. Pruská 2. armáda, stojící ve Slezsku, byla z toho důvodu posílena o dva armádní sbory. Ve stejné době se posunula východněji i Labská a 1. armáda, která se koncentrovala u Zhořelce. O tomto posunu vojsk se následně dozvědělo i rakouské vrchní velení. Generálmajor Krismanic považoval tento posun za přípravy k pruskému vpádu na Moravu a zbrojmistr Benedek proto odložil již zamýšlený pochod do Čech.⁶⁸ Obě armády se tak měly navzájem v šachu. Tuto „bezvýchodnou“ situaci nakonec rozřešilo jednání spolkového sněmu.

⁶⁷ *Národní listy*, 13. června 1866, str. 2.

⁶⁸ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 89 a 92.

3 Vypuknutí války

Mezitím co pokračovaly válečné přípravy, nabývaly na obrátkách také zásadní politické události. Vídeň se snažila získat sympatie členů Německého spolku a rozhodla se předložit otázku polabských vévodství Spolkovému sněmu.⁶⁹ To ministerský předseda Bismarck okamžitě označil za porušení Gasteinské konvence, kterou tím považoval za zrušenou, čímž se měl vrátit stav před jejím uzavřením.⁷⁰ Dne 7. června proto vpochodovalo pruské vojsko do Holštýnska a rakouská vláda nařídila evakuaci své tamnější vojenské posádky⁷¹ k Severní armádě.⁷² Rakousko zároveň odpovědělo tím, že přerušilo diplomatický styk s Berlínem a navrhlo mobilizaci sborů Německého spolku.⁷³

O konečném rozhodnutí o válce se tak mělo rozhodnout na zasedání Německého spolku ve Frankfurtu nad Mohanem. Na zasedání 11. června předneslo Rakousko protest proti pruskému vstupu do Holštýnska, obvinilo Berlín z porušení ustanovení Vídeňského závěrečného aktu z 15. května 1820 a vyzvalo státy Německého spolku k vojenskému zásahu proti Prusku. O rakouském návrhu se hlasovalo 14. června a byl přijat 9 hlasy z 16.⁷⁴ Pruský vyslanec reagoval tím, že prohlásil Německý spolek za zrušený. Druhý den pruská vláda vyzvala Hannoverko, Hesensko-Kasselsko (Kurhessensko) a Sasko, aby se připojily k novému spolku vedenému Pruskem. Žádala od nich, aby rozhodnutí ohlásily ještě téhož dne. Pokud by neodpověděly nebo by jejich odpověď byla zamítavá, potom by to Prusko chápalo tak, že se s ním vyzvané státy nacházejí ve válečném stavu.⁷⁵ Velitel Severní armády Benedek byl ještě téhož dne informován rakouským ministrem zahraničí o pruské výzvě Sasku a o tom, že odpověď bude zamítavá. Zbrojmistr byl proto vyzván, aby připravil rakouské jednotky v Čechách k přijetí a podpoře ustupujícího saského vojska.⁷⁶

⁶⁹ HÁLEK, *Diplomatická předehra prusko-rakouské války*, str. 126.

⁷⁰ SCHOEPS, Hans-Joachim, *Dějiny Pruska*, Praha, Garamond, 2004, str. 210.

⁷¹ Sedm praporů pěchoty, dvě eskadrony a jedna dělostřelecká baterie.

⁷² *Válka s Prusy roku 1866*, str. 18.

⁷³ LOEWENSTEIN, *Otto von Bismarck*, str. 94.

⁷⁴ HÁLEK, *Diplomatická předehra prusko-rakouské války*, str. 126.

⁷⁵ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 86.

⁷⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 11.

3.1 Přesun saského vojska do Čech

Saská armáda, o velikosti armádního sboru, byla vedena saským korunním princem Albertem⁷⁷. Vojsko se nacházelo 16. června u Drážďan připraveno k odchodu do Čech,⁷⁸ kam vyrazilo ve 3 hodiny ráno 17. června.⁷⁹ Dne 18. června saský král Jan naposledy přenocoval ve své zemi a poté odjel do Čech, kde se snažil být svým vojákům stále na blízku.⁸⁰ Pouze pevnost Königstein zůstala až do konce války obsazena saským vojskem. Železniční trať z Drážďan do Prahy tak byla pod kontrolou pevnosti, stejně jako lodní doprava na Labi.⁸¹ Původně bylo sjednáno, že většina saského sboru bude přepravena ihned po vypuknutí války po železnici.⁸² Skutečná situace ale ukázala nedostatečnou připravenost spojenců. Od transportu vojska po železnici se muselo upustit, protože se neočekával tak rychlý začátek války. Nejdříve se začalo s odesíláním materiálu, takže pro vojsko nebylo místo.⁸³ To se tak muselo přesouvat pěšmo.

Dne 18. června se již většina saského sboru nalézala v Čechách. Vojsko se rozkládalo v krajině od Teplic po Telnici a jen zadní voj se ještě nalézal v Sasku. Druhý den se již saské vojsko nalézalo kompletně v Čechách a velitelství sboru se přesunulo do Lovosic.⁸⁴ Korunnímu princovi Albertovi přišlo 18. června psaní od generála Clam-Gallase, ve kterém oznamoval plány rakouské armády podle dispozice vydané vrchním velením 16. června. Podle ní měla hlavní síla rakouské armády zůstat soustředěna u Olomouce nebo nastoupit pochod do Čech do prostoru Josefov-Miletín. Večer toho dne došlo druhé psaní od Clam-Gallase, kde hlásil postavení svého sboru s 1. lehkou jezdeckou divizí u Turnova a Mnichova Hradiště. V tomto postavení by byl prý schopen nepřítele postupujícího přes Liberec, Jablonné v Podještědí, nebo Českou Lípou při nepřiměřené přesile zadržet. Generál navrhoval, aby se saský sbor co možná nejrychleji a neohrožován spojil s hlavními rakouskými silami. Pro přepravu měl použít železnici, po které by bylo saské vojsko přepraveno do Pardubic, kde by si odpočinulo a uspořádalo. Při odeslání těchto zpráv generál Clam-Gallas ještě neznal dispozice vydané 17. června vrchním velením, které rozhodlo o přesunu armády z Moravy do

⁷⁷ Albert Saský (1828-1902). Od mládí dostal vzdělání ve vojenských záležitostech. Své vojenské dovednosti prokázal ve válce s Dánskem roku 1849. Podílel se na budování saské armády. Pro své politické smýšlení byl blízkým přítelem s císařem Františkem Josefem I. hlavou výstavby saské armády. Viz. *Neue deutsche Biographie, Bd.: 1, Aachen - Behaim*, Berlin, 1953, str. 131.

⁷⁸ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 91.

⁷⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 7.

⁸⁰ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 91.

⁸¹ RINGES, Vladimír, *Naše dráhy v revoluci 1848 a válce 1866*, Praha, V. Ringes, 1934, str. 46.

⁸² *Österreichs Kämpfe*, str. 7.

⁸³ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 90.

⁸⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 8.

Čech. Dopis byl proto založen na dřívějších rozkazech, kde se psalo o spojení s hlavní armádou u Pardubic a u Chrudimi.⁸⁵ Tím začal jeden z řady zbytečných a zmatených přesunů armádních sil, které vyčerpávaly vojáky. Zároveň se tak plýtvalo časem, který hrál důležitou úlohu celého tažení a obě strany s ním hospodařily s proměnlivou efektivností.

V reakci na Clam-Gallasovo psaní princ Albert nejdříve nařídil saské železniční správě, aby dopravila všechen státní i soukromý materiál saských drah, upotřebitelný pro transport vojska, do Prahy. Poté se mělo 20. června začít s transportem vojska.⁸⁶ Vojáci se měli do východních Čech přepravit po železnici a poté se soustředit u Chlumce nad Labem, Rohovládovy Bělé a Lázní Bohdaneč. Pouze saská jezdecká divize se měla přemístit „po svých“ k I. armádnímu sboru u Mladé Boleslavi. Dopoledne 20. června došla zpráva princovi Albertovi, že vrchní velení schválilo úmysl transportu. Ještě téhož dne proto začalo vagonování vojska v Lovosicích a Terezíně k přepravě do Přelouče nad Labem a Týnce nad Labem, kde mělo být vojsko vyloženo. Transport vojska se měl stihnout do večera 23. června.⁸⁷ Přeprava se ale začala brzy povážlivě zpoždovat.⁸⁸ To se později, po změně rozkazů, ukázalo spíš nechtěným pozitivem.

3.2 Rozhodnutí o přesunu Severní armády do Čech a situace I. armádního sboru

Ráno 16. června dorazil do Olomouce císařův vojenský zmocněnec podplukovník Friedrich von Beck⁸⁹, aby zde ovlivnil plány vrchního velení Severní armády.⁹⁰ Naléhal, aby velení zahájilo přesun armády do Čech, čímž by mohlo dojít ke spojení se spojeneckými armádami. Zároveň přinášel zprávy, podle kterých se měly pruské síly soustředit na Labi a v Kladsku. U pevnosti Nisa prý mohou stát nanejvýše dva armádní sbory a to spíš k *demonstraci*. Vpád Prusů na Moravu tedy neměl hrozit. Generálmajor Krismanić však trval na opaku. Spor o to, jestli se armáda pohne do Čech nebo ne, vyřešil telegram z Vídně, ve kterém se císař dotazoval, kdy hodlá Benedek vytáhnout do Čech. Velitel Severní armády

⁸⁵ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 109.

⁸⁶ Tamtéž, str. 110.

⁸⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 8.

⁸⁸ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 110-111.

⁸⁹ Friedrich hrabě von Beck (1830-1920). Roku 1846 dobrovolně vstoupil do armády. O dva roky později se účastnil bojů v severní Itálii a Uhrách. Od roku 1854 působil v generálním štábu armády. V roce 1866 sloužil císaři jako jeho zvláštní zmocněnec a plnil při tom důležité zpravodajské mise. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 1 (Lfg. 1, 1954), str. 61-62.

⁹⁰ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 172.

uposlechl tento nepřímý rozkaz svého pána a dal rozkaz vypracovat pochodový plán do Čech.⁹¹ Dne 17. června byly vydány příslušné rozkazy, podle kterých se měla armáda během 7 až 11 dní přemístit a soustředit v prostoru mezi pevnostmi Josefov a Hradec Králové.⁹² Rakouské počínání se snažilo brát ohledy na německé spojence, ale již 18. června se vrchní velení dozvědělo, že bavorské vojsko se s Rakušany nehodlá spojit a bude hájit hlavně své partikulární zájmy. Zbrojmistr Benedek na tuto pomoc spoléhal, protože si byl vědom pruské početní převahy. Ta měla být alespoň zčásti vyrovnána příchodem Sasů.⁹³ Kdyby ani saský sbor nedorazil nebo se nepodařilo spojení s hlavní armádou, bylo by pruské přečíslení proti rakouské armádě již znatelné.

V Čechách se zatím soustředil I. armádní sbor, u kterého chyběla už jen Abeleho⁹⁴ brigáda. Ta byla původně součástí rakouských vojsk v Holštýnsku a po jeho vyklizení se přesouvala po železnici do Prahy, kam přijela až 18. června.⁹⁵ Generál Clam-Gallas dal, po zprávách o pruském vpádu do Saska a o pochodu Sasů do Čech, soustředit své síly na Jizeře. Leiningenova brigáda se soustředila u Bělé pod Bezdězem, 1. lehká jezdecká divize zůstala ve svém postavení u Turnova a u hraničních průsmyků.⁹⁶ Piretova brigáda, která se nacházela doposud v Josefově a Hradci Králové, byla po železnici přepravena do Mnichova Hradiště. Poschacherova brigáda se nacházela od 19. června u Mladé Boleslavi. Tam jí o den později z Prahy následovala Abeleho brigáda. Ringelsheimova brigáda po přijetí Sasů zahájila 21. června přesun od Teplic k Jizeře. Postavení I. armádního sboru na Jizeře bylo určeno ke krytí přesunu saského vojska, než se přepraví a uspořádá. V případě nutnosti měl být kladen nepříteli odpor, ale jen pro jeho zpomalení. Jezdecké hlídky od 1. lehké jezdecké divize, rozmístěné na hranicích, se neměly pouštět do vážnějších srážek, pouze bude-li třeba, mohly provádět malé přepady. Jejich prvořadým úkolem bylo udržovat neustálý dotyk s nepřítelem a podávat co možná nejspolehlivější zprávy o jeho síle a pohybu. Pokud by jezdecká divize byla nucena vyklidit prostor severních Čech, tak se měla připojit k I. sboru. Po splnění úkolu

⁹¹ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 233-234.

⁹² URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 172.

⁹³ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 52.

⁹⁴ Brigáda byla po skončení války s Dánskem ponechána v Holštýnsku. Původně jí velel generálmajor Anton von Kalik, který ale na jaře 1866 vážně onemocněl. Velení od něho dočasně převzal velitel 35. pěšího pluku plukovník (od 11. června generálmajor) Vincenz von Abele (1813-1889). Viz. MAY, Josef, ed., *Dějiny císařského a královského pěšího pluku čís. 35*, Plzeň, Maasch, 1901, str. 165 a SCHMIDT-BRENTANO, Antonio, *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816-1918*, Wien, Österreichisches Staatsarchiv, 2007, str. 3.

⁹⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 9.

⁹⁶ Její působnost se rozkládala od Cvikova po Adršpach, kde pozorování hranic převzaly předsunuté oddíly z pevnosti Josefov.

krytí saského přesunu se měl I. sbor bezproblémově spojit s hlavními silami Severní armády. Předpokládalo se, že se tak stane ještě před tím, než se dostane do kontaktu s nepřítelem.⁹⁷

Velení Severní armády se domnívalo, že když hlavní pruské síly stojí mezi Zhořelcem a Landeshutem (dnes polská Kamienna Góra), bude nutné, aby se saský a I. sbor připojily co nejdříve k hlavní armádě, která by tak byla kompletní a připravena k boji s nepřítelem. Dne 20. června ale přišlo hlášení, které oznamovalo velkou mezeru mezi pruskou 1. a 2. armádou. Tehdy vrchní velení patrně pojalo záměr, že by bylo možno zaútočit na jednu z nich.⁹⁸ Byly proto ještě téhož dne vydány nové dispozice, které upravovaly pochodový plán ze 17. června a nařizovaly, mimo jiné, předběžné setrvání sasko-rakouských vojsk na Jizeře.⁹⁹ V návaznosti na to byly 24. června změněny závěrečné pochodové úseky tak, aby hlavní síly dosáhly prostoru Josefov-Žíreč-Miletín-Hořice, tím se armáda natočila k severozápadu.¹⁰⁰ O těchto záměrech psal 20. června zbrojmistr Benedek podmaršálovi hraběti Crenneville¹⁰¹: „Jakmile zaujmu postavení u Josefova, hodlám se po nezbytně nutném několikadenním zastavení chopit ofenzívy. Avšak směr, kam bude vedena, nejsem schopen v tomto okamžiku ještě blíže určit, protože je závislý na okolnostech a zvláště na konkrétním postavení mého protivníka.“¹⁰² Tato nejasná strategie, která musela reagovat na tahy protihráče, v sobě skrývala kámen úrazu.

Vrchní velitel se svým štábem odjel železničním transportem z Olomouce až 21. června ve 14:45 a kolem 21. hodiny dorazil do České Třebové. Ještě před opuštěním Olomouce vydal Benedek dispozice pro nově ustanovenou Jizerskou armádní skupinu, jejímž velením pověřil saského korunního prince.¹⁰³ Dispozice došla do Prahy na velitelství I. armádního sboru večer 21. června. Nařizovala I. sboru, aby zůstal v postavení u Mladé Boleslavi a Mnichova Hradiště, kde se měl spojit se saským sborem. Vojska se měla stáhnout jen, budou-li k tomu přinucena nepřítelem.¹⁰⁴ Generál Clam-Gallas o tom obratem informoval saské velení, kterému přišla 22. června 16 minut po půlnoci tato depeše: „Vrchní velitelství nařizuje, aby saský a I. sbor zaujaly postavení Mladá Boleslav-Mnichovo Hradiště. Žádám o zmocnění, abych mohl prapory a baterie, které ještě neprojely Prahou, nejkratší cestou tam poslat. Prosím, přijďte sem a oznamte telegraficky příchod. Odchod vojsk z Lovosic

⁹⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 9-10.

⁹⁸ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 108-109.

⁹⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 28.

¹⁰⁰ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 241.

¹⁰¹ Franz hrabě Folliot de Crenneville (1815-1888). Účastnil se italského tažení v letech 1849 a 1859. Poté se stal generálním pobočníkem císaře Františka Josefa I. Viz. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 1 (Lfg. 4, 1956), str. 335.

¹⁰² *Österreichs Kämpfe*, str. 30.

¹⁰³ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 241.

¹⁰⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 10 a 30-31.

zastavit!“¹⁰⁵ Saské velení dalo ihned zastavit další transport vojska. Část saských sil se však již nacházela v Přelouči nad Labem a další síly se nacházely u Chlumce nad Cidlinou a Nymburka.¹⁰⁶ Následně saské velení vydalo ve 2 hodiny ráno rozkazy pro přesun vojska k Mladé Boleslavi, který se měl uskutečnit 22.-24. června. Korunní princ poté nastoupil cestu do Prahy. Změnou dispozic se také pozdržel přesun Ringelsheimovy brigády, která měla tvořit zadní voj Sasů.¹⁰⁷ Rozhodnutím vrchního velení se tak zásadně měnila úloha saského a rakouského I. sboru. Zároveň se tak vytvořil předpoklad pro vznik jizerské fronty.

3.3 Pruský vpád do Saska a příprava invaze do Čech

Evropští vojenští odborníci předvíдали rakouské vítězství. Předpokládali, že Rakušané se poučili z prohrané války roku 1859 a zúročí proto své válečné zkušenosti.¹⁰⁸ Jak se ukázalo, velice se spletli. Prusko se na válku cíleně připravovalo a jednalo podle předem připraveného plánu. Po odmítnutí pruského ultimáta dostaly pruská 1. a Labská armáda v noci z 15. na 16. června rozkaz, aby vtrhly do Saska, načež ráno překročilo vojsko hranice. Labská armáda postupovala od Torgau a 18. června obsadila Drážďany. 1. armáda vpadla od Zhořelce do saské Horní Lužice. Sasko tak bylo během pár dní v plné moci Pruska.¹⁰⁹ Postup Labské armády byl v Berlíně zvláště bedlivě sledován, neboť rychlý úspěch měl vytvořit podmínky k zahájení postupu do Čech. Nakonec obsazování Saska proběhlo nad očekávání hladce.¹¹⁰ Invaze do Čech tak mohla začít.

Prusko proti rakouské Severní armádě vytáhlo se třemi armádami v celkové síle přes 254.000 mužů. Z toho Labská armáda čítala 46.000 mužů VIII. sboru (15. a 16. divize) a 14. divize. 1. armáda měla ve třech sborech (II., III., IV. a jízdní) 93.000 vojáků. Zbytek pak tvořil 2. (slezkou) armádu.¹¹¹ Jednotky formující se v Pojizeří tak čekal konflikt s bezmála 140.000 Prusy, tedy s více než dvojnásobnou silou. Ve dnech 20. až 21. června se Labská armáda shromáždila na silnici od Stolpenu do Langburkersdorfu, která vedla do Šluknovského výběžku.¹¹² Zároveň byla postavena pod vrchní velení prince Bedřicha Karla,

¹⁰⁵ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 111.

¹⁰⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 11.

¹⁰⁷ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 111.

¹⁰⁸ WAWRO, Geoffrey, *Warfare and society in Europe, 1792-1914*, London-New York, Routledge, 2000, str. 85.

¹⁰⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 5-6.

¹¹⁰ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 236-237.

¹¹¹ *Der Feldzug von 1866 in Deutschland*, str. 47.

¹¹² *Österreichs Kämpfe*, str. 36.

velitele 1. armády. Ta se 22. června nacházela v těsné blízkosti Frýdlantského výběžku.¹¹³ 2. armáda byla do této doby připravena jak na variantu vpádu do Čech, tak na obranu Slezska před Rakušany. Její nástup byl proto komplikovanější a vyžadoval více času na přesun k východočeským průsmykům.¹¹⁴ Jak na tom byli pruští vojáci, nás informují *Národní listy*. Prozatím je netrápil ani tak nepřítel, jako spíš horké počasí. Stěžovali si na nepohodlí tažení. U Zhořelice a Seidenbergu (dnešní polský Zawidów) postavené pluky „...tyto však nařikají sobě na špatné byty a špatnou stravu. Také horkem vojsko mnoho trpí a za několik dní ulehlo přes 600 vojáků v nemocnici zhořelecké.“ Při přehlídce konané ve vedru 33 stupňů „omdlelo mnoho lidí a na zpáteční cestě padal jich velký počet na silnici.“¹¹⁵ Rozmary počasí byly ostatně stálou součástí nepohodlí pro vojáky obou stran.

Dne 20. června obdrželi velitelé pruských armád text vyhlášení války, který měli odevzdat rakouským předním strážím při překročení hranice. Dne 22. června byl doručen oběma velitelům armád telegram z Berlína: „Jeho Veličenstvo nařizuje, aby obě armády narukovaly do Čech a spojení vyhledaly směrem na Jičín.“ Generál Moltke v telegramu dále upřesňoval, že není nutné, aby se armády spojily právě u Jičína, to že záleží na okolnostech. Podle zpráv je prý zcela nepravděpodobné, že by již hlavní síla Rakušanů mohla v nejbližších dnech stát soustředěna v severních Čechách. Díky iniciativě by se tak mohlo povést napadnout nepřítele v rozděleném stavu mocnějšími silami a jít za vítězstvím jiným směrem. Velení armád mělo proto od okamžiku, kdy vstoupí do boje s nepřítelem, jednat podle vlastního posouzení a podle potřeby, přitom ale mělo brát neustále zřetel na sousední armády. Princ Bedřichu Karlovi bylo kladeno na srdce, aby postupoval rychle. 2. armádě totiž hrozilo, že bude stát proti velké přesile v případě, kdyby se rakouská armáda přesunula do východních Čech.¹¹⁶ Otázka načasování tak hrála důležitou roli v pruské strategii a provázela pruské armády po celou dobu úvodní fáze války.

¹¹³ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 112.

¹¹⁴ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 242.

¹¹⁵ *Národní listy*, 20. června 1866, str. 2.

¹¹⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 36-37.

4 Válka přichází do Čech

4.1 Postup Labské armády

Mezitím, co se rakouský I. armádní sbor shromažďoval na Jizeře a saské jednotky se přesouvaly po Čechách, došlo na vojenské akce. K prvnímu střetnutí mezi pruskými a rakouskými vojáky došlo již 21. června na hranicích v Horním Slezsku. Zdejší vojenské akce ale měly z pruské strany být jen klamným manévrem a hlavní síly obou protivníků již byly na pochodu do Čech. Ty se měly stát rozhodujícím bojištěm o novém uspořádání střední Evropy.¹¹⁷ Jako předzvěst přicházející války začaly proudit do severních Čech z okupovaného Saska davy utečenců, hlavně mladých mužů, kteří se báli odvedení do pruského vojska. Jak uvádí Anton Jahnel ve svém díle. Například: „Do Cvikova dorazilo 18. června na 200 utečenců, jejich počet stoupal ještě druhého dne, kdy dorazili poslové ze Saska, kteří prohlásili zvěsti o pruském rekrutování za smyšlené. Poté se utečenci začali vracet domů.“¹¹⁸ Stejně to bylo i v dalších městech severních Čech.¹¹⁹ Jak se ukázalo, tito utečenci, společně s evakuací státní správy, strhli lavinu útěků místního obyvatelstva, která se poté šířila po celou dobu války.

Ještě před vpádem Labské armády do Čech došlo na vyhlášení války ze strany Labské armády. 22. června k 11. hodině přijel na rumburské náměstí pruský husarský důstojník s trubačem, kde před shromážděnými lidmi prohlásil, že je pruský parlamentář pověřený předat rakouskému důstojníkovi důležitou listinu. Ve městě ale tou dobou rakouští vojáci nebyli, takže parlamentář musel pokračovat dál do vnitrozemí. Nejbližší rakouské jednotky se nacházely až ve Cvikově, kam byli parlamentáři se zavazánými očima přivedeni rakouskými husary. Listina ohlašovala vyhlášení války a byla převzata velitelem eskadrony. Pruští parlamentáři pak byli opět se zavazánými očima odvedeni na hranice.¹²⁰

Ještě téhož dne pak pruští vojáci překročili hranice mezi saským Langburkersdorfem a českou Lobendavou za volání „hurá“.¹²¹ Předvoj Labské armády došel prozatím jen do Šluknova. Druhý den už vstoupila na území Čech hlavní síla armády.¹²² O obsazování Rumburka 22. června informoval zvláštní dopisovatel *Národních listů*, který o tom satiricky

¹¹⁷ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 243.

¹¹⁸ JAHNEL, *Chronik der Preussischen Invasion*, str. 273-274.

¹¹⁹ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 95.

¹²⁰ JAHNEL, *Chronik der Preussischen Invasion*, str. 260 a 274.

¹²¹ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 123.

¹²² *Österreichs Kämpfe*, str. 44.

poznámenal: „Nejvíce měli na pilno řemeslníci a hospodští, sundavajíce o překot své firmy a štítý s domů, aby Prusaáci nevěděli kde je pivo k dostání aneb kde by si mohli dát darmo boty podraziti.“ Následně město obsadil první pruský oddíl v síle 80 mužů a dvěma důstojníky. Jak tito vojáci působili, uvádí zvláštní zpravodaj: „Když jsem tak pozoroval ty měké tváře těch pruských blondinů, neobratnou jejich jízdu a ty těžké, právě od pluku vzaté koně, i porovnal je v duchu s našimi husary ... My jim to také bez obalu řekli dávajíce jim upřímnou radu, aby se našim husarům co možná vyhybali; s nimi že rovnati se nemohou. Oni na to odpověděli, že jim nepovídáme právě nic nového a že se jim o našich husarích již tolik namluvilo, jako by to nebyli ani lidé z masa nýbrž skuteční čerti; ostatně že se jich přece nebojí.“¹²³ O tom, co jsou rakouští husaři zač, se prustí vojáci přesvědčili hned následujícího dne.

Již od rána docházelo k menším srážkám s rakouskými husary. Jedna předsunutá pruská husarská hlídka byla nečekaně překvapena v obci Studánka (dnes součást Varnsdorfu), když na ni ze zálohy vyrazili rakouští husaři a donutili ji k ústupu. To vyvolalo zásah silnějšího pruského oddělení, které donutilo početně slabší Rakušany se stáhnout do Cvikova. Odpoledne měla hlídka město opustit, než se tak stalo, dorazil ordonanc, že se od Jablonného v Podještědí blíží skupina pruských jezdců. Rakouští husaři proto zaujali postavení na kraji města a přijíždějící pruské jezdce zahnali palbou. Poté zahájili ústup k Mimoni.¹²⁴ Stejně tak se stahovala i eskadrona z Jablonného v Podještědí a 24. června měly obě eskadrony dorazit k Mnichovu Hradišti.¹²⁵

Dne 24. června Labská armáda postoupila kupředu. Její předvoj směřoval na Jablonné v Podještědí, zatím dosáhl Mařenic. Za ním postupovaly další jednotky, část z nich však postupovala také na Nový Bor.¹²⁶ Prusy teď čekal zvláště obtížný terén v podobě Lužických hor. Až dvanácti spřeží muselo táhnout těžká děla a mužstvu v těsném terénu nebylo zrovna dvakrát do zpěvu.¹²⁷ Pruský plukovník Stiehle¹²⁸ vyslovil v hlášení králi podivení, že nikde nebyly strženy mosty a domníval se, že: „Prusové mají být vlákáni do země, aby jinde byli Rakušané volní“. Král o tom mínil, že je to proto, aby pruský pravý bok mohl být ohrožován

¹²³ *Národní listy*, 25. června 1866, str. 1.

¹²⁴ JAHNEL, *Chronik der Preussischen Invasion*, str. 274.

¹²⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 45.

¹²⁶ Tamtéž, str. 48.

¹²⁷ JAHNEL, *Chronik der Preussischen Invasion*, str. 262.

¹²⁸ Gustav von Stiehle (1823-1899). V roce 1840 nastoupil vojenskou službu a o 8 let později se osvědčil v bojích s Poláky na Poznaňsku. Poté působil v generálním štábu a u štábů jednotlivých sborů. Za války s Dánskem v roce 1864 sloužil ve štábu pruské invazní armády. V roce 1866 působil jako styčný důstojník u Labské armády a dodával hlášení velkému hlavnímu stanu v Berlíně. Viz. *Allgemeine deutsche Biographie, Bd.: 54, Nachträge bis 1899: Scheurl - Walther*, Leipzig, 1908, str. 522-523.

z Bavorska.¹²⁹ Pohraniční hory budily v Prusech, kteří byli přivyklí životu v nížině, značný respekt a při pochodu horskými průsmyky se obávali (ovšem bezdůvodně) léček. Problémem pro pruskou armádu nakonec nebylo nebezpečí rakouského útoku, ale spíše vlastní logistické potíže. Pruský týl, i když mnohem lépe organizovaný a méně zkorumpovaný než rakouský, se nedokázal vyrovnat s rychlým průběhem válečného tažení.¹³⁰ Za postupujícími jednotkami se táhla nekonečná řada proviantních vozů a transport stáda živého hovězího dobytka. Kvůli opoždění proviantních vozů docházelo k silnému rekvírování, což postihlo hlavně obce ležící na trase přesunu vojska.¹³¹

4.2 Vstup pruské 1. armády do Čech

Dne 23. června vyrazila k pochodu pruská 1. armáda. Její jednotky, téměř současně mezi 7. a 8. hodinou ranní, překročily na třech místech rakouské hranice za hraní hudby a pokřiku „hurá“. 1. armáda se do Čech přesouvala od Žitavy, Seidenbergu (dnes polský Zawidów) a Marklissy (dnes polská Leśna).¹³² Většina jejich divizí došla prozatím jen pár kilometrů za hranice a posunula se směrem k Liberci.¹³³ Pouze 8. divize postupovala západněji přes Hrádek nad Nisou, aby udržovala spojení s Labskou armádou. Nacházel se u ní i velitel armády princ Bedřich Karel. Na hranicích se princ zastavil a nechal před sebou defilovat své jednotky. Theodor Fontane se o tom zmiňuje takto: „Vojáci, vždy když spatřili u celnice černožlutou závoru, spustili radostný pokřik. Když zde uviděli i svého vrchního velitele, byl pokřik o to bouřlivější a přecházel ve zpěv vojenských písní.“¹³⁴ Za Hrádkem nad Nisou začal pro divizi náročný přechod Lužických hor. Cesty byly úzké a pionýři museli na některých místech upravit cestu pro průjezd děl.¹³⁵

Proti postupujícím pruským divizím stály jen eskadrony rakouské 1. lehké jezdecké divize¹³⁶. Rakouské jezdecktvo mělo ale skvělou pověst jednoho z nejlepších v Evropě. Na tom měl podstatný podíl i mladý a energický generálmajor Leopold svobodný pán von

¹²⁹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 117.

¹³⁰ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 565 a 573.

¹³¹ JAHNEL, *Chronik der Preussischen Invasion*, str. 260.

¹³² FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 138.

¹³³ *Österreichs Kämpfe*, str. 44.

¹³⁴ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 139 a 148.

¹³⁵ NÁHLOVSKÝ, Jiří, *Srážka u Dlouhého Mostu 24. června 1866: péče o válečné pomníky z války roku 1866*, Dlouhý Most, Obec Dlouhý Most, 2010, str. 21.

¹³⁶ Divize byla v síle tří jízdních brigád každá po dvou plucích jízdy (jedna z nich, měla pouze jeden pluk) a jedné dělostřelecké baterii.

Edelsheim¹³⁷, toho času právě velitel 1. lehké jezdecké divize.¹³⁸ Ta měla u hranic umístěné četné hlídky, které pozorovaly postup Prusů a jejich hlášení bylo předáváno na velitelství.¹³⁹ Nejblíže postupu pruské armády byla jízdní brigáda¹⁴⁰ generálmajora Ignaze von Fratricsevise¹⁴¹ se štábem v Liberci. Eskadrony jejího 5. husarského pluku se nacházely ve Cvikově, Jablonném v Podještědí, Chrastavě, Mníšku a Liberci.¹⁴² Jedinou pěší jednotkou u hranic byla 3. setnina 18. mysliveckého praporu, která stála u obce Polubný (dnes část Kořenova).¹⁴³ O vydatném odporu proti Prusům tak nemohlo být ani řeči. Jednotky svým počtem tak akorát vystačily, aby plnily zpravodajské úkoly.

Od rána na velitelství Fratricsevicsovy brigády v Liberci přicházela hlášení o přechodu hranic Prusy.¹⁴⁴ Po těchto zprávách liberecké státní úřady zastavily svou činnost a státní úředníci opouštěli město.¹⁴⁵ Železniční trať mezi Libercem a Pardubicemi byla vyklizena. Byly odstraněny telegrafní přístroje, odváženy pokladny a písemnosti. Rakouské vojsko pak odstranilo z části železnice mezi Libercem a Hodkovicemi nad Mohelkou svršek tratě a vyhodilo střelným prachem skalní zářez v tzv. Červené skále¹⁴⁶, takže trať byla zavalena kamením.¹⁴⁷ V 9:15 dorazila na velitelství brigády listina o vyhlášení války Rakousku ze strany pruské 1. armády, kterou pruští parlamentáři předali veliteli eskadrony v Chrastavě.¹⁴⁸ Generálmajor Fratricsevics poté odjel se 4. eskadronou z Liberce do Ostašova (dnes část Liberce), aby tam přijal 5. a 6. eskadronu, které ustupovaly od Chrastavy a Mníšku.¹⁴⁹ Po shromáždění eskadron v Ostašově bylo rozhodnuto o obnovení dotyku s nepřítelem.¹⁵⁰

S plněním tohoto úkolu se pojily menší potyčky, o kterých poměrně přesně záhy informoval *Pražský denník*. Na silnici vedoucí z Chrastavy do Bedřichovky se objevila pruská

¹³⁷ Leopold Wilhelm svobodný pán von Edelsheim-Gyulai (1826-1893). V roce 1843 nastoupil k vojsku, účastnil se tažení 1848-49 ve Vídni, Uhrách a Itálii. Jako husarský poručík prošel v roce 1859 bitvami u Magenty a Solferina, kde se vyznamenal. Viz. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 1 (Lfg. 3, 1956), str. 215.

¹³⁸ PERNES, *Pod císařským praporem*, str. 287.

¹³⁹ NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 13.

¹⁴⁰ Brigádní baterie byla ve Vratislavicích nad Nisou a Rochlicích. Druhým plukem brigády byl 8. husarský pluk, který byl již dříve přidělen k Ringelsheimově pěší brigádě, která byla ještě na pochodu z postavení u Teplíc. Viz. *Österreichs Kämpfe*, str. 42.

¹⁴¹ Ignaz von Fratricsevics (1820-1887). 11. (19.) června 1866 povýšen na generálmajora. Viz. SCHMIDT-BRENTANO, *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität*, str. 49.

¹⁴² 5. husarský pluk měl 1. eskadronu v Jablonném v Podještědí, 2. ve Cvikově, 4. v Liberci, 5. v Chrastavě a 6. v Mníšku. Viz. NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 11.

¹⁴³ *Österreichs Kämpfe*, str. 42-44.

¹⁴⁴ NÁHLOVSKÝ, Jiří, *Chrastava v prusko-rakouské válce roku 1866: péče o válečné pomníky z války roku 1866*, Chrastava, Město Chrastava, 2009, str. 22.

¹⁴⁵ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 96.

¹⁴⁶ Asi 2 km před Hodkovicemi nad Mohelkou.

¹⁴⁷ RINGES, *Naše dráhy v revoluci 1848 a válce 1866*, str. 47.

¹⁴⁸ NÁHLOVSKÝ, *Chrastava v prusko-rakouské válce*, str. 22.

¹⁴⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 44.

¹⁵⁰ NÁHLOVSKÝ, *Chrastava v prusko-rakouské válce*, str. 26.

vojska. „Velitel brigády, generál Fratriczevič poslal ze Cvikova na ně půl druhé škadrony husarů od 5. husarského pluku. Husaři zastihli ... přední tlupu Prusů, udeřili prudce na ně a zahnali je zpět na blízkici se hlavní voj pruský; při srážce této zabili husaři 5 Prusů, a odejmuli nepříteli několik koní a zmizeli.“¹⁵¹ Mezitím se k Ostašovu stahovaly další rakouské jízdní pluky. V 15 hodin dorazili husaři 9. pluku a o hodinu později husaři 10. pluku.¹⁵² Kolem 16:45 došla ke generálmajorovi Fratricsevicsovi hlášení o objevení se nepřátelských oddílů na silnici od Mníšku.¹⁵³ Proti němu vyslal půleskadronu husarů, která na nepřítele narazila u Stráže nad Nisou. Jak informoval Pražský denník: „Opět to byli naši husaři, kteří se v síle polovice škadrony vtrhli na 1½ škadrony pruských dragounů, které zahnali a 4 z nich zajali. Po té postavil se proti husarům celý nepřátelský prapor myslivců, jenž na ně střílel. Poněvadž byla jízda naše příliš slabá, aby byla mohla podstoupiti boj s nepřítelem tak četným, couvla k večeru do Rochlice.“¹⁵⁴

Před 21. hodinou vyklidil generálmajor Fratricsevic Ostašov a za krytí 10. husarského pluku stahoval své eskadrony k Dlouhému Mostu.¹⁵⁵ Během ústupu došlo na další potyčky s dotírajícím nepřítelem. U Bedřichovky se znovu střídalo, tentokrát pruští fyzilíři narazili při průzkumu na rakouské husary, kteří před přesilou byli nuceni ustoupit.¹⁵⁶ Další boj nastal okolo 22. hodiny, kdy se do Stráže nad Nisou přiblížili Prusové a zaskočili zde hlídkující rakouskou husarskou četou, jejíž velitel při tom přišel o život.¹⁵⁷ Téhož večera došlo ještě k srážkám u Rochlic a Vesce, kde husaři ztratili další čtyři muže.¹⁵⁸

Již v počátečních střetnutích se ukázala kvalitativní převaha rakouského jezdeckta nad pruským, které se ovšem na rozdíl od svého protivníka mohlo spolehnout na včasnou a masivní podporu vlastní pěchoty. Pouhými, byť většinou bravurními protiútoky nevelkých rakouských jezdeckých sil, však nebylo možno nepřátelský postup zastavit a ani výrazněji zpomalit.¹⁵⁹ Rakouští jezdci měli především úkol zjistit pohyb a sílu nepřítele. Srážky měly většinou proměnlivý výsledek. Buď se podařilo Rakušanům Prusy zaskočit a zahnat nebo byli odrazeni, ale to většinou jen tehdy, pokud mělo pruské jezdeckto podporu pěchoty.

Úkolem 1. armády bylo dosáhnout přechodů přes Jizeru u Turnova, Podolí a Železného Brodu zhruba ve stejnou dobu, kdy Labská armáda dosáhne přechodu u Mnichova

¹⁵¹ *Pražský denník*, 27. června 1866, str. 1.

¹⁵² HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 96.

¹⁵³ *Österreichs Kämpfe*, str. 45.

¹⁵⁴ *Pražský denník*, 27. června 1866, str. 1.

¹⁵⁵ TEPLÝ, Jaroslav, *Některé méně známé sepulkrální památky z války roku 1866*, in. *Východočeský sborník historický*, Pardubice, Východočeské muzeum v Pardubicích, 2001, č. 10, str. 88.

¹⁵⁶ NÁHLOVSKÝ, *Chrastava v prusko-rakouské válce*, str. 30-32.

¹⁵⁷ NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 17.

¹⁵⁸ TEPLÝ, *Některé méně známé sepulkrální památky*, str. 88-91.

¹⁵⁹ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 243-244.

Hradiště.¹⁶⁰ Ve 13 hodin 23. června telegrafoval princ Bedřich Karel z Grabštejna králi o bojích a žádal, protože Labská armáda bude teprve 25. června ve Cvikově, aby I. sbor (od 2. armády) byl řízen blíže přes Hirschberg (dnes polská Jelenia Góra) místo přes Landeshut (dnes polská Kamienna Góra) na Hostinné. Moltke odepsal principi, že posila jeho levého křídla I. sborem byla zamýšlena jen pro případ, že za Libercem by stála shromážděna hlavní síla Rakušanů. Tak tomu však, zdá se, není a naopak se obával o 2. armádu, která by na sebe mohla stáhnout příliš velké rakouské síly. Proto bylo důležité, aby 1. armáda postupovala energicky a tím 2. armádě odlehčila. 24. června měla dosáhnout 8. divize Doubí a Dlouhého Mostu, 7. divize Proseče nad Nisou (dnes součást Jablonce nad Nisou) a 5. a 6. divize Liberce. Hlavní štáb měl být v Chrastavě, kam se měl přesunout i jízdní sbor.¹⁶¹

Dne 24. června v 8 hodin ráno vstoupily za vydatného deště první pruské jednotky do Liberce.¹⁶² Jejich vrchní velitel princ Bedřich Karel, též zvaný „červený princ“¹⁶³, se postavil před libereckou radnici a na 40.000 mužů před ním defilovalo. Poté se ubytoval na libereckém zámku, který byl jinak rezidencí jeho protivníka - generála Clam-Gallase.¹⁶⁴ Prusové od svého vstupu na českou půdu doslova „vytrubovali“, že nebojují s civilním obyvatelstvem a že jsou vzdělaní a inteligentní - civilizovaní lidé, což ale platilo jen do té míry, že se projevovali velmi systematicky.¹⁶⁵ To hned prokázali po obsazení libereckého nádraží. Zde ubytovaní vojáci se pustili do ničení majetku - zamčené soukromé byty úřednictva byly násilím otevřeny, vyloupeny a nábytek rozbit. Úřední knihy a písemnosti byly roztrhány.¹⁶⁶ Takto vandalsky se pruští vojáci chovali poměrně pravidelně při příchodu na nově „dobytá“ území. Stejně bezohledné to bylo v případě shánění jídla, protože zásobovací kolony nestačily tempu postupu armády.¹⁶⁷ Strava tedy musela být obstarána zvýšeným rekvírováním. Zrekvírované potraviny pro celou divizi se následně rozdělovaly, což trvalo poměrně dlouho. Někteří vojáci proto prováděli rekvizice na vlastní pěst. Někteří z nich byli chyceni a jako odstrašující případ přivázáni ke stromu.¹⁶⁸ Určitý obdiv si u obyvatelstva Prusové vysloužili za svou promyšlenou organizací. Díky ní už v první den okupace zprostředkoval pruský polní telegraf

¹⁶⁰ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 143-144.

¹⁶¹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 118

¹⁶² FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 142.

¹⁶³ Nosil červenou husarskou uniformu svého pluku Zietenových husarů. Viz. NÁVESNÍK, *Z mých vzpomínek*, str. 29.

¹⁶⁴ SABINA, *Kronika války prusko-italsko-rakouské*, str. 42 a 116.

¹⁶⁵ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 590.

¹⁶⁶ RINGES, *Naše dráhy v revoluci 1848 a válce 1866*, str. 47.

¹⁶⁷ NÁHLOVSKÝ, *Chrastava v prusko-rakouské válce*, str. 15.

¹⁶⁸ NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 22.

spojení mezi Libercem a Žitavou, ze které už v 19 hodin přijela první lokomotiva.¹⁶⁹ Prusové kladli velký důraz na telegrafické spojení a také na železnici. Zajímavostí také bylo, jak snadno a přesně se dokázalo pruské vojsko orientovat. Důstojníci měli nové a přesné mapy a nejednou se vyznali v širší krajině lépe než místní občané.¹⁷⁰

4.3 Postup pruských armád 24. června a srážka u Dlouhého Mostu

Po úvodních srážkách se rakouská 1. lehká jezdecká divize přeskupila, aby mohla klást větší odpor podél cesty vedoucí z Liberce na Turnov. Zdejší kopcovitá krajina k tomu přímo vybízela. Prvním příhodným místem se stalo postavení hned za Libercem u Dlouhého Mostu. 24. června se tu pod velením plukovníka Johanna von Appela¹⁷¹ shromáždil 10. husarský pluk a tři eskadrony 9. husarského pluku. V 10 hodin došly zprávy od hlídek, které oznamovaly pochod nepřátelských kolon od Liberce. Kolem poledne se již nepřítel začal přibližovat k rakouskému postavení.¹⁷² Byly to jednotky 8. divize, která se přesouvala do Doubí. Postup jí stěžoval náročný terén, který zpomaloval hlavně dělostřelectvo.¹⁷³ Na čele divize se nacházela eskadrona 6. hulánského pluku.¹⁷⁴

V reakci na to plukovník Appel pověřil velitele 9. husarského pluku, plukovníka Nicolause Pejacseviche von Veröcze¹⁷⁵, aby vyslal 1. a 5. eskadronu k zdržení nepřítele. Mezitím se přiblížil pruský předvoj a velitel hulánské eskadrony major Herrmann von Guretzky-Cornitz zpozoroval rakouské jezdecktvo u Dlouhého Mostu, které se řadilo k útoku. Informoval o tom pěší jednotky, které se uspořádaly do karé. Zároveň vyslal svého pobočnicka, aby urychlil postup předvojové dělostřelecké baterie. Tu ale zdržoval v postupu příliš náročný terén, takže do nastávajícího boje nestačila zasáhnout. Před tím ještě nechal

¹⁶⁹ BOROVIČKA, Michael, *Pruský vpád do severních Čech v roce 1866*, in. Sborník Severočeského muzea, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství, 1991, č. 10, str. 68.

¹⁷⁰ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 375.

¹⁷¹ Johan svobodný pán Appel (1826-1906). V roce 1840 vstoupil do rakouské armády. Účastnil se bojů v Itálii a Uhrách v letech 1848-49. Jako major u hulánského pluku se zúčastnil bitvy u Solferina v roce 1859, kde se vyznamenal. Za tažení roku 1866 velel jízdní brigádě. Viz. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 1 (Lfg. 1, 1954), str. 26.

¹⁷² *Österreichs Kämpfe*, str. 45-46.

¹⁷³ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 149.

¹⁷⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 46.

¹⁷⁵ Nikolaus hrabě Pejacsevich von Veröcze (1833-1890). V roce 1849 nastoupil k jezdecktvo a záhy si prošel tažením v Uhrách. Poté byl povýšen na poručíka a byl přesunut k husarskému pluku č. 1. V roce 1859 se už v hodnosti majora účastnil tažení v Itálii. Dva roky poté byl přidělen k 11. husarskému pluku. Roku 1864 se stal plukovníkem a velitelem 9. husarského pluku, se kterým se účastnil tažení proti Dánsku. Viz. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 7 (Lfg. 35, 1978), str. 394.

vysunout jednu četou blíže k Dlouhému Mostu.¹⁷⁶ Ta se utkala s husarskou četou 1. eskadrony, kterou plukovník Veröcz vyslal na obhlídku pruských sil. Rakouská četa se ještě před tímto střetem dostala do palby pruské pěchoty, za což zaplatili dva husaři životem. Do boje jezdeckých čet zasáhla ještě jedna pruská četa, přesto se rakouským husarům podařilo obě hulánské čety zahnat. Na místo boje pak dorazila celá 1. eskadrona i s plukovníkem Veröczem. Ten se osobně vydal na obhlídku nepřítele a zjistil, že na blízku jsou stále dvě hulánské čety a za nimi stojí pěchota. Mezitím přišel rozkaz od velitele brigády Appela, aby byl další útok zastaven, protože pruské síly byly ve výrazné přesile. 1. eskadrona byla ale až příliš blízko Prusů, než aby mohla v klidu provést ústup. Plukovník Veröcz se proto rozhodl pro útok na nepřátelské jezdce. Při útoku se rakouští husaři dostali do palby pruské pěchoty, za které byl smrtelně raněn major Franz Ponz von Panz¹⁷⁷. Smutně se tak zapsal do historie jako první padlý rakouský důstojník na Severním bojišti. V boji se uplatnila početní převaha husarů a huláni se postupně obrátili na ústup směrem ke své pěchotě. Husaři se při pronásledování hulánů dostali znovu do palby pěchoty, která se snažila krýt své jezdce. K útoku se původně měla připojit i 5. eskadrona, ta ale kvůli nepříznivému terénu do boje nestačila zasáhnout. Po boji se stáhly obě eskadrony zpátky k Dlouhému Mostu, čímž boj skončil.¹⁷⁸

Pruský 6. hulánský pluk měl dva padlé a třináct zraněných. Dva padlí byli zastřeleni, nejspíše vlastní pěchotou při ústupu, protože rakouští husaři nepoužívali střelné zbraně při jezdeckém boji.¹⁷⁹ Ztráty rakouského 9. husarského pluku nejsou příliš jasné, jisté pouze je, že padl major Panz, který se tak stal prvním padlým rakouským důstojníkem na severním bojišti. Dále zřejmě padli další 4 muži. Pluk celkem přišel asi o 21-24 husarů.¹⁸⁰

Rakouským husarům se podařilo díky početnější převaze zahnat pruské hulány. Jejich dočasný úspěch ale jednoznačně zarazila pruská pěchota. Rakouská jízda se dostala na dostřel pruské pěchoty a to znamenalo spolehlivě konec veškerého jejího snažení. Z této srážky je vidět, jak se jednotlivé druhy pruských vojsk podporovaly. Stejně si Prusové počínali i v dalších střetnutích. Po boji pak Rakušané v 15 hodin vyklidili Dlouhý Most a ustoupili do

¹⁷⁶ NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 31-33 a 41.

¹⁷⁷ Franz Joseph Ludwig Ponz von Panz (1831-1866). Roku 1849 nastoupil k 9. husarskému pluku, kde se stal velitelem eskadrony. S plukem se zúčastnil dánského tažení roku 1864, za což mu bylo vysloveno Nejvyšší pochvalné uznání. Těsně před vypuknutím války s Pruskem byl povýšen do hodnosti majora a převzal velení nad 2. divizionem. Viz. DVOŘÁK, Jaroslav, *Libellus honoris c.k. důstojníků padlých ve válce 1866*, Hradec Králové, Jaroslav Dvořák, 2011, str. 149-150.

¹⁷⁸ NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 33-36.

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 41.

¹⁸⁰ *Österreichs Kämpfe*, Přílohy, str. 10 a NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 41.

Paceřic, odkud vyslali přední stráž.¹⁸¹ Ty pak večer zahnali pruské přední hlídky od Hodkovic nad Mohelkou a druhý den v časných ranní hodinách vyhnali nepřítele z Malé Skály.¹⁸²

Prusové, po ústupu rakouských husarů, obsadili Dlouhý Most a v jeho okolí se pak 8. divize rozložila táborem. Další divize 1. armády se toho dne nalézaly u Chrastavy, Liberce a Jablonce nad Nisou.¹⁸³ Princ Bedřich Karel nařídil pro 25. červen odpočinek jednotkám 1. armády, protože bylo zapotřebí, aby Labská armáda postoupila na stejnou úroveň.¹⁸⁴ Dalším důvodem bylo, aby se vojsko více srazilo a pochodové kolony se zkrátily.¹⁸⁵ Labská armáda dosáhla 25. června svými divizemi Jablonného v Podještědí, Brniště (u Lindavy), Kunratic u Cvikova. Armáda tak byla vzdálena od Jizery a Mnichova Hradiště ještě dva silné pochody, zatímco 1. armáda jí mohla dosáhnout u Turnova jedním pochodem.¹⁸⁶ 1. armáda tak musela čekat na postup Labské armády, která sice nebyla v pochodu zdržována nepřítelem, ale její cesta byla náročnější.

4.4 Shromáždování rakouských a saských sil na Jizeře 23. až 25. června

V době, kdy došlo na první srážky mezi rakouskou kavalerií a postupujícími Prusy, nebyl ještě rakouský I. armádní sbor kompletně shromážděn na Jizeře a Sasové se teprve přesouvali k této řece. Do Prahy, kde dosud sídlil štáb I. sboru, docházely zprávy od předních stráží o pohybu nepřítele. Na základě těchto zpráv bylo 24. června nařízeno, aby postavení saského sboru u Mladé Boleslavi zabezpečovalo postavení směrem na severozápad. Saská jízda kvůli tomu měla zůstat na pravém břehu Jizery, zatímco pěší jednotky se měly rozložit na levém břehu. I. armádní sbor, stojící u Mnichova Hradiště a u Kosmonos, měl připraveno opevněné postavení. Měl hájit postavení proti nepřátelskému postupu od severu. Od sboru byly vyslány předsunuté oddíly na Kuřívody a Bělou pod Bezdězem.¹⁸⁷ Spojenci koncentrovali síly v poměrně málo rozsáhlém obranném postavení, proti postupu obou pruských armád. Přesun rakouských vojsk do Pojizeří doprovázela zajímavá ukázka diletantismu velitele předvoje I. armádního sboru plukovníka Carla Cattaneiho svobodného pána Momo. Šokující dojem u vzdělanějších obyvatel středního Pojizeří vyvolalo zjištění, že

¹⁸¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 46.

¹⁸² NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 37-38.

¹⁸³ *Österreichs Kämpfe*, str. 51 a 57.

¹⁸⁴ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 120

¹⁸⁵ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 100.

¹⁸⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 51.

¹⁸⁷ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 119

nedisponuje žádnou mapou krajiny a ani ji nepostrádá. Až teprve vrchnostenský stavební ředitel panství Klášter Hradiště mu z dobré vůle opatřil alespoň nákres okolí Mnichova Hradiště a Bělé pod Bezdězem.¹⁸⁸

Kolem poledne 24. června dorazil korunní princ saský a generál Clam-Gallas do Mladé Boleslavi. Zde obdrželi telegram od velitele Severní armády odeslaný 23. června, který v rozporu s dřívějšími pokyny nařizoval, aby vojska setrvala na Jizeře. Oba velitelé se proto radili o řešení nové úlohy. O nepřátelských pohybech byli poměrně dobře informováni díky zprávám hlídek a výpovědím zajatců.¹⁸⁹ Měli proto dobrý přehled o síle a postupu nepřítele, což byl dobrý předpoklad pro přípravu obrany. Odpoledne pak došel nový telegram od vrchního velení pro prince Alberta. Saský princ obdržel tuto dispozici: „Vám podřízené jednotky mají za úkol čelit nepřátelskému útoku pravděpodobného směru od Liberce či Jablonného. Při plnění tohoto úkolu budou buď podporovány přicházejícími částmi hlavních sil armády nebo se sami stáhnou k armádě, bude-li útok veden se značnou převahou.“¹⁹⁰ Dále bylo v psaní určeno, že na Alberta je převedeno velení i nad I. armádním sborem, včetně 1. lehké jezdecké divize.¹⁹¹

K vrchnímu velení se totiž dostala hlášení z Liberecka, že se 23. června objevily silné pruské předvoje u Jablonného, Chrastavy a Rumburka. Severní armáda se zatím přesouvala do východních Čech. Za pochodu nešlo změnit směr a tak se Benedek rozhodl zdržet postup nepřítele jednotkami, kterými disponoval na Jizeře. Až po dosažení Josefova se chtěl rozhodnout, co dál, zda zaútočí na pronikajícího nepřítele směrem k Jizeře.¹⁹² Princ obratem poslal vrchnímu velitelství kurýrem zprávu o postavení obou sborů a o úmyslech pro 27. červen. Poté se čerstvě jmenovaný velitel vznikající Jizerské armádní skupiny dohodl s generálem Clam-Gallasem, že na všech důležitých věcech se musejí spolu shodnout. Bral tak ohled na vyšší Clam-Gallasův věk a také na jeho větší válečné zkušenosti. Úloha obou sborů shromážděných na Jizeře nebyla lehká. Nejdůležitější bylo udržet přechody přes Jizeru, které byly u Turnova, Podolí a Mnichova Hradiště. Ty však byly od sebe vzdáleny několik desítek kilometrů.¹⁹³

¹⁸⁸ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 599.

¹⁸⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 46-47.

¹⁹⁰ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 282-283.

¹⁹¹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 119.

¹⁹² BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 282-283.

¹⁹³ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 119 a 123.

Dne 25. června byla konečně dokončena koncentrace rakouských¹⁹⁴ a saských¹⁹⁵ sil na Jizeře a tím vznikla tzv. Jizerská armádní skupina (též Jizerská armáda). Toto uskupení disponovalo 55 prapory pěchoty, 45 eskadronami jízdy a 162 děly.¹⁹⁶ Celkem přibližně 60.000 mužů. I. armádní sbor dokončil soustředění u Mnichova Hradiště a jeho pět brigád se rozložilo kolem města. Krom pěšího vojska se zde nacházela také sborová dělostřelecká záloha, husarský pluk a množství pomocných jednotek (pionýři, zdravotnické jednotky, zásobovací kolony a další). Na klid tábořících jednotek měla dohlížet linie předních stráží, které se táhly od Českého Dubu přes Kuřívody, Bělou pod Bezdězem až do Dubé. Saský sbor se kompletně shromáždil u Mladé Boleslavi, kde se nacházel také sborový štáb. Náročný přesun saských jednotek si podle korunního prince žádal den odpočinku.¹⁹⁷ Většina jich v předchozích dnech vykonala přesuny, které vyčerpaly hlavně pěchotu a dělostřelectvo.¹⁹⁸

Podle názoru velení se navíc zdálo, že nepřítel nemá v úmyslu druhý den zaútočit. Uplynulé noci se objevovaly jen slabé nepřátelské hlídky na výšině mezi Turnovem a Železným Brodem, které se brzy opět stáhly. Ty ale mohly být spíš varováním, že se nepřítel blíží. Korunní princ Albert se ale rozhodl ponechat rakouský a saský sbor pro 26. červen v jejich postavení. Saský princ generálu Clam-Gallasovi navrhoval, aby se 27. června postoupilo k Turnovu, kde byl strategicky důležitý přechod přes Jizeru. Velení I. sboru však nepovažovalo postup na Turnov za účelný a generál Clam-Gallas dával přednost spojení vojsk v silném postavení u Mnichova Hradiště, aby odtud mohl jednat podle okolností. V souladu s tím byl také ponechán v platnosti rozkaz z 16. června pro 1. lehkou jezdeckou divizi, která se měla při silném útoku nepřítele stáhnout k Mnichovu Hradišti.¹⁹⁹ Zde se princ Albert sice zachoval iniciativně a ze strategického pohledu to byla jistě dobrá úvaha, na druhé straně Clam-Gallas nechtěl jednat nijak více, než co po něm chtělo vrchní velení. To ho už před válkou varovalo, aby se nezaplétal do velkého boje se silnějším nepřítelem a raději ustoupil. Zdá se také, že poněkud podcenil rychlost pruského postupu, který tak mohl snadno přetnout ústupové cesty vedoucí ke spojení se Severní armádou.

¹⁹⁴ I. armádní sbor čítal 35 praporů pěchoty, 4 eskadrony a 80 děl. 1. lehká jezdecká divize měla 30 eskadron a 24 děl. Podle *Österreichs Kämpfe* měl I. sbor s jezdeckou divizí čítat přesně 33.375 mužů pěchoty, 5194 mužů jezdeckva, 2570 mužů dělostřelectva a technických vojsk. Viz. *Österreichs Kämpfe*, str. 2.

¹⁹⁵ Saský armádní sbor čítal 20 praporů pěchoty, z toho 4 myslivecké, 16 eskadron jízdy a 58 děl v 10 bateriích. Celkový bojový stav činil 18.841 mužů pěchoty, 2574 mužů jezdeckva, 2044 mužů dělostřelectva a technických vojsk. Zbytek (2806 mužů) tvořily pomocné jednotky. Celkový proviantní stav činil 26.265 mužů a 7560 koní. Viz. *Österreichs Kämpfe*, str. 3.

¹⁹⁶ Rakouských bylo 35 praporů pěchoty, 29 eskadron a 104 děl. Sasové přispěli 20 prapory pěchoty, 16 eskadronami a 58 děly.

¹⁹⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 49-50.

¹⁹⁸ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 119.

¹⁹⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 50-51.

Celková situace pro Severní armádu se zdála vcelku výhodná, protože její náročný přesun z Moravy se uskutečnil bez vážnějších potíží a s mírným časovým předstihem.²⁰⁰ „Problémem se ale ukázala nerozhodnost vrchního velení armády, které v příštích rozhodujících dnech jednak přikázalo korunnnímu princí, aby vytrval na Jizeře proti výrazně silnějšímu nepříteli, a jednak postavilo jednotlivé sbory na levém břehu Labe proti 2. pruské armádě. V důsledku toho došlo všude k nanejvýš vražedným jednotlivým bojům, jež armádu ruinovaly dříve, než dosáhla svého přikázaného postavení,“²⁰¹ konstatuje se v díle *Österreichs Kämpfe* o situaci Rakušanů kolem 25. června.

Během 25. června došlo jen na drobné boje. Nejdříve se ráno v Hodkovicích nad Mohelkou objevilo 26 pruských hulánů se 2 důstojníky, aby rekvírovali pro nedaleký pruský tábor. Při rekvizici vyjeli čtyři huláni za město, kde byli přepadeni a zajati rakouskými husary. Prusové poté část rekvizice rychle odvezli do ležení, načež do města s jásotem vtáhl oddíl rakouských husarů. Zásoby, které Prusové opustili, dopravili husaři do vlastního ležení.²⁰² Odpoledne pak došlo v nedalekém Záskalí na další „husarský kousek“, kdy husarská hlídka v síle 30 jezdců narazila na pruskou pěší hlídku v síle 15 mužů. Pěšáci ihned zahájili palbu a dvěma střelami těžce zranili jednoho husara. Rakušané se ale nezalekli a podařilo se jim dostat Prusům „na tělo“. Pěšáci se tak octli proti jezdcům v nevýhodě a zaplatili za to vyššími ztrátami (až tři padlí a dva ranění). Prusové byli touto atakou velice nepříjemně zaskočeni.²⁰³ Zásadní boje měly přijít až následující den.

²⁰⁰ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 202.

²⁰¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 35.

²⁰² ADAM, Rudolf, *Sychrovsko*, in. *Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník českého severu*, Turnov, Učitel'ské jednoty v Turnově a v Čes. Dubě, 1923-24, č. 9., str. 219.

²⁰³ NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 59-60.

5 Boje na jizerské frontě 26. června

Pruské armády koordinovaly svůj postup tak, aby byly stále na stejné linii postupu. Labská armáda 26. června postupovala na Mimoň a Osečnou. 1. armáda pak prováděla průzkum přes Hodkovice nad Mohelkou směrem k Turnovu. Princ Bedřich Karel měl stále obavu, že kromě saského a rakouského I. sboru se u Jizery nalézají ještě jeden armádní sbor. Pruské armády se nezdárcitelně blížíly k rakousko-saskému postavení a boje nabraly na velikosti a intenzitě. Během dne tak postupně došlo na dvojí boj u Kuřívod, u Sychrova a koncem dne na bitvu u Podolí (viz. příloha č. 2). Prusům velmi záleželo na kooperaci mezi armádami a tak došlo během dne ještě na menší střetnutí u Českého Dubu, odkud byla vytlačena rakouská hlídka. Prusové tak získali přímé spojení mezi postupující 1. a Labskou armádou.²⁰⁴ Relativně pomalý postup sil Bedřicha Karla ovšem nevyhovoval náčelníkovi velkého generálního štábu generálu Moltkemu, který ho tlačil k rychlejšímu postupu. Tím měl ulehčit situaci pruské 2. armády, jejíž jednotky od 25. června postupně vstoupily do Čech.²⁰⁵ Její ofenzivní postup byl za dané situace tak trochu hazardem. Počítalo se totiž s tím, že přesun rakouského vojska z Moravy bude pomalejší.²⁰⁶ 2. armádě tak hrozilo, že narazí na mnohem silnějšího nepřítele.

O náladě vojáků obou stran těsně před jejich střetem referuje zpravodaj Národních listů, který osobně přišel do styku s vojáky Labské armády a s husary hlídkujícími u Doks: „A jaký to panuje duch mezi našim vojskem! Husaři naši mají největší zlost na to, že se vůbec ještě někdo krom nich opovažuje jmenovat husarem „Ja husar“, říkávají, „Uher husar, Preus hanswurst, ne husar.“ Naproti tomu nezdá se býti pruské vojsko pro válku a idey páně Bismarkovy příliš nadšeno. Alespoň reptala pruská pěchota přitáhnuvši do Boru veřejně a nadávala podle not „Junkerům“, kteří celou tu melu byli spískali. Vojsko toto pochází z krajů porýnských.“²⁰⁷ Vojáci z těchto krajů totiž byli převážně katolíky a nechtělo se jim tudíž bojovat proti rakouským souvěrcům.

²⁰⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 51-54.

²⁰⁵ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 122

²⁰⁶ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 207.

²⁰⁷ *Národní listy*, 28. června 1866, str. 2.

5.1 Boje u Kuřívod

Cesty vedoucí směrem od České Lípy k přechodům přes Jizeru u Mnichova Hradiště hlídaly jednotky Leiningenovy brigády. Část těchto jednotek pod velením majora Nicolause von Čudiče, tvořená dvěma setninami 38. pěšího pluku a půleskadronou 2. husarského pluku, držela stráž u obce Kuřívody. Proti těmto silám postupovala předvojová brigáda generálmajora Theodora Alexandra von Schoelera, která byla tvořena 7 prapory pěchoty, 5 eskadronami a 12 děly.²⁰⁸ Jejím úkolem bylo obsadit Kuřívody.

Ráno toho dne vyrazil Schoelerův předvoj z Postřelné. V jeho čele jela jedna eskadrona 7. husarského pluku, za ní pak pochodovala pěchota.²⁰⁹ Silnice před Kuřívodami byla obklopena lesem. Na čele eskadrony jela četa pod velením poručíka Waldemara von Moltkeho. Když projela lesem, byla u osamělého stavení, stojícího ještě před Kuřívodami, uvítána palbou rakouské pěchoty. Zároveň byla napadena četou rakouských husarů od 2. pluku.²¹⁰ V nastalém boji byl těžce raněn poručík Moltke a padl do zajetí.²¹¹ Pruští husaři byli zahánáni zpět k lesu, kam mezitím dojela jejich eskadrona. Rakouští husaři, kteří pronásledovali pruskou četou, se tak dostali do boje s celou eskadronou. Situace se obrátila a rakouská četa se obrátila k ústupu a Prusové ji pronásledovali. Tehdy jí přispěchala na pomoc 2. četa husarů, ale i tak byla Rakušanů jen polovina oproti nepříteli. Rakouští husaři se po těžkém boji stáhli ke Kuřívodům a během boje jich bylo několik zajato.²¹² Prusové pronásledovali rakouské jezdce až na okraj Kuřívod. Tam právě zaujal postavení major Čudič se dvěma setninami I. praporu 38. pěšího pluku. Pruští husaři se dostali do palby rakouské pěchoty a znovu je napadli i rakouští husaři.²¹³ Pruská jízda byla tímto odporem zastavena a donucena stáhnout se zpátky. Kvůli špatné střelbě rakouské pěchoty, která střílela příliš vysoko, měli Prusové jen jednoho lehce zraněného jezdce.²¹⁴ Zato se ale podařilo uprchnout všem rakouským zajatcům.²¹⁵ O této jezdecké srážce Prusové pak tvrdili, že rakouskou jízdu zbavila svého *nimbu*, který ji v očích pruského vojska dosud obestíral.²¹⁶ Na této jezdecké srážce je pak dobře vidět dynamika boje, kdy se protivníci přetlačovali o vítězství.

²⁰⁸ Byl to 40. pěší pluk, po jednom praporu od 28., 33. a 69. pěšího pluku, 8. myslivecký prapor, 7. husarský pluk a dvě baterie.

²⁰⁹ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 124.

²¹⁰ NÁHLOVSKÝ, Jiří, *Srážka u Kuřívod: 26. června 1866: prusko-rakouská válka a péče o válečné hroby z roku 1866*, Hradec Králové, Komitét pro udržování památek z války roku 1866, 2006, str. 15-16.

²¹¹ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 125.

²¹² NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Kuřívod*, str. 18-19.

²¹³ *Österreichs Kämpfe*, str. 52.

²¹⁴ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 71.

²¹⁵ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 125.

²¹⁶ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 105.

Zatímco skončila jezdecká šarvátka, k místu rychle mířila pruská pěchota. Tu zpozoroval major Čudič a rozhodl se se svými setninami před přesilou raději opustit Kuřívody a ustoupit do Jezovského lesa²¹⁷. Právě když Rakušané vyklidili obec a ustoupili k lesu, dostavil se na místo generálmajor Leopold hrabě Gondrecourt²¹⁸. Označil ústup za ukvapený a rozkázal obec znovu obsadit. Zároveň s sebou donesl rozkaz, podle kterého měla být obec udržena za každou cenu. Na pomoc měl být povolán také II. prapor 38. pěšího pluku, který stál v okolí Doks.²¹⁹ Zároveň měl Čudičovi ihned pomoci 32. prapor myslivců, nacházející se u Kláštera Hradiště nad Jizerou. Než ale mohla jakákoli pomoc dorazit, vrátily se obě setniny do Kuřívod a spustily palbu na postupující Prusy. Ti však neohroženě postupovali kupředu. Dva prapory pěchoty s podporou děl zaútočily kolem 11 hodiny na obec a poměrně snadno odtud vyhnaly rakouské vojáky. Ti pak ustoupili zpět do Jezovského lesa, ale ani tam se jim nepodařilo udržet a za stálého boje museli ustoupit až do Dolní Krupé.²²⁰

Prusové po boji zaujali strážní postavení v Jezovském lese a předvoj se rozložil táborem u Kuřívod. Každá přístupová cesta do obce byla obsazena jedním praporem. Cestu na Mnichovo Hradiště hlídal fyzilírský prapor 69. pěšího pluku.²²¹ Při boji o obec dopadlo do Kuřívod i osm pruských granátů, které vyvolaly velký zmatek a zděšení u místních obyvatel. Přitom jeden muž a osmiletý chlapec byli zastřeleni zbloudilými kulkami.²²² Během boje bylo zajato značné množství rakouských vojáků, především Italů z 38. pěšího pluku, který se doplňoval v Benátsku. Když bylo do Mimoně přivedeno padesát těchto zajatců, uvítali je pruští vojáci s radostí a sympatiemi.²²³ Poledne i odpoledne pak proběhlo v pruském ležení nerušeně. Vojáci se ubytovali v domech po padesáti, ale někdy i po sto mužích. Místní obyvatelé z obce uprchli se vším, co mohli pobrat.²²⁴ Mnozí pruští vojáci se mohli ubytovat pod střechou poprvé od doby co opustili Drážd'any.²²⁵

Rakouský 32. myslivecký prapor, který nestihl dorazit k podpoře bojujících jednotek, prozatím zaujal postavení u Bílé Hlíny, kde dostal ve 14:30 rozkaz dobýt zpět Kuřívody.²²⁶

²¹⁷ Les se rozprostíral podél silnice na Mnichovo Hradiště a nazýval se podle dnes zaniklé obce Jezová, která se nacházela asi 3,5 km jihovýchodně od Kuřívod.

²¹⁸ Leopold hrabě Gondrecourt (1816-1888). Absolvoval francouzskou vojenskou akademii v Saint Cyr. V roce 1838 vstoupil do rakouské armády. Roku 1864 jako brigádník prošel tažením proti Dánsku, kde se vyznamenal. V letech 1864-65 byl vychovatel korunního prince Rudolfa, poté byl velitelem pevnosti Terezín. Za války s Pruskem byl přidělen ke štábu I. armádnímu sboru. Viz. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 2 (Lfg. 6, 1957), str. 32.

²¹⁹ Ten ale nemohl dorazit, kvůli opožděným rozkazům a velké vzdálenosti od bojiště.

²²⁰ *Österreichs Kämpfe*, str. 52-53.

²²¹ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 127.

²²² JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 71.

²²³ JAHNEL, *Chronik der Preussischen Invasion*, str. 335.

²²⁴ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 126.

²²⁵ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 129.

²²⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 53.

Na místě zůstal nadále generálmajor Gondrecourt, který rozhodl provést tento útok až v 18 hodin. Nebojácný velitel se pak osobně postavil do čela vojáků, tak jak to udělal už za tažení v Dánsku.²²⁷ Myslivci postupovali podél mnichovohradišťské silnice a podařilo se jim snadno zatlačit dvě předsunuté setniny fyzilířů, které stály na stráži.²²⁸ Do boje se ale záhy vrhly další dvě pruské setniny a tím byly síly vyrovnány. Rakušané však byli v dobré pozici, pevně zformováni a energicky vedeni.²²⁹ Gondrecourt rozvinul své síly a nechal myslivce třikrát vypálit na Prusy, poté se jeho muži vrhly do útoku na bodáky.²³⁰ Prusové s palbou vyčkávali na správný okamžik. Jejich sebevědomí posilovala špatná rakouská palba, která mířila nad jejich hlavy. Teprve teď, když se Rakušané vrhli do bodákového útoku, zaujali postavení k palbě a dvěma salvami uvedli myslivce ve zmatek. Do boje následně zasáhly pruské posily, které myslivcům vpadli do obou boků.²³¹ Rakušané se dostali do neřešitelně těžké situace a byli pruským náparem vytlačeni z lesa. Boj ale definitivně skončil až s přicházející tmou. Rakušané byli nuceni ustoupit až za obec Horní Krupá. Prusové po boji zaujali předchozí postavení v Kuřívodech.²³²

Rakouské ztráty činily podle *Österreichs Kämpfe* celkem 13 důstojníků a 264 mužů.²³³ Prusové přišli o 4 důstojníky a 46 mužů.²³⁴ Poměr rakouských a pruských ztrát tedy byl zhruba přibližně pět ku jedné. V tomto boji se tak potvrzovala neloajlnost italského mužstva 38. pěšího pluku, kterou pak ještě o dva dny později potvrdilo chování hlídky o 11 mužích ze stejného pluku, která se u Dolní Krupé dobrovolně vydala do pruských rukou.²³⁵

Důležitým faktorem i pro tuto bitvu, bylo špatné předávání rozkazů, které v důsledku opožděnosti již neodpovídaly realitě (což bylo charakteristické pro celou rakouskou armádu v tomto tažení). Bylo to tak i s rozkazem pro II. prapor 38. pluku, který stál v postavení u Doks. Podle sdělení generálmajora Gondrecourta měl tento prapor podpořit útok 32. praporu myslivců na Kuřívody, jenže na jeho povolání bylo pozdě, protože stál příliš daleko.²³⁶ Nakonec se tedy musel stáhnout do Bělé pod Bezdězem. Otázkou zůstává smysl celého tohoto střetnutí, které bylo z rakouské strany marně vedeno proti přesile. Ani generálmajor Gondrecourt nevyhodnotil dobře, zda rozkaz k udržení obce nebo její znovudobytí je možné splnit při nasazení tak malých sil proti nepříteli. Rakouské ztráty se staly bohužel zbytečnými

²²⁷ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 129.

²²⁸ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 127.

²²⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 53.

²³⁰ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 129.

²³¹ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 129.

²³² *Österreichs Kämpfe*, str. 53.

²³³ Tamtéž, str. 53.

²³⁴ *Der Feldzug von 1866 in Deutschland*, str. 106.

²³⁵ NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Kuřívod*, str. 28.

²³⁶ Tamtéž, str. 28.

a protivníkovi v podstatě spíše pomohly. Bylo to totiž první vítězství Labské armády, kdy poprvé zkřížila své zbraně rakouská a pruská pěchota. Pruský plukovník Stiehle poznamenal ve zprávě svému králi Vilémovi o tomto boji: „Každým způsobem bylo chybou nepřítele pustit se při tak skrovné síle a ještě s Italy do prvního boje války, který, jak byl nepatrný, naše lidi elektrizoval.“²³⁷ Pruští vojáci poprvé poznali výhodu svých pušek, stejně jako účinný manévr obchvatu nepřítele. Je zajímavé, že Prusové uplatnili určitou taktiku i při svozu raněných, kdy zpočátku svázeli jen rakouské vojáky, aby u svých jednotek nezlomili bojového ducha. Své mrtvé vojáky zakrývali dokonce rakouskými plášti.²³⁸ Naivní obyvatelé města Mimoně se podívovali zdánlivě pruské velkorysosti, s níž přednostně svázeli z bojiště rakouské raněné. Ve skutečnosti se ovšem jednalo o pruské vojáky přikryté plášti rakouských padlých, neboť pruské velení nechtělo, aby jednotkám pochodujícím na bojiště klesla morálka při pohledu na raněné a umírající kamarády.²³⁹ Prusové prý své mrtvé pohřbívali tajně v noci v okolí mimoňské cesty nebo je odváželi pohřbít neznámo kam.²⁴⁰ V noci z 26. na 27. června došel do okolí Kuřívod hlavní voj Labské armády a 27. června byl u Labské armády vyhlášen den klidu.²⁴¹

5.2 Bitva u Sychrova

S postupem Labské armády se dala do pohybu i 1. armáda a zvláště její 8. divize. Na jejím čele postupovala jako předvoj Schmidtova brigáda.²⁴² Brigáda před sebou měla nebezpečný kopcovitý terén, který pro rakouskou stranu skýtal dobrou příležitost alespoň částečného zdržení pruského postupu.²⁴³ Toho využil energický velitel 1. lehké jezdecké divize, který se rozhodl nasadit do boje většinu svých sil. Chtěl přinutit Prusy k rozvinutí sil, čímž by se jejich postup měl zdržet a také by byli lépe napadnutelní. Generálmajor Edelsheim ještě 25. června upozorňoval generála Clam-Gallase, že postavení je příhodné i k nasazení pěchoty, ale nesetkal se s pochopením.²⁴⁴

²³⁷ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 125.

²³⁸ JAHNEL, *Chronik der Preussischen Invasion*, str. 335.

²³⁹ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 577.

²⁴⁰ NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Kuřívod*, str. 30.

²⁴¹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 125.

²⁴² Uskupení sestávalo ze 72. pěšího pluku, 4. mysliveckého praporu, čtyřliberní baterie a eskadrony 6. hulánského pluku. Viz. FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 149.

²⁴³ NÁHLOVSKÝ, *Srážka u Dlouhého Mostu*, str. 67.

²⁴⁴ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 124.

Již před 6. hodinou ranní hlásily rakouské přední stráže postup značného množství pruského vojska po hlavní silnici od Liberce. O půl hodiny později již postupoval předvoj 8. divize kupředu proti připraveným rakouským jednotkám. Část rakouské husarské eskadrony sesedla a zaujala pozici za připravenými záseky, které přehrazovaly silnici vedoucí od Hodkovic nad Mohelkou přes výšinu Hrobka-Zabolky.²⁴⁵ Na čele pruské brigády postupoval 4. myslivecký prapor a I. prapor 72. pěšího pluku. Proti nim spustili husaři palbu a Prusové měli prvního padlého. Prapory následně rozvinuly své síly a postupovaly neohroženě kupředu.²⁴⁶ Husaři, v reakci na blížící se Prusy, byli nuceni vyklidit pozici, aby následně zaujali nová stejně výhodná postavení.²⁴⁷

Zátaras napříč silnicí zdržel pruské setniny jen minimálně a pionýři ho v krátké době rozebrali.²⁴⁸ Poté Prusové překročili výšinu Hrobka-Zabolky, ale následně do nich začala pálit rakouská artilerie granáty.²⁴⁹ Byla to jízdní baterie 5/XI, která zaujala dobré postavení východně od Sychrova.²⁵⁰ Část pruských pěšáků proto zabočila do západně ležících lesů a postupovala podél železniční tratě k Sychrovu, aby tak mohla vpadnout do boku rakouského postavení.²⁵¹ Většina mužstva však byla nucena postupovat přes otevřené údolí. Tam byla dělostřelecká palba nejvydatnější. Jedna rakouská střela dopadla osm kroků před postupující pruskou setninu a utrhla nohu jednomu vojákovi, druhému kus ramene a třetího lehce zranila. Části pruských pěšáků se podařilo dostat se rychle a nenápadně k rakouské baterii, na kterou následně spustili palbu. Baterie tak musela ve spěchu rychle odjet a zanechat Prusům jako kořist část střeliva. Poté se pruská pěchota soustředila u Zlaté Hvězdy (vyvýšená lokalita u Sedlejovic), odkud chtěla postupovat dál směrem k Sychrovu.²⁵² Při tomto pokusu však byla napadena eskadronou dragounů.²⁵³

V této době převzalo definitivně iniciativu dělostřelectvo obou nepřátelských stran. Ke krytí pruské pěchoty vyjely u Žďárku tři baterie. Odtud měly výhodné postavení proti rakouským bateriím stojícím u osady Husa (část Paceřic). Generálmajor Edelsheim zde postavil do boje všechny tři své baterie. Jedna z nich se během boje přesunula na výhodnější postavení u Doubí, odkud se jí podařilo několika dobře mířenými ranami zahnat pruský

²⁴⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 54.

²⁴⁶ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 149-150.

²⁴⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 54-55.

²⁴⁸ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 150.

²⁴⁹ ADAM, *Sychrovsko*, str. 220.

²⁵⁰ *Österreichs Kämpfe*, str. 55.

²⁵¹ ADAM, *Sychrovsko*, str. 220.

²⁵² FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 150-151.

²⁵³ *Österreichs Kämpfe*, str. 55.

husarský pluk.²⁵⁴ Vyrovnaný dělostřelecký souboj trval až do půl jedné.²⁵⁵ Poté dal generálmajor Edelsheim přerušit boj, protože se nepřátelská pěchota již nezadržitelně blížila k jeho dělům. Boj zakončilo opět rakouské jezdectvo, které přibrzdilo pruský útok, takže Rakušané mohli v klidu ustoupit do tábořišť nedaleko Mnichova Hradiště.²⁵⁶

Prusové po boji pouze předsunuli hlídky a v klidu si začali vařit jídlo.²⁵⁷ Po boji dorazil do Sychrova i princ Bedřich Karel se svým štábem a ubytoval se na zdejší zámku.²⁵⁸ Po jídle se museli vojáci dát opět na pochod a v 18 hodin vyrazili k Přepěřím. Ostatním divizím byl rovněž nařízen postup.²⁵⁹ Z nich zvláště důležitý byl přesun 7. divize k Turnovu. Ten předtím opustily jednotky 1. lehké jezdecké divize, jejíž velitel ještě před odchodem nařídil rozebrat zdejší železniční a silniční most. Opuštěné město pak odpoledne obsadil předvoj 7. divize a druhý den dorazila i její hlavní síla.²⁶⁰ Prusům byl tak dán k dispozici přechod přes řeku a hlavně přímá cesta k dalšímu strategicky důležitému městu - Jičínu.

1. lehká jezdecká divize v boji u Sychrova ztratila 7 raněných (z toho 1 zajatý) a 3 koně.²⁶¹ Dva ze zraněných nakonec na utrpené rány zemřeli.²⁶² Pruské ztráty nejsou známy. Údajně nejhustěji leželo padlých Prusů u Zlaté Hvězdy, tamější hostinská tvrdila, že na blízku hostince viděla 50-60 pruských mrtvol, což je číslo patrně dost nadsazené. Ty byly ihned sebrány, naloženy na vozy a odvezeny neznámo kam. V hostinci samotném byl zřízen lazaret, svému zranění zde měl podlehnout jeden rakouský a dva pruští vojáci.²⁶³ Do boje se zapojila skoro celá jezdecká divize, která zde předvedla maximum svého umění. Určitě na tom měl podíl Edelsheim, pokrokový a energický velitel. Do boje nasadil veškeré své dělostřelectvo. Bohužel jezdci nemohli vzdorovat tak účinně jako pěchota, pokud nechtěli mít příliš velké ztráty. Boj byl z rakouské strany veden výtečně s maximálním nasazením. Fatální ale především bylo, že nebylo využito příznivého terénu k většímu odporu proti nepříteli a hlavně vyklizení těchto důležitých pozic.

5.3 Spojenecký ofenzivní plán

²⁵⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 55.

²⁵⁵ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 152.

²⁵⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 55-56.

²⁵⁷ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 152.

²⁵⁸ ADAM, *Sychrovsko*, str. 221.

²⁵⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 59.

²⁶⁰ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 144.

²⁶¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 56.

²⁶² BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 245.

²⁶³ ADAM, *Sychrovsko*, str. 220.

V této době se již válka jaksi nevyvíjela podle představ obyčejných lidí a tak se šířili různé zvěsti proč rakouská armáda nevíteží. Zajímavě o tom referovaly i *Národní listy*: „Dle zpráv telegrafických zevšad nás docházejících rozkládá se pruské vojsko v značných částech severních Čech a vždy opovážlivěji vniká pořáde hlouběji do naší vlasti. – Přese všecko nesmí nás postupování toto mýlit, neb toť bije do očí, že vpouštění Prusův do Čech musí souviseti s plánem jakýž rakouský vojevůdce na porážku nepřátel byl osnoval neb jinak by dojistá nebylo se mohlo připustit, aby značné kraje naší vlasti těžkým svizelům vydávaly se v šanc.“²⁶⁴ Ke změně plánů došlo i u spojených rakousko-saských sil. Korunní princ saský dopoledne 26. června vyjel na obhlídku postavení svých vojáků. Ke 14. hodině se vrátil do Mladé Boleslavi, kde na něj již čekal naléhavý telegram od vrchního velení, které ten den dorazilo do Josefova.²⁶⁵ Telegram oznamoval toto: „Vrchní velení ihned přeložit do Mnichova Hradiště, Mnichovo Hradiště a Turnov držet za každou cenu. Železný Brod mít na zřeteli, udržovat dotyk s nepřítelem.“²⁶⁶ Dál Benedekův rozkaz neobsahoval nic o záměrech velení.²⁶⁷ Rozkaz v tuto chvíli již nebylo lehké splnit a musel být vypracován rozsáhlý plán protiofenzivy.²⁶⁸ V tuto dobu již byly ztraceny důležité pozice u Sychrova, Kuřívod a Železného Brodu.²⁶⁹

Princ Albert rozhodl, že 27. června postoupí s veškerou silou ve směru na Sychrov, aby tímto úderem kryl postavení u Turnova a Mnichova Hradiště. Jistým problémem bylo, že velení v tuto chvíli chyběli podrobnější informace o pohybech pruských armád a o jejich aktuálním rozložení sil. Velení pouze předpokládalo, že pruské sbory ještě nejsou tak blízko, takže útok podniknutý s přesilou na Turnov by měl být úspěšný. Ke Kuřívodám sice dorazily hroty Labské armády a tím ohrožovaly postavení u Mnichova Hradiště, v tomto případě se však doufalo, že úder proti Turnovu bude proveden dříve, než by se jednotky Labské armády dostaly k Jizeře. Navíc proti nim měly být ponechány dvě brigády. K usnadnění protiofenzivy, měl generálmajor Edelsheim s několika prapory Abeleho brigády a více eskadronami podniknout ještě tento den noční přepad Turnova, který měl být podle hlášení jen slabě obsazen nepřítelem. Poschacherova brigáda pak obdržela v 19:30 rozkaz, aby ještě před příchodem noci zaujala postavení na výšinách na pravém břehu Jizery. K plánované ofenzivě byla vydána dispozice a na večer byli povoláni generálové a důstojníci na štáb

²⁶⁴ *Národní listy*, 25. června 1866, str. 2.

²⁶⁵ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 127-128.

²⁶⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 56.

²⁶⁷ BOROVIČKA, *Pruský vpád do severních Čech*, str. 69.

²⁶⁸ BARUS, Martin, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, in. Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska, Česká Lípa, Vlastivědný spolek Českolipska, 2005, č. 14, str. 52.

²⁶⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 56.

v Mnichově Hradišti, aby se podrobněji seznámili se záměry velení. Ještě večer se pak saské síly přesunuly blíže k Mnichovu Hradišti.²⁷⁰ Velkorýsý protiútok tak byl vcelku dobře naplánován, ale výchozí podmínky již nebyly tak příznivé. Rakousko-saské síly sice byly mocné, ale proti tak velké přesile se jen stěží mohly prosadit. Dá se říci, že protiútok byl zmařen ještě před tím, než začal. Byl to hlavně v důsledku toho, že ani dosavadní pozice, které spojenci drželi nebyly dostatečně chráněny proti pruským útokům.

5.4 Bitva u Podolí

Turnov byl bez boje vyklizen, ale ani mosty u Podolí (dnes část Svijan) nebyly řádně chráněny. Zdejší přechod chránila jen 13. setnina 30. pěšího pluku a v nedalekých Svijanech stála 18. setnina téhož pluku. Hlavní síla Clam-Gallasova sboru tábořila až u Mnichova Hradiště. Tak nedostatečně plnil Clam-Gallas úlohu držet čáru Jizery, pokud to bude možné bez velikých ztrát.²⁷¹ Spojenecké velení Jizerské skupiny již od 14. hodiny vědělo, že má Jizeru držet za každou cenu a přesto k udržení důležitého přechodu u Podolí nevyslalo žádné posily. Z rakousko-saské strany to byla velká nepřipravenost na rychlý vývoj situace na bojišti a podcenění protivníkových kvalit.

Podolí byla malá ves ležící na pravém břehu Jizery tvořená malými roubenými staveními a jednou ulicí, která na konci směřovala k řece. Obec byla strategicky důležitá, díky silničnímu a železničnímu mostu.²⁷² Rakouská 13. setnina posádkou v Podolí se rozmístila na severovýchodním konci obce a v obci vybudovala barikády.²⁷³ Kolem 18. hodiny došlo u Čtveřína k prvnímu kontaktu mezi rakouskými hlídkami a nepřítel.²⁷⁴ Útok na Podolí však Prusové zahájili až o hodinu a půl později.²⁷⁵ Byl veden dvěma setninami 4. mysliveckého praporu a fyzilírským praporem 72. pěšího pluku.²⁷⁶ Rakouská setnina střežící Podolí pruský útok očekávala a přivítala útočníky palbou zpoza barikád. Přesila však byla velická a Rakušané byli brzo donuceni ustoupit k mostům. Tam jim mezitím přišla od Svijan na pomoc 18. setnina. Setniny se pak držely až do doby, než se Prusové přebrodivili přes řeku a pevně se usadili v břehském zájezdním hostinci, ležícím 600 kroků jižně od podolského silničního

²⁷⁰ *Österreichs Kämpfe*, str. 56-59.

²⁷¹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 127-128

²⁷² FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 154.

²⁷³ *Österreichs Kämpfe*, str. 60.

²⁷⁴ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 107.

²⁷⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 60.

²⁷⁶ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 52.

mostu. Tím hrozilo rakouským setninám nebezpečí, že budou odříznuty. Opustily proto most a stáhly se na levý břeh Jizery, kde vyčkávaly.²⁷⁷

Mezitím probíhala na mnichovohradištském zámku velitelská porada. Součástí přípravy na protiofenzivu byl i rozkaz k obsazení výšin u Svijan. Tento úkol měla splnit Poschacherova „železná brigáda“²⁷⁸, ke které dorazil rozkaz ve 20:30.²⁷⁹ Nadporučík Tinti²⁸⁰ o tom píše: „Vojsko v táboře u Březiny se veselilo. Bylo 19 hodin, setník Seiler, nadporučík Tinti a Koch, poručíci Riedl a Buchta večereli pospolu pěkně se bavíce. Vtom na poplach zaječely trubky. Vojsko se šikovalo a mezitím tři hudby hrály. Vojáci jásali. Když byla brigáda ve 20:45 úplně připravena, dala se v pochod.“²⁸¹ Brigádě velel plukovník Franz Bergou, který zastupoval nepřítomného velitele. Aby se brigáda dostala na místo rychleji, odpochoďovala ve dvou kolonách.²⁸² Jedna kolona²⁸³ pod velením plukovníka Schwertführera postupovala přes Loukov, druhá²⁸⁴ pod plukovníkem Bergouem po hlavní silnici k Podolí.²⁸⁵

Tam dorazila Bergouova brigáda kolem 21. hodiny a našla zde setniny v probíhajícím boji. Díky příchodu této kolony dosáhli Rakušané početní převahy. Plukovník Bergou nechal ihned dobýt břehskou hospodu a mosty v Podolí. To se za velkých ztrát podařilo, přičemž se vyznamenali hlavně myslivci.²⁸⁶ Rakušané pokračovali v prudkém útoku, díky přesile se jim podařilo vyhnat Prusy z Podolí a zahnat je až k Příšovicím. Tam se Prusům podařilo zaujmout pevné pozice ve zdejších zahradách a také v pevné sýpce. Odtud spustili vražednou palbu, která zastavila další rakouský postup.²⁸⁷ Prusům se v tomto postavení dařilo udržet až do 22. hodiny.²⁸⁸ V tu dobu dorazil pruský generálmajor Julius von Bose²⁸⁹, který s sebou přivedl dva čerstvé pěší prapory. S těmito jednotkami se Bose rozhodl

²⁷⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 60.

²⁷⁸ Brigáda se vyznamenala ve válce s Dánskem roku 1864, zejména při dobytí tzv. Královského vrchu před Danewirkem. Byla tvořena známou pražskou „osmnáctou chasou“, tj. 18. praporem polních myslivců, haličským 30. pěším plukem Martini a uherským 34. pěším plukem krále pruského.

²⁷⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 59.

²⁸⁰ Nadporučík Viktor šlechtic Tinti velel setnině u 18. praporu myslivců, jeho paměti uveřejnil František Halbich ve svém novinovém článku.

²⁸¹ HALBICH, *Noční zápas o Podol*, str. 2-3.

²⁸² *Österreichs Kämpfe*, str. 59.

²⁸³ I. a II. prapor 34. pěšího pluku a brigádní baterie. Tato kolona nakonec do boje nezasáhla.

²⁸⁴ II. prapor a dva půlprapory 30. pěšího pluku, 4 setniny 34. pěšího pluku a 3 a půl setniny 18. mysliveckého praporu, celkem tedy 19 setnin.

²⁸⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 59-60.

²⁸⁶ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 53.

²⁸⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 61.

²⁸⁸ BOROVIČKA, *Pruský vpád do severních Čech*, str. 66.

²⁸⁹ Friedrich Julius Wilhelm von Bose (1809-1894). Roku 1826 nastoupil k pruskému 26. pěšího pluku. Poté působil ve štábu IV. armádního sboru. V roce 1852 se stal velitelem 27. pěšího pluku a následně byl přeložen do generálního štábu. V roce 1858 se stal náčelníkem štábu IV. armádního sboru. V roce 1864 byl povýšen na generálmajora a o dva roky později vedl do války 15. pěší brigádu. Viz. *Allgemeine deutsche Biographie, Bd.: 47, Nachträge bis 1899: v. Bismarck-Bohlen - Dollfus*, Leipzig, 1903, str. 135-136.

znovu dobýt Podolí.²⁹⁰ Ve stejnou dobu dorazil k bojišti i velitel rakouské brigády generálmajor Poschacher²⁹¹ a po něm i generál Clam-Gallas.²⁹²

Pruský útok vedl osobně generálmajor Bose, který s puškou v ruce stál u předních řad a udílel rozkazy a byl tak „vojákům vzorem chladnokrevnosti a odvahy“. Boj byl urputný, ale Prusům se se značnými potížemi dařilo překonávat zátarasy a vniknout do Podolí. Zároveň z domů vyváděli mnoho zajatých rakouských vojáků.²⁹³ Pod tímto tlakem se Rakušané stahovali k mostům, kde zaujali pevné obranné postavení.²⁹⁴ Za těchto okolností se generál Clam-Gallas rozhodl povolát Abeleho a Piretovu brigádu. Do blízkosti Podolí mezitím dorazil III. prapor 72. pěšího pluku²⁹⁵, který byl použit ke krytí levého břehu Jizery. Sotva však zaujal postavení, Clam-Gallas sám zastavil další boj. Již bylo nemožné déle obec hájit, Rakušané při tom měli značné ztráty. Především však úplná tma znemožňovala jakékoli spořádané vedení. Naproti tomu nepřítel byl ještě posílen dvěma fyzilírskými prapory.²⁹⁶ Navíc kolona plukovníka Schwertfuhrera, která měla postupovat k Loukovu, zřejmě zbloudila a do bitvy vůbec nezasáhla.²⁹⁷ Před započítím rakouského ústupu byl nejdříve velký počet raněných dopraven do nedalekého připraveného vlaku²⁹⁸, pak teprve bojující jednotky začaly vyklízet obec. Dělo se to s velkými obtížemi a do zajetí při tom padlo mnoho vojáků.²⁹⁹ Transport raněných v bezprostřední blízkosti bojiště se samozřejmě děl pouze nosítky, většinou improvizovanými (např. z pušek apod.) nebo jen holýma rukama pomocníků.³⁰⁰

Boj se zatím přesunul k podolským mostům. Pruský tlak se ještě zvětšoval a Rakušané proto začali rozebírat železniční most a zároveň činili přípravy k zapálení dřevěného

²⁹⁰ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 158.

²⁹¹ Ferdinand Poschacher von Poschach (1819-1866). V roce 1829 nastoupil na Vojenskou akademii ve Vídeňském Novém Městě, kterou opustil v roce 1837. Téhož roku byl přeložen k mysliveckému praporu a povýšen na podporučíka. Účastnil se potlačení povstání v Haliči v roce 1846. Poté byl přidělen ke generálnímu štábu. V letech 1848-49 se účastnil války v Itálii, kde se vyznamenal. V hodnosti plukovníka se účastnil tažení v roce 1859 a vyznamenal se u Magenty a Turbiga. Po válce byl jmenován velitelem 10. mysliveckého praporu. V roce 1865 byl povýšen na generálmajora a převzal velení nad jednou brigádou I. armádního sboru. Viz. KALÁB, Tomáš, *Ferdinand Poschacher von Poschach*, in: *Bellum 1866*, Hradec Králové, Komitét pro udržování památek z války roku 1866, 2006, č. 1, str. 182-183.

²⁹² *Österreichs Kämpfe*, str. 61.

²⁹³ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 159.

²⁹⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 61.

²⁹⁵ Ten se III. praporem 35. pěšího pluku a třemi eskadronami měl být použit při zamýšleném přepadení Turnova.

²⁹⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 61.

²⁹⁷ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 246.

²⁹⁸ K Podolí dorazil vlak, který měl původně obnovit zdejší most, kvůli plánované ofenzivě směrem na Sychrov. Čekárny na nádraží byly proměněny v nemocnici, kam byl povolán vojenský lékař od sborového velitelství. Hned nato vyjel vlak znovu k Podolí. Nakládání raněných se dělo za pruské palby, ale vlak se mohl bez větších komplikací vrátit do Mnichova Hradiště. Viz. RINGES, *Naše dráhy v revoluci 1848 a válce 1866*, str. 48.

²⁹⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 61.

³⁰⁰ WONDRAK, Eduard, *Krev smyly deště*, Hradec Králové, Kruh, 1989, str. 19.

silničního mostu.³⁰¹ Zapálení mostu se ukázalo jako nelehký úkol, první pokusy selhaly. Až když se úkolu dobrovolně ujal řadový myslivec Václav Hora³⁰², který doplaval k mostu a přes vydatnou pruskou palbu most zapálil.³⁰³ Tím se podařilo zastavit pruské útoky. Prusům v této době už docházela munice a jejich pušky byly vydatnou palbou příliš horké pro držení v rukách. Boj definitivně skončil až ke 2. hodině ranní.³⁰⁴ Rakouské jednotky pak odešly do svých tábořišť u Mnichova Hradiště.³⁰⁵ U Podolí byly ponechány jen hlídky.³⁰⁶

Rakouské ztráty činily celkem 33 důstojníků a 1015 mužů, z toho největší podíl ztrát připadl na nezraněné zajaté, kterých bylo rovných 430.³⁰⁷ Prusové udávají ztrátu 12 důstojníků a 118 mužů.³⁰⁸ Ztráty tak jsou skoro 10:1 v neprospěch Rakušanů, což je za celou úvodní část války největší nepoměr ztrát.

Velkým problémem se ukázal rozklad rakouského velení během bojů. Jedním z faktorů byla přicházející noc a prach z výstřelů pušek, které komplikovaly kontakt mezi důstojníky a vojáky. Vojáci pak bez vedení a pod vražednou palbou nepřítele sami hledali krytí. Při tom se však stávali snadnou kořistí postupujícího nepřítele.³⁰⁹ Nadporučík Tinti to dotvrzuje ve svých pamětech: „Pro tmu nebylo důstojníky vidět, jejich hlas ve křiku slyšet, tak nastal zmatek, zvláště když nebyl tu vyšší velitel, když neměli jsme rozkazů. To Prušáci měli lepší pořádek.“ V důsledku špatného velení si Tinti stěžoval, že do nich bylo několikrát střeleno zezadu od spolubojovníků.³¹⁰

Prusové získali nejen důležitý přechod přes řeku, ale jejich jednotky získaly důvěru ve vlastní síly. Bylo to první střetnutí mezi pěšími jednotkami 1. armády s rakouskou pěchotou.³¹¹ O přesné pruské palbě v této bitvě přináší informaci *Pražský denník*: „Největší počet ran měli ranění na nohou, což jen z toho pochází, jak důstojníci vypravovali, že Prušáci velmi nízko mířili.“³¹² Mířit nízko totiž za snížené viditelnosti mohlo spíš přinést zásah. Pruská armáda se dostala bez jednoho pochodu k Jičínu, kde generál Moltke předpokládal

³⁰¹ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 109.

³⁰² Později byl v bitvě u Jičína těžce raněn, padl do zajetí a následně byl přivezen do Žitavy. K své žádosti, aby ve vlasti drahé zemřel, byl odevzdán rodičům svým do Bubenče u Prahy, kdež i zemřel a za hojného účastenství truchlících byl pochován. Viz. *Wěrný a souwislý popis Wálky s Prusy*, str. 7. (viz. příloha č. 4)

³⁰³ *Wěrný a souwislý popis Wálky s Prusy*, str. 7.

³⁰⁴ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 133-134.

³⁰⁵ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 54.

³⁰⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 62.

³⁰⁷ Mrtvých 9 důstojníků a 97 mužů. Pohřešovaní 140 mužů. Zranění 17+230. Zranění zajatí 4+121. Viz. *Österreichs Kämpfe*, str. 62.

³⁰⁸ *Der Feldzug von 1866 in Deutschland*, str. 112.

³⁰⁹ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 134.

³¹⁰ HALBICH, *Noční zápas o Podol*, str. 3-4.

³¹¹ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 162.

³¹² *Pražský denník*, 28. června 1866, str. 3.

spojení armád.³¹³ Rakousko-saské obranné postavení na Jizeře tak bylo prolomeno a Jizerské skupině hrozilo odříznutí od hlavních sil Severní armády.

Pro Jizerskou skupinu měla prohra u Podolí vcelku vážné důsledky. Plánované noční přepadení Turnova se již nemohlo uskutečnit a tím spíše ani všeobecný ofenzivní postup k Sychrovu. K završení konce ofenzivy ještě došel 26. června ve 22 hodin telegram z Josefova, který naznačoval, že vrchní velení již neklade zvláštní důraz na držení Jizery. V telegramu se píše: „Silná nepřátelská oddělení stojí před Trutnovem a Náchodem. V důsledku toho byl nástup armády u Josefova urychlen. Kurýr stále ještě nedorazil; musí se proto, protože já Váš záměr neznám, Vašemu uvážení přenechat, zda pro 27. zamýšlený postup i po tomto sdělení se bude jevit výhodným.“³¹⁴ Tímto telegramem a ztrátou přechodů u Turnova a Podolí se stalo setrvání rakousko-saských sil na Jizerře velice nebezpečné. Hrozilo totiž, že Prusové energickým postupem směrem na Jičín odříznou toto uskupení od hlavních sil Severní armády.

³¹³ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 135.

³¹⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 62-63.

6 Celková situace Rakušanů a Prusů 25. až 28. června

6.1 Pruské armády 27. června

Princ Bedřich Karel nechal minout celý 27. červen, aniž by projevil nějakou zvláštní iniciativu. Vsadil raději na přípravu na následující den a dal provést přeskupení svých sil.³¹⁵ Velení koncentrovalo síly pro rozsáhlý útok, který byl naplánován na druhý den.³¹⁶ Princ rozhodl, že obě jeho armády povedou útok na Mnichovo Hradiště zároveň. Labská armáda totiž byla příliš slabá, aby mohla sama prorazit rakousko-saské postavení na Jizeře.³¹⁷ Tím ale ztratil příležitost vpadnout rakousko-saskému uskupení do zad.

Útok na Jizerskou skupinu měl být zahájen ráno v 8:30.³¹⁸ Podle dispozic měla Labská armáda zaútočit od Mimoně dvěma divizemi na Mnichovo Hradiště.³¹⁹ Další divize pak měla tento útok podpořit od Mohelnice nad Jizerou.³²⁰ Současně se měla dát do pohybu celá 1. armáda a posunout se směrem na Mnichovo Hradiště.³²¹ Výjimkou byla 5. divize, která se měla přesunout ze Železného Brodu a Semil k Rovensku pod Troskami a vyslat přední stráž až k Jičínu.³²² Celkově mělo jít o útok ze tří směrů, který mělo při plném rozvinutí sil vést šest divizí (70-90 tisíc mužů) a jemuž měla Jizerská skupina podlehnout.³²³ Prusové se tak zaměřili pouze na rozdrčení rakousko-saských sil, ale už nepomysleli na jejich obklíčení, které jinak reálně hrozilo. Princ Bedřich Karel tak potvrzoval svou pověst opatrného velitele.

6.2 Události u Severní armády a plány vrchního velení

Situaci těchto dnů z pohledu Rakušanů popisuje Karel Sabina: „Nejen že podvržené telegramy se mezi lidem roznášely o domnělých vítězstvích strany naší ale i veřejné některé listy, nazvíce vládní, rozdávaly těšinská jablka, vyhlášující že posavadní couvání Rakušanů jest vlastně úmyslné a dle plánu Benedekova, aby dostal nepřítele na jisté místo, kde úplně ho

³¹⁵ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 110.

³¹⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 117.

³¹⁷ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 164.

³¹⁸ CHAURA, Edmund a LANG, Ant. M., ed. *Válka prusko-rakouská roku 1866*, Brno, A. Píša, 1902, str. 64.

³¹⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 164.

³²⁰ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 198.

³²¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 164.

³²² CHAURA, *Válka prusko-rakouská*, str. 64-65.

³²³ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 56.

pak potře, vyřít se naň s celou hlavní mocí, a hnáti ho bude z Čech, daleko-daleko-až snad do Berlína!³²⁴ Události u Severní armády nemátly jenom obyvatelstvo, ale to co se dělo, bylo na pováženou i pro vojáky, kteří se přesouvali z místa na místo a mezitím jim Prusové uštědřovali jednu porážku za druhou.

Dne 25. června v pozdním odpolední přišla na vrchní velení rakouské Severní armády v České Třebové zpráva, že Prusové u Trutnova překročili rakouské hranice.³²⁵ Druhý den se vrchní velení přesunulo do pevnosti Josefov.³²⁶ Tam se večer dozvědělo, že nepřítel je už i v Náchodě. Prusové se tak hrnuli z průsmyků jen necelých 30km od prostoru, kam směřovaly z Moravy Benedekovy armádní sbory. Zbrojmistr proto ve 20 hodin dal vydat dispoziční pro 27. červen, která nařizovala vyslání VI. sboru k Náchodu a X. armádního sboru k Trutnovu. Tímto rozkazem se otáčela sestava rakouské armády k severu a byly tím vytvořeny podmínky ke střetnutí s pruskou 2. armádou, namísto tažení k Jizeři. Tím jakoby začínal sled potíží tím, že se rakouské velení nedrželo jasněho plánu, ale jen reagovalo na novou situaci způsobenou postupem Prusů. Ráno 27. června tak začala bitva u Náchoda mezi rakouským VI. sborem a pruským V. sborem. V 15:30 dorazil do hlavního stanu posel s hlášením, že Rakušané u Náchoda vítězí. Benedek se proto vrátil k úvahám o pochodu na Jizeru, kde předpokládal jádro pruských sil. Dal proto vypracovat novou dispoziční, podle které by většina rakouských sborů pochodovala k Jizeři. Je zajímavé, že se Benedek vrátil k původnímu plánu jen na základě zbrklého hlášení, aniž věděl, co se děje také u Trutnova, kam vyslal X. sbor.³²⁷

V době, kdy byla nová dispoziční už hotová, přišla v 19 hodin zpráva, že VI. sbor byl u Náchoda poražen. Nová dispoziční proto nebyla expedována, ale armádní velení udržovalo stále v platnosti plán postavený na jejím základě.³²⁸ Večer došel na vrchní velení telegram od korunního prince Alberta, odeslaný ráno 27. června, o ztrátě přechodů přes Jizeru u Podolí a Turnova. Benedek se proto rozhodl zanechat u Josefova pouze dva armádní sbory a s většinou svých sil³²⁹ nastoupit 29.-30. června pochod směrem k Jizeři.³³⁰ Ještě v noci telegrafoval korunnímu princovi saskému, že vrchní velení se 29. června bude nalézat v Miletíně a následující den v Jičíně.³³¹ V 1 hodinu ráno 28. června došlo hlášení, že X. sbor u Trutnova vyhrál bitvu a zahnal Prusy.³³² Následně došlo hlášení od I. armádního sboru o pronikání

³²⁴ SABINA, *Kronika války prusko-italsko-rakouské*, str. 48.

³²⁵ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 283.

³²⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 64.

³²⁷ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 247 a 283-287.

³²⁸ *Österreichs Kämpfe*, str. 112.

³²⁹ Čtyři armádní sbory, čtyři jízdní divize a armádní dělostřelecká záloha.

³³⁰ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 193-194

³³¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 113.

³³² BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 288.

nepřítele k Rovensku pod Troskami, čímž byla ohrožována nejkratší spojnice mezi Jizerskou skupinou a hlavními silami Severní armády. To utvrdilo vrchní velení v plánu, aby pochodovalo k Jizeře. Byl proto v 5 hodin ráno 28. června vydán rozkaz pro korunního prince saského: „K zabránění toho, že by se nepřítel vrhnul mezi hlavní sílu armády a Vaše vojska, měl byste zahájit kompletní odchod vpravo.“³³³

Mezitím dokončily 28. června svůj pochod k Josefovu poslední dva rakouské armádní sbory. V tuto chvíli tak měl Benedek ve východních Čechách k dispozici armádu v síle pěti sborů. S takovou mocí se klidně mohl postavit jedné z pruských armád, které by tak početně výrazně převyšoval. Situace se tak zdála pro Rakušany stabilizovanou. Došlo však na poněkud neočekávané události. Polní zbrojmistr během dopoledne shlédl střídání sborů u České Skalice a uspokojen tím, rozhodl, že se armáda přesune směrem k Jizeře. Proti 2. armádě měly zůstat jen IV. a X. sbor. Podle plánu měla hlavní síla armády dorazit 30. června do blízkosti Jičína.³³⁴ Benedek se poté vrátil do Josefova, kam dorazil ve 13:30. Tam na něho čekalo hlášení od korunního prince Alberta, který oznamoval ustoupení svých sil do Sobotky.³³⁵

Po expedování nové dispozice (ohledně pochodu k Jizeře), dorazilo kolem 20. hodiny hlášení o porážce VIII. sboru u České Skalice a ve 22 hodin přišla zpráva o bojích X. sboru a jeho ústup od Trutnova. VIII. sbor se nesmyslně a proti vůli velení zapletl do bitvy, kterou prohrál. Tato zpráva zbrojmistra rozčílila, závažnější ale byla porážka X. sboru. Prusům se totiž možnost vpadnout do boku Severní armádě, pokud by se dala do pochodu k Jizeře. Přesun jednotek tímto směrem tak musel být zastaven. Tím zároveň nastal definitivní konec ofenzivních záměrů rakouského velení. Nezbyvalo, než přejít do obrany nebo se dát na ústup. Benedek zvolil obranné postavení za Labem, v němž chtěl čelit očekávanému útoku pruské 2. armády. Ve 23 hodin odvolal pochod na Jizeru a nechal připravit novou dispozici pro zaujetí obrany. K tomu bylo vybráno vhodné postavení na čáře Doubravice-Libotov-Hřibojedy-Kašov-Zaloňov, zkráceně postavení u Dubence.³³⁶

Mezi 5.-6. hodinou 29. června vydalo vrchní velení novou dispozici pro večerní postavení armády, ve kterém měla zůstat i 30. června. Vojska pod velením korunního prince saského se měla snažit provést spojení s hlavní silou armády, aniž by se pustila do těžkých bojů s přesilou.³³⁷ Ráno pak Benedek odjel z Josefova do Dubence. Zdejší obranné postavení mělo výhodu v tom, že bránilo rychlému spojení pruských armád a hlavně postupu 2.

³³³ *Österreichs Kämpfe*, str. 124.

³³⁴ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 289.

³³⁵ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 245

³³⁶ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 265 a 290.

³³⁷ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 275-276

armády.³³⁸ Během dne ještě došlo na další porážku X. sboru u Dvora Králové nad Labem a IV. sboru u Svinišťan. Tyto porážky však neměly zásadní vliv na následující události.

6.3 Situace Jizerské skupiny 27. června

V poledne 27. června došel na velení Jizerské skupiny rozkaz od vrchního velení, podle kterého se měla armáda shromáždit u Josefova. O jejím pochodu k Jizeře již nebylo řeči. Velení se proto rozhodlo vyklidit postavení na Jizeře a ráno 28. června se vydat na pochod k Jičínu. Podle dispozic korunního prince saského měl rakouský I. armádní sbor táhnout přes Sobotku k Jičínu a saské vojsko přes Libáň do Jičíněvsí. Nepřítel však již byl velmi blízko. Bylo proto možné očekávat, že u Mnichova Hradiště a zároveň při celém přesunu budou jednotky ohrožovány od severu nepřítelem.³³⁹ Velení přitom odchod Jizerské skupiny zbytečně oddalovalo až na druhý den. Tak nakonec oba protivníci celý den odpočívali, popřípadě přeskupovali síly a připravovali se na druhý den.³⁴⁰ V průběhu dne si vrchní velení se saský korunním princem vyměnilo telegramy. Princ Albert po poledni hlásil úmysl pochodovat k Sobotce, ale zároveň se dotazoval, zda nemá ještě zůstat u Mnichova Hradiště.³⁴¹ Vrchní velení odepsalo v půl osmé večer.³⁴² Telegram oznamoval že: „Hlavní stan armády dorazí 29. do Miletína a 30. do Jičína.“³⁴³

Důležitější úlohu při přesunu k Jičínu hrál I. armádní sbor s 1. lehkou jezdeckou divizí, jelikož kryly přesun saského vojska. S ohledem na tyto poměry vydal generál Clam-Gallas pro svá vojska tuto dispozici, podle které se stávala prvním pochodovým cílem Sobotka. Dispozice dále rozepisovala časy ústupu jednotlivých brigád a nařizovala Leiningenově brigádě krýt ústup z prostoru Kláštera Hradiště nad Jizerou. Důležitou úlohu měla mít také Ringelsheimova brigáda. Ta měla ihned po obdržení dispozice vyrazit na pochod k Podkosti. Odtud měla krýt z boku přesun I. armádního sboru. Odpoledne se tak brigáda vydala na pochod a ve 23 hodin se došla k cíli.³⁴⁴

³³⁸ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 292.

³³⁹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 251.

³⁴⁰ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 55.

³⁴¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 115-116.

³⁴² BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 288.

³⁴³ *Österreichs Kämpfe*, str. 116.

³⁴⁴ Tamtéž, str. 160-163.

7 Bitva u Mnichova Hradiště 28. června

Jak vypadala situace těsně před nadcházejícím ústupem Jizerské armádní skupiny v Pojizeří líčí zpráva z *Národních listů*: „Obyvatelstvo z celého kraje stěhuje se úprkem na jih. Silnice jest přeplněna utíkajícími před pustošícím nepřítelem. Vozy s nábytkem, s prádlem a peřinami, stáda dobytka hovězího a drobného, zástupy žen a dětí, kvílících pláčem hlasitým, nepřetržené hrnou se od Kuří Vody, od Jablonného, od Dubu, Turnova a Hrubé Skály hlavními silnicemi i postranními stezkami a úvozem kolem Mnichova Hradiště na jih. Jest to obraz rozrývající srdce! Pohled na nejdříve žalostný!“³⁴⁵ K těmto přesunům mas civilního obyvatelstva se připojily možná ještě větší masy rakouského a saského vojska, které zahájily svůj odchod brzo ráno 28. června. Jako první ve 4 hodiny vyrazila na Jičín 1. lehká jezdecká divize. O hodinu později následovala Poschacherova brigáda a následně v 6 hodin Piretova brigáda, se kterou se vydal na cestu i štáb I. armádního sboru. Tento přesun kryly samostatně postupující 29. myslivecký prapor a III. prapor 45. pěšího pluku, které táhly přes skalní masiv Mužský.³⁴⁶ V 7 hodin se vydala z Březiny Abeleho brigáda, která pochodovala zatím k Bosni.³⁴⁷ Její zadní voj, 22. myslivecký prapor, který byl ponechán k maskování ústupu v blízkosti Podolí, byl později na ústupu znepokojován dvěma pruskými eskadronami 6. hulánského pluku.³⁴⁸

7.1 Útok Labské armády

Ústup rakouských jednotek kryla především Leiningenova brigáda³⁴⁹ (ke které byl přidělen i sborový 2. husarský pluk), která měla své síly rozloženy v Klášteře Hradišti nad Jizerou a jeho okolí, zvláště ve směru na Kuřívody.³⁵⁰ Právě z této obce vyrazil ráno o půl páté předvoj Labské armády a po dvouhodinovém pochodu dospěl předním postavením rakouských jednotek u Dolní Krupé.³⁵¹ Předvoj vedl opět generálmajor Schoeler a byl tvořen sedmi³⁵² prapory pěchoty.³⁵³ K této síle patřily ještě dvě dělostřelecké baterie a 7. husarský pluk.³⁵⁴ Síly protivníků byly tedy skoro vyrovnané.

³⁴⁵ *Národní listy*, 28. června 1866, mimořádná příloha.

³⁴⁶ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 56.

³⁴⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 164.

³⁴⁸ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 56.

³⁴⁹ 32. myslivecký prapor, 33. pěší pluk, 38. pěší pluk a brigádní baterie.

³⁵⁰ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 57.

³⁵¹ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 169.

³⁵² 40. fyzilírský pluk, II. prapor 33. pěšího pluku, 8. myslivecký prapor a po jednom fyzilírském praporu z pěších pluků č. 28 a 69.

Pruské jednotky na rakouské postavení ihned provedli frontální útok. Pouhé tři rakouské setniny tak byly nuceny vyklidit Dolní Kurpou a ustoupit. Následně se vrhly do protiútoků dva rakouské prapory, které ale nedokázaly Prusy zastavit a musely se stáhnout k Bílé Hlíně. Generálmajor Leiningen mezitím začal s přesunem svých jednotek na levý břeh Jizery, do Mnichova Hradiště. Během probíhajícího přesunu ale dostal generálmajor od velení I. sboru rozkaz, aby odchod brigády zdržel, pokud možno až k poledni. Leiningen proto zastavil přesun jednotek a stáhl je zpět na pravý břeh do Kláštera Hradiště. Odraženým rakouským praporům byla vyslána pomoc ve formě dvou eskadron husarů. Praporům se zatím dařilo v postavení u Bílé Hlíny zdržovat postup nepřítele.³⁵⁵ Generálmajor Schoeler proto rychle přeskupil své síly a zahájil nový frontální útok, do kterého se zapojilo i dělostřelectvo.³⁵⁶ Soustředěná dělostřelba a nebezpečí obchvatu donutilo rakouské jednotky vyklidit obec a stáhnout se ke Klášteru Hradišti. Jejich ústup účinně kryla brigádní baterie, která svou palbou po delší dobu znemožňovala, aby nepřítel vyrazil z Bílé Hlíny.³⁵⁷ Poté co se všechna oddělení soustředila v Klášteře Hradišti, rozhodl generálmajor Leiningen o vyklizení obce a ústupu na levý břeh Jizery.³⁵⁸ Přesun probíhal už v prudkém palebném boji a část pruských jednotek rychle postoupila do Kláštera Hradiště. Odsud spustily palbu na Rakušany, kteří museli ustupovat otevřeným údolím a způsobily jim značné ztráty. V 10 hodin přešla veškerá rakouská oddělení most přes Jizeru, který byl poté zapálen. Proti útoku Prusů od Kláštera Hradiště se na levém břehu nad údolím postavil I. prapor 33. pěšího pluku a vedle něj najela do postavení dělostřelecká baterie.³⁵⁹

Pruské jednotky se pustily do pronásledování Rakušanů a dostaly se tak do podobné situace jako před nimi ustupující protivník. Z protější strany údolí na ně spustila palbu rakouská pěchota i dělostřelectvo. Pruské pěchotě brzy přijely na pomoc dvě baterie. Jejich palba ze začátku nebyla přesná a jejich granáty dopadaly až na mnichovohradištské náměstí.³⁶⁰ Poté se ale zastřílely a způsobily rakouské baterii i poblíž stojícím oddílům významné ztráty. Zvláště, když jeden granát zasáhl nábojovou káru, což způsobilo výbuch, při kterém přišlo o život asi dvacet mužů.³⁶¹ Pruská pěchota, které se v otevřeném terénu nedařilo, se mezitím uchýlila k osvědčenému obchvacovacímu manévru. Část oddílů se tak

³⁵³ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 169.

³⁵⁴ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 57.

³⁵⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 164-168.

³⁵⁶ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 169.

³⁵⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 168.

³⁵⁸ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 58.

³⁵⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 168.

³⁶⁰ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 122.

³⁶¹ CHAURA, *Válka prusko-rakouská roku 1866*, str. 66.

vydala po proudu řeky, kde se jí podařilo přebrodit se.³⁶² Další pruské jednotky se blížily k městu od severu. Byly to vojáci 14. divize³⁶³, která nerušeně postupovala kupředu od Mohelnice nad Jizerou. Leiningenova brigáda tak začala být tísněna ze tří stran a navíc se začalo ozývat hřmění děl z vrchu Mužský. To značilo, že nepřítel útočí i z další strany. V 11 hodin proto rozhodl generálmajor Leiningen vyklidit Mnichovo Hradiště. Dříve než k tomu došlo, museli myslivci 32. praporu odrazit nepřátelský útok u mnichovohradištského zámku. Ústup poté probíhal již nerušeně a brigáda se stahovala k obci Boseň.³⁶⁴ Ve stejnou dobu se do města dostaly pruské jednotky.³⁶⁵

Ústup jednotek od Jizery kryla u Bosně Abeleho brigáda, kde zaujaly postavení i dvě baterie. Další tři baterie zaujaly postavení na vrchu Horka (jihovýchodně od Mnichova Hradiště).³⁶⁶ Z tohoto postavení měly dělostřelci výtečný výhled na Mnichovo Hradiště, ze kterého právě Prusové zahájili útok.³⁶⁷ Ten se podařilo dělostřeleckou palbou zastavit a nepřítel se raději stáhl zpět do města. Poté se Leiningenova a Abeleho brigáda vydaly na pochod k Sobotce.³⁶⁸

7.2 Útok 1. armády

Během těchto bojů probíhal přesun rakouských sil. Právě když začal boj u Kláštera Hradiště, nacházelo se velení I. armádního sboru na vrchu Mužský. Až sem dolehl zvuk boje a zároveň dorazila hlášení o postupu nepřátelských oddílů od Mohelnice nad Jizerou, Podolí a Turnova. Generál Clam-Gallas proto rozkázal, aby urychleně vyjely na vrch Mužský dvě jízdní baterie od sborové dělostřelecké zálohy. Ty měly za úkol krýt ústup a zároveň zdržovat postup nepřítele. K jejich ochraně byl určen 29. myslivecký prapor a III. prapor 45. pěšího pluku.³⁶⁹ Obezřetnost rakouského velitele byla na místě, protože do útoku právě vyrazily pruská 8. a 7. divize. 8. divize postupovala od Podolí přes Březinu a 7. divize od obce Mokrá a Všeň k ovládnutí vrchu Mužský.³⁷⁰ Právě proti nim zahájily palbu dvě rakouské baterie, které zaujaly výhodné postavení na severním okraji vrchu Mužský. 8. divize byla touto palbou uvedena v nepořádek a přinucena zastavit další postup. Proti rakouským dělům vyjely

³⁶² *Österreichs Kämpfe*, str. 168-169.

³⁶³ Její předvoj dosáhl v 8 hodin Mohelnice nad Jizerou. Hlavní síla mohla překonat řeku teprve kolem poledne, protože dříve musela být přemostěna Jizera.

³⁶⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 169.

³⁶⁵ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 169.

³⁶⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 169.

³⁶⁷ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 59.

³⁶⁸ *Österreichs Kämpfe*, str. 169-170.

³⁶⁹ Tamtéž, str. 164.

³⁷⁰ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 176.

v odpověď tři pruské baterie, ale jejich palba proti kopci byla bez účinku.³⁷¹ Kupředu tak mohla postupovat jen 7. divizi, která byla kryta příznivým terénem. Její velitel, generálporučík Eduard von Fransecky³⁷², se rozhodl udeřit na rakouské postavení na Mužském ve třech samostatných kolonách. První kolonu vedl plukovník Zychlinski³⁷³, druhou plukovník Blanckensee a třetí kolonu vedl osobně generálporučík Fransecky.³⁷⁴ Kolona plukovníka Zychlinského se vydala obchvatem přes Příhrazy přímo k vrcholu kopce, aby vpadla Rakušanům do zad. Další kolony postupovaly skrytě podél úpatí vrchu ve směru na Dneboh.³⁷⁵ Zychlinski o tom ve svých pamětech napsal: „Průvodce, kterého jsme vzali s sebou, opakovaně tvrdil, že se přes toto pohoří jít nedá. ... Konečně jsem našel jednoho Němce ve vsi Žďár, který se právě snažil uprchnout neznámo kam. Jeho žena držela dítě v náručí, druhé dvě děti byly zabaleny do peřin na káře, kterou se otec snažil přetlačit přes potůček. ... Ten nám ukázal cestu k Příhrazům a odtud pak k vrchu Mužský. Nahoru ale vede prý jen úzká pěšina.“³⁷⁶

V tuto chvíli řídil zdejší rakouské operace náčelník štábu I. armádního sboru plukovník Eduard svobodný pán Litzelhofen³⁷⁷, jelikož generál Clam-Gallas byl zaměstnán řízením ústupu brigád do Sobotky.³⁷⁸ Litzelhofen si uvědomoval ohrožení rakouských baterii rychlým pruským postupem a rozkázal jim, aby se stáhly k Bosni. Mezitím Zychlinského kolona již rychle postupovala roklemi a dostala se až na vrchol kopce. Zde se dostala do boje s 29. mysliveckým praporem, který donutila k ústupu, stejně jako rakouské baterie. S nimi ustupoval také III. prapor 45. pěšího pluku, který byl při odchodu z obce Mužský znenadání napaden dvěma pruskými prapory.³⁷⁹ Zychlinski ve svých pamětech píše: „Hromadně k nám

³⁷¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 170.

³⁷² Eduard von Fransecky (1807-1890). V roce 1825 vstoupil do pruské armády. Účastnil se válečné výpravy do Šlesvicka v roce 1848, kde působil ve štábu pruské armády. Za války roku 1866 vedl v hodnosti generálporučíka 7. divizi. Viz. JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 64.

³⁷³ Franz von Zychlinsky (1816-1900). Účastnil se války s Dánskem v roce 1864. Před vypuknutím války byl jmenován velitelem 27. pěšího pluku a následně byl povýšen na plukovníka. Ještě v roce 1866 vydal knižně své vzpomínky na bitvu u Mnichova Hradiště a Hradce Králové. Viz. NÁHLOVSKÝ, *Chrastava v prusko-rakouské válce*, str. 80.

³⁷⁴ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 176.

³⁷⁵ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 60.

³⁷⁶ ZYCHLINSKI, *Antheil des 2. Magdeburg. Infanterie-Regim. No. 27.*, str. 4-5.

³⁷⁷ Eduard svobodný pán Litzelhofen (1820-1882). V roce 1838 nastoupil k 47. pěšímu pluku. Jako nadporučík se zúčastnil tažení v severní Itálii v letech 1848-49. Poté se zúčastnil tažení roku 1859 ve štábu VIII. armádního sboru a vyznamenal se přitom v bitvě u Solferina. V roce 1861 byl povýšen na plukovníka a od té doby působil jako náčelník štábu I. armádního sboru. Viz. *Österreichische Biographische Lexikon*, Bd. 5 (Lfg. 23, 1971), str. 253.

³⁷⁸ Po válce se ovšem objevila zpráva o tom, že toho dne zajatí rakouští vojáci Prusům přísahali, že viděli ráno hraběte Clam-Gallase, jak při nasedání na koně spadl na druhou stranu, jak byl opilý. Viz. WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 156-158.

³⁷⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 170.

přeběhli nejprve Italové z pluku Zikmund³⁸⁰, šťastní, že unikli našim jehlovkám, které i přes malou spotřebu střeliva účinkovaly znamenitě.“ Podle jeho mínění bylo zajato na 400 mužů.³⁸¹ Prusové poté pronásledovali Rakušany prchající k Bosni, ale nakonec si museli dát přestávku a na chvíli se zastavili. Mezitím již přicházely jednotky dalších dvou kolon.³⁸²

To již byly Abeleho a Leiningenova brigáda na ústupu. Přesto vyslal generálmajor Abele ještě ke zřícenině hradu Valečov dva prapory 72. pluku. Ty přitom narazily na mnohem silnějšího nepřítele a byly za velkých ztrát odraženy. Tuto taktiku Rakušané používali, aby zdrželi dotírajícího nepřítele a tím umožnili klidný ústup ostatním jednotkám. Byl to v podstatě srdnatý, ale zároveň sebevražedný prudký bodákový útok, který Prusové takřka vždy bez obtíží rozstříleli. Po tomto útoku se prapory stáhly za svými ustupujícími jednotkami. Oddíly 7. divize pak obsadily obec Boseň a pokusily se ještě o pronásledování rakouských jednotek.³⁸³ V tom jim ale zabránily dvě rakouské baterie, které svou palbou zapálily část obce Boseň.³⁸⁴ Proti nim ještě vyjely dvě pruské baterie, ale dělostřelecký souboj se nekonal, protože rakouské baterie obdržely rozkaz k ústupu. Nový pruský pokus o pronásledování ale již neproběhl, pravděpodobně v důsledku velké únavy. Rakouské brigády proto mohly za Kněžmostem přejít do pochodových kolon a další přesun probíhal nerušeně.³⁸⁵

Ztráty rakouského vojska celkem činily 20 důstojníků a 1634 mužů. Z toho největší podíl měli opět nezranění zajatí, kterých bylo 732 mužů.³⁸⁶ Prusové uvádějí celkové ztráty 341 mužů, z toho 8 zraněných důstojníků. Tyto ztráty byly rozloženy mezi Labskou a 1. armádu přibližně půl na půl.³⁸⁷

V boji se z rakouské strany vyznamenal především 32. prapor myslivců, který odrazil pronikající Prusy u mnichovohradištského zámku. Také dělostřelectvo, které dokázalo zadržet postup 8. divize a pruský výpad z Mnichova Hradiště. Na pruské straně to byli především muži Zychlinského kolony, kterým se podařilo zaskočit Rakušany na vrchu Mužský. Opačnou záležitostí je pak velké množství nezraněných zajatých rakouských vojáků, které se týkalo hlavně 38. a 45. pěšího pluku, které se doplňovaly z Benátska.³⁸⁸ V rakouských pěších plucích s vojáky italské národnosti, soustřeďujících se v Čechách, působili agitátoři a agenti s úkolem šířit odpor k boji proti spojencům italského krále. Podle sborového hlášení se

³⁸⁰ 45. pěší pluk tvořili hlavně Italové z Benátska.

³⁸¹ ZYCHLINSKI, *Antheil des 2. Magdeburg. Infanterie-Regim. No. 27.*, str. 9.

³⁸² *Österreichs Kämpfe*, str. 170-171.

³⁸³ Tamtéž, str. 171.

³⁸⁴ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 61.

³⁸⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 171.

³⁸⁶ Tamtéž, str. 173.

³⁸⁷ *Der Feldzug von 1866 in Deutschlad*, str. 159.

³⁸⁸ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 258

v tomto ústupovém boji italské mužstvo 38. pěšího pluku chovalo nespolehlivě, o čemž měl svědčit „vyšší počet“ nezraněných zajatých. V pozdějším vyšetřování událostí se chování vojáků vysvětlovalo tím, že nepřítel využil zdejšího rozeklaného a nepřehledného terénu k jejich obklíčení a překvapivému přepadu.³⁸⁹ Skutečnost bude asi taková, že na špatný výkon italského pluku měly vliv oba faktory.

K dalším závažným ztrátám došlo u Rakušanů v důsledku vyčerpání, kdy mnoho vojáků zůstalo v panujícím vedru vyčerpáním ležet a došlo dokonce i k náhlým případům úmrtí.³⁹⁰ Takovéto vypětí ilustrují i ztráty 35. pěšího pluku, který ač nebojoval, měl toho dne jednoho raněného a 15 pohřešovaných, kteří dusným vedrem byli natolik vysílení, že zůstali ležet u cest.³⁹¹ Naproti tomu k úplně jiným ztrátám došlo na pruské straně. Pruští vojáci totiž objevili v Klášteře Hradiště vinopalnu, kde kvůli jejich nezodpovědnému chování došlo k velkému požáru, při kterém mělo uhořet 13 vojáků.³⁹²

Velitel Labské armády Herwarth von Bittenfeld se ubytoval na mnichovohradištském zámku, kde se pak v noci z 28. na 29. června konala oslavná hostina pro důstojníky.³⁹³ Přes velké rekvírování byly obě pruské armády vyhladovělé. Prusové měli velké problémy se zásobováním, jejich trasa se natahovala. To bylo zvláště nebezpečné, když se u Mnichova Hradiště srotila Labská i velká část 1. armády. Tím se na malém prostoru koncentrovalo 100.000 hladových Prusů, čímž nastala „kalamita“.³⁹⁴

³⁸⁹ FUČÍK, *Válka 1866: běda poraženým*, str. 137 a 142.

³⁹⁰ *Österreichs Kämpfe*, str. 171.

³⁹¹ MAY, *Dějiny císařského a královského pěšího pluku čís. 35*, str. 188.

³⁹² FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 181.

³⁹³ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 66.

³⁹⁴ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 182-183.

8 Přesun rakousko-saských sil k Jičínu 28. až 29. června

Dne 28. června obdržel princ Albert dispozici od zbrojmistra Benedeka, aby se svými jednotkami nastoupil odchod vpravo.³⁹⁵ Zpráva nařizovala obecně vzato pochod směrem k Jičínu, ale neobsahovala žádné další informace o záměrech vrchního velení. Princ Albert tuto zprávu obdržel v 8 hodin ráno, tedy v době, kdy jeho vojsko již nastoupilo odchod od Jizery.³⁹⁶ Princ na zprávu neprodleně odpověděl, že rozkaz již provádí. Saské vojsko se k večeru rozložilo táborem jižně od Sobotky. Princ Albert dvě hodiny po půlnoci 29. června telegrafoval vrchnímu velení: „I. sbor provedl pochod do Sobotky za ustavičného boje; útočeno od Kuřívod i od Mnichova Hradiště. 1. lehká jízdní divize, postoupivší za boje přes Jičín po silnici proti Turnovu, stojí proti značným nepřátelským silám. Pochoduji zítra 29. do Jičina – doufám, že jej za pomoci Sasů udržím neb dobudu.“ Tento telegram došel do Josefova ve 3:45, ale armádnímu velitelství byl dodán až v 5 hodin ráno.³⁹⁷

8.1 Přesun rakouských jednotek k Jičínu

Jako první z Jizerské skupiny dorazila už v 10 hodin ráno 28. června 1. lehká jezdecká divize k Samšíně (na půli cesty mezi Sobotkou a Jičínem). Odtamtud vyslal její velitel generálmajor Edelsheim plukovníka Appela se třemi eskadronami husarů a jednou baterií do Jičina, aby toto strategicky důležité město zabezpečil.³⁹⁸ Edelsheim o tom po válce řekl: „Viděl jsem nutným obsadit rychle Jičín, aby nás nepředěšili Prusové. Nadarmo posílal jsem Waldstättena³⁹⁹ do hlavního stanu, aby mi vymohl povolení k jízdě. Poněvadž mi jízdu tu odepřeli, šel jsem vpřed o své újmě a bylo štěstím, že jsem tam dospěl dříve než pruská jízda.“⁴⁰⁰ Dříve však než plukovník Appel s oddílem dorazil, objevil se před Jičínem pruský průzkumný oddíl.

Ten byl vyslán 5. divizí, která se přesouvala do Rovenska pod Troskami a byl tvořen šesti eskadronami a jednou baterií.⁴⁰¹ V Jičíně se od rána nacházel rakouský oddíl složený ze dvou eskadron 9. husarského pluku a jedné setniny 18. mysliveckého praporu. Tyto jednotky

³⁹⁵ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 289.

³⁹⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 116-117.

³⁹⁷ KUDR, *Válka rakousko-pruská*, str. 257-258.

³⁹⁸ *Österreichs Kämpfe*, str. 171.

³⁹⁹ Johann Baptist svobodný pán von Waldstätten (1833-1914). Major a důstojník štábu 1. lehké jezdecké divize. Viz. SCHMIDT-BRENTANO, *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816-1918*, str. 196.

⁴⁰⁰ ORTMANN, Wilhelm, *Jičín 1866: obrazy bojů*, Jičín, V. Ortmann, 1905, str. 20.

⁴⁰¹ Tamtéž, str. 18.

původně hlídkovaly u hranic a postupně se stáhly až k Jičínu. Jakmile se pruský oddíl přiblížil k městu, zahájili na něj myslivci prudkou palbu. Prusové proto ustoupili až na výšinu u Rybníčku a dali najet do palebného postavení svou baterii. Právě v tu chvíli dorazil tryskem plukovník Appel se svým oddílem a ihned dal zajet do postavení rakouskou baterii. Díky její výtečné palbě byla pruská baterie přinucena se z boje zcela stáhnout.⁴⁰² Pak se dělostřelba zaměřila na pruské jezdce, kteří se poté obrátili na ústup.⁴⁰³ František Návesník ve svých pamětech zmiňuje, že se Rakušanům podařilo zajmout jednoho pruského hulána. Také zaznamenal, že Rakušané přišli o jednoho dělostřelce, který si prý „sám vlastní neopatrností zranění zavinil při nabíjení děla. Ruka raněného byla úplně hnědá, což nasvědčovalo, že byl ožehnut.“⁴⁰⁴ Plukovník Appel po boji provedl průzkum k Újezdu pod Troskami, kde narazil na přední stráž pruské 5. divize. Mezitím dorazil k Jičínu i generálmajor Edelsheim s většinou jezdecké divize. K večeru pak dorazila i Poschacherova brigáda, která byla vyslána až na opakované urgence generálmajora Edelsheima.⁴⁰⁵ Zde je vidět opět liknavost vedení I. armádního sboru, které neprojevilo žádnou iniciativu a nebyť Edelsheima, mohlo být jeho postavení zásadním způsobem ohroženo.

Z hlášení jednotek se dalo vyvozovat nahromadění nepřátelského vojska v síle asi 10-12 tisíc mužů v okolí Rovenska pod Troskami a brzké pronikání nepřítele na Jičín.⁴⁰⁶ Tato hlášení pohnula generála Clam-Gallase a korunního prince saského, aby zajistili držení Jičina už od rána 29. června.⁴⁰⁷ Ten měl totiž podle dosavadních zpráv od vrchního velení, tvořit strategicky důležitý bod. Oba sborové velitelé doufali, že ho udrží do příchodu hlavní armády. Kvůli tomu změnil korunní princ ještě 28. června dispozici pro své vojsko na druhý den tak, že saský sbor na místo do Jičíněvsi měl směřovat k Jičínu a do Podhradí. Odtud mohl rychleji pomoci I. sboru, který se měl soustředit kolem Jičina. Generál Clam-Gallas pak vydal pro své brigády dispozici, podle které měl začít přesun od Sobotky k Jičínu již v 1 hodinu ráno. Dispozice ještě upozorňovala: „Musím opětovně připomenout, že na silnici smí pochodovat vždy jen jedna vozová kolona. Příslušní velitelé jsou mi za to osobně odpovědni. ... Oddělení mají odtáhnout ze svých bivaků ve vší tichosti.“⁴⁰⁸

Mezitím během dne docházela k Sobotce ustupující rakouské jednotky, z nichž poslední dorazily až kolem 20. hodiny.⁴⁰⁹ Jak vypadalo rakouské ležení u Sobotky nám

⁴⁰² *Österreichs Kämpfe*, str. 171-172.

⁴⁰³ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 19.

⁴⁰⁴ NÁVESNÍK, *Z mých vzpomínek*, str. 6-7.

⁴⁰⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 172.

⁴⁰⁶ Tamtéž, str. 173.

⁴⁰⁷ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 276

⁴⁰⁸ *Österreichs Kämpfe*, str. 194-196.

⁴⁰⁹ Tamtéž, str. 172.

sděluje dopisovatel *Národních listů*: „Od půl čtvrté hodiny ranní táhlo městem naším plnými ulicemi vojsko rakouské, nejprve husaři, pak pěchota i dělostřelectvo; to trvalo v jednom proudu až do jedenácté hodiny dopolední. Jen málo odpočinku bylo jim popřáno, aby si mohli něco k ukojení hladu a žízňě opatřit. Unavenost jejich byla veliká. Na rychlo zřízen lazaret ve lhotecké hospodě. ... Odpoledne rozmnožena jsou ležení nad Sobotkou, tak že jich v malém okrsku bylo asi osm. Požádal jsem plukovníka, abych směl podívat se mezi ně. Vařili si večeři, zpívali, a když jim několik sousedů z Markvartic přivezlo na voze chléb, div je radostí neobjímali; pro vodu musili až půl hodiny cesty chodit, což jim obtíže dělalo. Vlhké obilí pod hlavou majíce odpočívali s velikou spokojeností. Důstojníci měli stany z chvojí; buď čtli aneb si připravovali beafsteak. Za malou půl hodinku bylo po hluku a všechny tábory pohřženy v tvrdém spánku.“⁴¹⁰

8.2 Boj u Podkosti v noci z 28. na 29. června

Princ Bedřich Karel se 28. června přesunul se svým štábem na zámek v Mnichově Hradišti a v 17:30 podal pruskému králi zprávu o dobrém průběhu boje a hlásil, že chce druhý den nechat vojsko odpočívat. Divize 1. a Labské armády byly večer rozloženy v širším okolí Mnichova Hradiště až po Turnov.⁴¹¹ Na druhý den se pak měla Labská armáda z důvodu komplikací se zásobováním posunout směrem na Mladou Boleslav, čímž by se vojsko trochu více „rozptýlilo“.⁴¹² Na čele 1. armády teď měla postupovat 3. a 5. divize. 3. divize se v průběhu 28. června přesunula do tábora mezi Žďárem a Žehrovem. Po zprávách předních stráží o silných rakouských hlídkách v lesích směrem na Podkost, vydal princ Bedřich Karel 3. divizi rozkaz, aby směrem na Sobotku vyslala oddíl, jenž obsadí skalní úžinu u Podkosti.⁴¹³

Rakušané se na pronikání Prusů z tohoto směru předem dobře připravili a již od večera předchozího dne se zde rozkládaly jednotky Ringelsheimovy brigády. Klíčové postavení celé obrany tvořil hrad Kost, který byl na rychlo opevněn a byly vybudovány barikády na silnici vedoucí k hradu.⁴¹⁴ Obsazení průsmyku, směrem na Sobotku, měl provést ještě téhož večera plukovník Stahr (velitel 14. pěšího pluku) se svým oddílem.⁴¹⁵ Z tábora u Žehrova se ve 22 hodin vydal oddíl čítající 10 setnin (I. a fyzilírský prapor 14. pěšího pluku a dvě setniny 2.

⁴¹⁰ *Národní listy*, 3. července 1866, str. 2

⁴¹¹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 258.

⁴¹² HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 116.

⁴¹³ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 63.

⁴¹⁴ Tamtéž, str. 62.

⁴¹⁵ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 185.

praporu polních myslivců), k tomu sto pionýrů a četa husarů.⁴¹⁶ Ve 23:30 narazili Prusové na rakouské přední stráž, tvořenou myslivci 26. praporu, stojící na okraji lesa při cestě směrem na Podkost.⁴¹⁷ Myslivci byli zčásti schováni v lese a zčásti za zbudovaným zátarasem. Prusové si s Rakušany vyměnili několik ran a poté Rakušané ustoupili bez vážnějšího odporu za další zátaras a začala další přestřelka. Situaci vyhodnotil plukovník Stahr tak, že nelze pokračovat v postupu a dal v 1 hodinu ráno přerušit boj.⁴¹⁸ Jakmile se však začalo rozednívat (asi ve 2:30), zaútočili Prusové znovu.⁴¹⁹ Útok vedli prušští myslivci a podařilo se jim i přes vydatný odpor Rakušany zatlačit.⁴²⁰ Ti se pak stáhli a spojili síly v jednom postavení u hlavní silnice před Podkostí, nejspíše v dnešní lokalitě „Pomníky“. Zde se myslivcům podařilo bravurně odrazit opakované útoky protivníka.⁴²¹ Když ale několik setnin pruského 14. pěšího pluku začalo obcházet rakouské postavení, donutilo to myslivce stáhnout se k hradu Kost. Ještě před ústupem ale provedli protiútok.⁴²² S hlučným „hurá“ se vrhli s bodákem napřaženým proti pruské pěchotě. Ta však dostala povel k palbě a rakouský útok spolehlivě rozstřílela. Protiútok ale zajistil myslivcům čas k ústupu.⁴²³ Nejpozději v půl páté 26. myslivecký prapor prošel areálem hradu a zaujal pozici východně od Podkostí. Jeden divizion myslivců zůstal na hradě, aby posílil jeho posádku.⁴²⁴

Za ustupujícími myslivci vyrazil jeden pruský prapor, který pronikl až k hradní bráně, kde byl ale zastaven palbou hradní posádky.⁴²⁵ Navíc bránu hradu stihli již Rakušané zabarikádovat. Další příčina neúspěchu útoku spočívala také v úzkém profilu terénu, a proto mohli Prusové útočit pouze v menších formacích, jež mohla hradní posádka snadněji odrazit. Potom zaujal pruský oddíl kryté postavení a omezil se pouze na pozorování protivníka. Prusové čekali na příchod posil, neboť za daných poměrů nemohli hrad dobýt.⁴²⁶ Než mohla nějaká pomoc dorazit, situace se vyřešila.

Generálmajor Ringelsheim totiž obdržel v 6:30 rozkaz k zahájení ústupu. Tou dobou již ostatní oddělení I. armádního sboru odpochovala ze svých tábořišť a prošla Sobotkou.⁴²⁷ Rozkaz k ústupu obdržel i velitel hradní posádky a poté zahájil dobře zorganizovaný ústup, který byl dokončen v 7 hodin ráno. Všechny jednotky Ringelsheimovi brigády se pak stáhly

⁴¹⁶ *Der Feldzug von 1866 in Deutschland*, str. 160-161.

⁴¹⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 196.

⁴¹⁸ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 187-188.

⁴¹⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 196-197.

⁴²⁰ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 188.

⁴²¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 197.

⁴²² BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 63.

⁴²³ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 137.

⁴²⁴ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 64.

⁴²⁵ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 188.

⁴²⁶ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 64.

⁴²⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 197.

do Vesce u Sobotky.⁴²⁸ Brigáda poté nastoupila pochod k Jičínu, který kryl 2. husarský pluk a saský 3. jezdecký pluk. Poté již Prusové bez problémů hrad Kost „dobyli“. Ringelsheimova brigáda ztratila v tomto boji celkem 5 důstojníků a 72 mužů. Jak byla bitva urputná ukazuje, že největší ztráty byly na zraněných zajatých (1 důstojník a 48 mužů), zatímco nezraněných zajatých jen 11, což je v poměru k předchozím bitvám velký rozdíl.⁴²⁹

Obsazením Podkosti se pruským vojskům otevřela cesta na Sobotku a odtud na Jičín, který tak mohli napadnout ze dvou stran. Otázka dalšího ofenzivního postupu tedy byla na spadnutí. Vítězící 2. pruská armáda postupovala taktéž rychle kupředu a spojení pruských armád se stávalo čím dál tím více naléhavější.⁴³⁰ Už v 1 hodinu po půlnoci 29. června dostal velitel 1. armády princ Bedřich Karel připomenutí z Berlína, aby pomohl pochodem vpřed 2. armádě. Další telegram dorazil v 6:30 a prince vyzýval, aby energičtěji uplatnil svou převahu.⁴³¹ V 7 hodin pak dorazil poslední telegram, který přímo vyzýval tohoto opatrného vojevůdce: „Jeho Veličenstvo očekává, že by 1. armáda urychleným postupem uvolnila 2. armádu, která se přes řadu vítězných bojů nicméně momentálně nachází v těžké situaci.“ Princ Bedřich Karel proto v 9 hodin 29. června vydal novou dispozici pro 1. armádu, podle které se měla 5. divize co nejdříve vydat z Rovenska pod Troskami k Jičínu a obsadit ho. Stejným směrem, ale jinou cestou se měla vydat i 3. divize, která měla vyrazit od Žehrova ve 12 hodin. Další divize 1. armády pak měly následovat stejným směrem.⁴³² Z odpočinku pro pruské armády sešlo a po předchozím náročném dni je čekal další náročný přesun a také nejtěžší boj.

⁴²⁸ BARUS, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, str. 64.

⁴²⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 197.

⁴³⁰ DOUBRAVA, Aleš, NOVÁK, Karel, MÜHLSTEIN, Ludvík, *1866 - válečné události v severovýchodních Čechách*, Chlum u Hradce Králové, Areál bojiště 1866 na Chlumu, 1970, str. 26.

⁴³¹ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 7-8.

⁴³² *Österreichs Kämpfe*, str. 198-201.

9 Bitva u Jičína dne 29. června

Až k Jičínu přivedli korunní princ saský a generál Clam-Gallas svá vojska s obstojným štěstím. Jejich vojsko tak stálo k dispozici vojevůdci a zdálo se, že nejhorší je překonáno. Na jeden pochod k nim se již nacházel rakouský III. armádní sbor arcivévody Arnošta⁴³³ a o něco dále Benedek s celou svou armádou. Velení I. armádního sboru vydalo pro 29. červen nařízení, které bylo v 9 hodin oznámeno korunnímu princovi saskému: „Brigáda Poschacherova obsadila vrch Bradu (nad obcí Brada), brigáda Leiningenova stojí za ní zálohou. Brigáda Piretova u Železnice, mezi nimi jízda a dělostřelecká záloha; brigáda Abeleho obsadí lesnatou výšinu severně od Lochova. Dovolují si poslušně žádati, aby nejpřednější královská saská brigáda obsadila Dílce (uprostřed postavení), druhá zůstala za ní v záloze.“ Korunní princ na to zareagoval tím, že nařídil, aby jedna saská brigáda táhla do Březiny a Vokšic a tělesná brigáda aby zůstala u Podhradí a Veliše. Poté jel do Jičína ke Clam-Gallasovi, aby s ním sjednal případné obsazení Zámezí a Podůlší.⁴³⁴ Generál Clam-Gallas zatím dorazil v 10 hodin do Jičína a ubytoval se v hostinci „V Ráji“.⁴³⁵ Po válce se začalo povídat, že generál Clam-Gallas se svým štábem odpoledne hodoval v tomto hostinci, a teprve když bitva již probíhala, odebral se na bojiště, kde spolu se saským korunním princem Albertem s návrší nad Dílci řídil bitvu.⁴³⁶

Ve 12 hodin poslal korunní princ Albert vrchnímu velení telegram: „I. armádní sbor, 1. lehká jezdecká divize a saská jízda dorazily k Jičínu, jedna saská divize k Podhradí, jedna k Jičíněvsi. Vojska velmi unavena. Den odpočinku naléhavě nutný. Nepřítelem dnes jen u Podkosti napadena. Byl odražen. V údolí k Turnovu není vidět žádný pohyb. Prosím o další rozkazy.“ Telegram byl poslán do Josefova, kde původně sídlilo vrchní velení, ale v této době se již přesouvalo do Dubence, o čemž ovšem nemohl princ Albert vědět. V Dubenci ještě nebyla zřízena telegrafní stanice a tak, když depeše došla do Josefova, byla odtud poslána kurýrem k vrchnímu velení. Benedek tak na telegraf odpověděl až ve 20:30: „Den odpočinku držet, je-li to naléhavě nutné. Armáda zůstane zítra u Dubence v očekávání bitvy. Brzké spojení by bylo žádoucí.“ Telegram ovšem došel k princovi Albertovi až druhý den dopoledne.⁴³⁷

⁴³³ Arnošt (1824-1899), arcivévoda rakouský. Absolvoval obvyklou habsburskou vojenskou kariéru a zúčastnil se bojů v Itálii v letech 1848-49. V roce 1866 velel III. armádnímu sboru v hodnosti podmaršála. Viz. HAMANN, Brigitte, ed., *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, Praha, Brána, 2001, str. 72.

⁴³⁴ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 277.

⁴³⁵ KUDRNÁČ, *Vzpomínka na Rakousko-pruskou válku*, str. 70.

⁴³⁶ NÁVESNÍK, *Z mých vzpomínek*, str. 21.

⁴³⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 193.

Ve 14 hodin dojel do Jičína kurýr se zprávou od vrchního velení armády. Zpráva obsahovala dispozici, podle níž měla 29. a 30. června dorazit většina Severní armády do blízkosti Jičína. Na základě této zprávy se velení Jizerské skupiny pevně rozhodlo bránit pozici u Jičína.⁴³⁸ Rozkaz byl založen na plánu ofenzivy proti 1. a Labské armádě. Benedek ho dal vydat mezi 17. a 18. hodinou 28. června. Doručen ovšem byl až po 19 hodinách. Kurýr mohl zvládnout ujet cestu z Josefova do Jičína za 3 hodiny, ale z neznámých důvodů mu cesta trvala skoro celý den.⁴³⁹ Rozkaz v této době již přímo odporoval skutečnosti. Benedekovy sbory po porážkách zaujaly obranné postavení u Dubence a čekaly na příchod Jizerské skupiny.

Rakousko-saské velení se tedy rozhodlo bránit své postavení, ale muselo si přitom vystačit s vojskem, které podstoupilo náročný pochod od Mnichova Hradiště a jeho značná část jednotek prošla bojem u Mnichova Hradiště a Podkostí. Také nocování u Sobotky bylo pro vojsko jen málo odpočinkové, protože v noci přšlo a již od rána se muselo přesouvat do obranného postavení u Jičína.⁴⁴⁰ Depeše měla ještě jeden zajímavý a tragický důsledek. Princ Albert totiž díky ní zůstal u svých vojáků v Jičíně a nedorazil do Milíčevsi, jak bylo původně plánováno. Za ním vyslaný kurýr s novými rozkazy tak na něj v této obci čekal marně.⁴⁴¹

Vojsko se u Jičína shromažďovalo od 6 hodin ráno, kdy dorazila od Sobotky Piretova brigáda a další rakouské oddíly následovaly během dopoledne. Současně se přesouvalo i saské vojsko. 2. divize vyrazila ve 3 hodiny ráno z Domousnice a pochodovala k Podhradí. Stejným směrem vyrazila i saská dělostřelecká záloha.⁴⁴² V 10 hodin dosáhla 2. divize s jezdeckou divizí Podhradí a byla zde zkontrolována saským králem Janem.⁴⁴³ Druhá část saského vojska - 1. divize - dosáhla, po různých překážkách a velmi unavena, Jičíněvsí teprve mezi 17:00-18:30.⁴⁴⁴ Tento dlouhý pochod byl dlouho diskutován na velení Jizerské skupiny v Mnichově Hradišti. Vyčerpávající trasu prosadil šéf saského sborového štábu a zavinil tak, že z poloviny saské armády udělala *hors de combat* pro tento den.⁴⁴⁵

Náladu rakouských vojáků po předchozích útrapách, alespoň zvedla zvěst, podle které mělo dojít ve východních Čech na vítězství dvou rakouských sborů, což uvádělo „... mužstvo v nadšení.“⁴⁴⁶ Snad i proto bylo rakouské vojsko po příchodu k Jičínu podle Návesníkových

⁴³⁸ *Österreichs Kämpfe*, str. 198.

⁴³⁹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 278.

⁴⁴⁰ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 271.

⁴⁴¹ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 136.

⁴⁴² KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 276

⁴⁴³ *Österreichs Kämpfe*, str. 197-198.

⁴⁴⁴ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 277.

⁴⁴⁵ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 184.

⁴⁴⁶ MAY, *Dějiny císařského a královského pěšího pluku čís. 35*, str. 189.

paměti „...v dobré náladě, i přes citelné porážky na Jizeře utrpěné, spíše stále ještě podceňovalo vojsko pruské, vychloubajíc se, jako vždy tenkrát, že postačí je utlouci čepicemi.“⁴⁴⁷ Jednotky I. armádního sboru se postupně rozestavily do příkázaných obranných postavení (viz. příloha č. 3). Piretova brigáda zaujala postavení u obce Železnice, kterou připravila k obraně a brigádní baterie vyjela na vrch Železný (též Těšín). Poschacherova brigáda se rozložila u obce Brada. Od Abeleho brigády stál 35. pěší pluk severně od obce Prachov, zbytek brigády setrval na úpatí výšiny severně od Ohavče. Ringelsheimova brigáda stála kolmo na sobotecké silnici u Horního Lochova. Na její postavení se napojoval 3. saský jezdecký pluk a 2. husarský pluk stál u Ohavče. Leiningenova brigáda tvořila zálohu a stála u obce Rybníček. Do zvlněného terénu stoupajícího k Libuni vyjela na obě strany turnovské silnice sborová dělostřelecká záloha a raketometry byly umístěny na kopci Brada. Za dělostřeleckou zálohou se rozvinula 1. lehká jezdecká divize, včetně jejich tří baterií. Saská pěchota měla obsadit Dílce. Korunní princ saský nechal 2. divizi během dopoledne postoupit od Podhradí a utábořit se mezi vesnicemi Vokšice a Březina.⁴⁴⁸ Pozice byla pro obranu výhodná, ale kvůli délce bojové linie a omezenému počtu sil hrozilo nebezpečí obchvatu zvláště na levém křídle.⁴⁴⁹ Také postavení v centru u Dílců vykazovalo povážlivou mezeru, neboť Sasové nebyli ještě na místě a tak tento prostor vyplňovalo sedm baterií, aniž byly dostatečně kryty pěchotou.⁴⁵⁰

9.1 Boj u Zámezí a Dílců

V prvních hodinách po poledni nebylo o Prusech ani slechu. Korunní princ Albert navštívil svého otce, krále Jana, který byl svému vojsku stále na blízku.⁴⁵¹ Bylo asi 15:30, když předsunuté hlídky hlásily, že nepřátelská jízda a s ní dvě baterie vyrážejí z Libuně. Byly to jednotky pruské 5. divize, která byla už dvě hodiny na pochodu z Rovenska pod Troskami.⁴⁵² Rakouské jednotky, které mezitím stále ještě vařily jídlo, toho musely ihned zanechat a zaujmout postavení k boji.⁴⁵³ Generál Clam-Gallas na to vyzval saskou 2. divizi

⁴⁴⁷ NÁVESNÍK, *Z mých vzpomínek*, str. 9.

⁴⁴⁸ *Österreichs Kämpfe*, str. 198 a 201-202.

⁴⁴⁹ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 117.

⁴⁵⁰ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 23.

⁴⁵¹ Tamtéž, str. 22.

⁴⁵² *Österreichs Kämpfe*, str. 201.

⁴⁵³ MAY, *Dějiny císařského a královského pěšího pluku čís. 35*, str. 189.

k nastoupení do bojové linie. Zároveň odeslal hlášení o útoku Prusů vrchnímu velení armády a velení III. armádního sboru⁴⁵⁴, o kterém předpokládal, že se přibližuje.⁴⁵⁵

Zatím nastoupila k útoku pruská 5. divize, která kolem 16. hodiny vyrazila z Kněžnice. Jako první se do sebe pustilo dělostřelectvo obou stran.⁴⁵⁶ V tom měli Prusové jasnou početní (40 děl) nevýhodu a tak po celou dobu bitvy zde dominovala rakouská artilerie (96 děl).⁴⁵⁷ Tato jasná převaha pak do značné míry limitovala nástup pruských pěších jednotek. Jistým problémem se ukazovalo to, že mnoho rakouských dělostřeleckých střel neexplodovalo.⁴⁵⁸ Velitel 5. divize generálporučík Wilhelm von Tümping⁴⁵⁹ vyjel se svým štábem kupředu, aby obhlédl bojiště. Hned se ale ocitl v palbě, při které byl zabit jeden důstojník jeho suity.⁴⁶⁰ Generálmajor Tümping rychle pochopil, jaká je situace a rozhodl se pro útok proti rakouskému pravému křídlu. Zároveň vyslal menší kolony na rakouské levé křídlu. Svým jednotkám označil jičínskou kostelní věž (kostel Sv. Ignáce z Loyoly) za azimut a shromaždiště. Proti rakouskému postavení u Dílců a Zámezí vyslal uskupení v síle osmi praporů pěchoty⁴⁶¹ a 3. hulánský pluk. Jednotky měly postupovat zaříznutým údolím potoka Cidliny, které skýtalo krytí před rakouskou dělostřeleckou palbou.⁴⁶² Když rakouské baterie zaznamenaly tento pruský úmysl, zapálily střelbou ves Březku (dnes část Železnice), která ležela v postupu nepřítele. To ale zásadní efekt nepřineslo a Prusové postupovaly dál na Zámez. V tom se jim marně snažila zabránit pěchota 45. pluku Piretovy brigády, která zahájila na postupující Prusy palbu. Těm se ale i tak podařilo obsadit Zámezí jedním fyzilířským praporem. Na obec tedy zaměřila svou palbu rakouská děla a zapálily jí. Prusové ale ve svém postavení vytrvali a byli posílení ještě o jeden prapor.⁴⁶³ Tím získali dobré výchozí postavení pro další pronikání do středu rakouského postavení, které bylo zároveň nejméně chráněné.

Právě z této pozice zahájily pruské jednotky v 18. hodin další postup a i přes neustálou palbu děl i pušek postupovaly k Dílcům. Kdyby se jejich útok podařil, byl by vražen klín do

⁴⁵⁴ V 18:30 toto hlášení přišlo na velení III. sboru, ve kterém I. sbor žádal o vyslání pomoci. Hlášení dorazilo ale příliš pozdě, než aby III. sbor mohl přitáhnout na pomoc, navíc měla nastat brzo tma. Arcivévoda tedy na požadavek nijak nereagoval, neměl pro to ani rozkazy a ty které měl, byly v naprostém rozporu s požadavky velení I. sboru. Viz. *Österreichs Kämpfe*, str. 180-181.

⁴⁵⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 201.

⁴⁵⁶ Tamtéž, str. 202.

⁴⁵⁷ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 117.

⁴⁵⁸ NÁVESNÍK, *Z mých vzpomínek*, str. 11.

⁴⁵⁹ Wilhelm von Tümping (1809-1884). Do pruské armády vstoupil roku 1830. Působil především v generálním štábu. V roce 1863 byl povýšen na generálporučíka a následující rok vedl 5. divizi v tažení proti Dánsku. Viz. *Allgemeine deutsche Biographie*, Bd.: 38, Thienemann - Tunicus, Leipzig, 1894, str. 785-786.

⁴⁶⁰ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 23.

⁴⁶¹ Dva fyzilířské prapory (z 12. a 48. pluku) a 9. pěší brigádu složenou z 8. a 48. pěší pluku.

⁴⁶² *Österreichs Kämpfe*, str. 202.

⁴⁶³ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 24.

spojenecké bojové linie.⁴⁶⁴ Tomu se snažily zabránit tři pluky rakouské jízdy, které ale na takový úkol byly příliš slabé. Jezdci tak byli zasypáni palbou pruské pěchoty a museli se stáhnout s velkými ztrátami. Pruský postup zároveň ohrožoval rakouské baterie, které tak byly donuceny změnit své pozice.⁴⁶⁵

Bitva měla dosud charakter spíše bojového úvodu a na rozhodnosti nabyla až po příchodu Sasů.⁴⁶⁶ 2. saská divize byla krátce po zahájení boje zalarmována a vydala se na bojiště. Po 18. hodině dorazila k Jičínu a byla korunním princem Albertem, který v 17 hodin osobně převzal řízení boje, ihned vyslána k postupu na Dílce. Zároveň zaujaly bojové postavení saské brigádní baterie. Následně saská 1. pěší brigáda zahájila útok na Dílce, které se podařilo na čas několika pruským četám obsadit.⁴⁶⁷ Ty však neměly šanci proti saské přesile, která je na první bodákový útok vyhnala z obce.⁴⁶⁸ Pruský průlom tak byl zastaven a postavení zde zaujala pod velením plukovníka Boxberga 1. saská brigáda. Saská Tělesná (4.) brigáda se postavila u Kbelnice do zálohy.⁴⁶⁹ Mezitím také dva pluky Piretovy brigády zahájily postup od Železnice na Zámezí. Přitom došlo k nedorozumění, když saský myslivecký prapor stojící u Dílců byl považován za nepřátelskou jednotku a III. prapor 45. pěšího pluku na něj zahájil palbu.⁴⁷⁰ Sasové totiž měli podobné uniformy jako Prusové.

Když selhaly všechny pruské obchvatné manévry, rozhodl se Tümping, že udělá vše pro to, aby Sasům toto postavení vyrval. Tři jeho baterie zaměřily svou palbu na Sasy a na rakouská děla postavená u Železnice, která Prusům působila velké ztráty.⁴⁷¹ Poté se rozpoutal velmi prudký pěchotní boj o Dílce.⁴⁷² Přesto Sasové ve svém postavení vytrvali, i když většina velitelů saských setnin při tom padla nebo byla raněna.⁴⁷³ Tento boj sledoval i saský král: „Dojemný byl pohled na ubohého starého krále saského, kterak na koni přímo sedě každou chvíli vyjíždí za město na hráz a zahleděv se v tu stranu kde lid jeho bojoval, se skloněnou hlavou smutně se vrací.“⁴⁷⁴

⁴⁶⁴ Tamtéž, str. 24.

⁴⁶⁵ *Österreichs Kämpfe*, str. 203.

⁴⁶⁶ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 117.

⁴⁶⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 205.

⁴⁶⁸ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 24.

⁴⁶⁹ DOUBRAVA, NOVÁK, MÜHLSTEIN, *1866 - válečné události v severovýchodních Čechách*, str. 29.

⁴⁷⁰ *Österreichs Kämpfe*, str. 205.

⁴⁷¹ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 25.

⁴⁷² *Österreichs Kämpfe*, str. 205.

⁴⁷³ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 25.

⁴⁷⁴ *Wěrný a souwislý popis Wálky s Prusy*, str. 16.

9.2 Boje u Podůlší a Prachova

Další boj se rozhořel kolem 17:30 o Podůlší, které napadly čtyři pruské prapory⁴⁷⁵. Horní Podůlší držel rakouský II. prapor 34. pluku, Dolní pak pouze jedna setnina 30. pěšího pluku. Pruský útok byl veden nejdříve na Dolní Podůlší, z kterého byla snadno vyhnána rakouská setnina. O Horní Podůlší se rozvinul prudký střelecký boj, který přivodil pruským praporům citelné ztráty. Prusové poté zkusili bodákový útok a za hlasitého „hurá“ se hnali proti rakouskému postavení. Rakušané zareagovali podobně jako to dělali Prusové ve stejnou chvíli. Postavili do první řady nejlepší střelce, kterým byly zezadu podávány nabitě pušky a tím docílili tak prudké palby, že se dokázal vyrovnat pruské rychlopalbě.⁴⁷⁶ Pruský útok tak byl nakonec odražen.

Mezitím se intenzivně rozhořel boj o Javornici a Jinolice, které obsadilo pruské vojsko.⁴⁷⁷ Prusové se snažili postupovat dál proti lesu z Javornice, v němž jim bránil jednak bažinatý terén a jednak dobře mířená palba rakouských myslivců 18. praporu, kteří stáli v lese na výšině Přivýšina.⁴⁷⁸ Velení se proto rozhodlo pro obchvat přes Březku (dnes část Libuně) k obci Prachov, kam vyslalo sedm setnin 18. pluku.⁴⁷⁹ Proti nim stál známý 35. pěší pluk, který hájil Prachovské sedlo.⁴⁸⁰ Mezi těmito jednotkami se rozpoutal velmi urputný a bezvýsledný boj. Prusové se sice uchytili pevně v lese, ale nedokázali už postoupit dál.⁴⁸¹ Prapory 35. pluku pevně stály ve skalách a roklicích, odkud spustily velmi vydatnou palbu, které padl za oběť značný počet Prusů, zvláště důstojníků.⁴⁸² Později bylo zdejší postavení vyztuženo dalšími setninami.⁴⁸³ Rakušané v těchto střetech dobře využívali možnosti členitého terénu.

⁴⁷⁵ I. a II. prapor 48. pluku a I. a II. prapor 8. pluku.

⁴⁷⁶ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 26-27.

⁴⁷⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 202-203.

⁴⁷⁸ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 25.

⁴⁷⁹ NÁVESNÍK, *Z mých vzpomínek*, str. 12.

⁴⁸⁰ MAY, *Dějiny císařského a královského pěšího pluku čís. 35*, str. 189.

⁴⁸¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 204.

⁴⁸² ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 26.

⁴⁸³ *Österreichs Kämpfe*, str. 204.

9.3 Na sobotecké silnici

V podstatě samostatný boj se rozvinul na silnici mezi Jičínem a Sobotkou. Dopoledne 29. června přišel pro pruskou 3. divizi rozkaz, aby pochodovala tento den do Jičína. Hlavní síla divize vyrazila z tábořiště mezi Žďárem a Žehrovem v pravé poledne a za velkého vedra. Postupovala volnou cestou, díky Stahrovu oddílu, který se tudy během noci probil a u Podkosti se připojil k divizi. Poté byl zorganizován nový předvoj⁴⁸⁴, za ním pak postupovala hlavní síla divize - brigáda č. 5 a 6. Ve 14:30 dosáhly první jednotky Sobotky, hodně vojáků bylo pochodem vyčerpaných. Jednotky si krátce odpočinuly a poté pokračovaly po silnici na Jičín.⁴⁸⁵ Desítky mužů při tomto pochodu zkolabovali ze slunečního žáru.⁴⁸⁶ Vražedné peklo je ale ještě teprve čekalo.

V 17 hodin totiž propukl boj s Ringelsheimovou⁴⁸⁷ brigádou, která u Dolního a Horního Lochova tvořila levé křídlo rakousko-saského postavení u Jičína.⁴⁸⁸ Ringelsheimova brigáda, stejně jako ostatní brigády, byla po ústupu od Jizery dost pošramocená. Její vojáci už od 27. června neviděli zásobovací kolony a mnoho jich muselo bojovat bosých.⁴⁸⁹ Boj tradičně zahájila kanonáda, do které se postupně z pruské strany zapojily tři baterie, proti kterým bojovaly dvě rakouské.⁴⁹⁰ Během dělostřeleckého boje se rozvinuly první dorazivší jednotky. Fyzilírský prapor 42. pluku postupoval středem bojiště a podařilo se mu vytlačit Rakušany z Dolního Lochova.⁴⁹¹ Prusové se brzy pokusili z této obce vyrazit dál, ale v tom jim bránily rakouský I. a II. prapor 42. pěšího pluku, stojící mezi Dolním a Horním Lochovem, které je zatlačily zpět do obce. Rakouským praporům se pak úspěšně dařilo prudkým palebným bojem mařit veškeré pokusy nepřítele nějaký postup kupředu.⁴⁹²

Mezitím ale pruští myslivci obsadili vrch Svaté Anny a poté vyslali na pomoc fyzilírům do Dolního Lochova jednu setninu. Při tomto přesunu setninu znenadání napadli

⁴⁸⁴ Skládal se z 1. eskadrony 5. husarského pluku, dvou setnin 2. praporu myslivců, dvou setnin 14. pěšího pluku, fyzilírského praporu od 42. pluku a jedné baterie.

⁴⁸⁵ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 188-190.

⁴⁸⁶ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 183.

⁴⁸⁷ Josef svobodný pán von Ringelsheim (1820-1893). V roce 1838 opustil Vojenskou akademii Marie Terezie a nastoupil k 12. pěšímu pluku. Zúčastnil se italského tažení i uherského tažení v letech 1848-49. Za války roku 1859 působil jako šéf štábu V. armádního sboru. V roce 1865 byl povýšen na generálmajora. Viz. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 9 (Lfg. 42, 1985), s. 168-169.

⁴⁸⁸ *Österreichs Kämpfe*, str. 206.

⁴⁸⁹ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 190.

⁴⁹⁰ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 30.

⁴⁹¹ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 193.

⁴⁹² *Österreichs Kämpfe*, str. 206.

rakouští myslivci 26. praporu, kteří na ni zaútočili s hlasitým zvoláním „sláva císaři“. Prusům se ale podařilo rychle přesunout a zformovat, takže na útočící Rakušany spustili rychlopalbu, která jejich útok zastavila. Pruští myslivci poté pokračovali k Dolnímu Lochovu, kam právě dorazil i II. prapor 2. granátnického pluku vedený majorem Ostenem.⁴⁹³ Proti těmto silám stály dva rakouské prapory 42. pluku, které posílil II. prapor a jeden divizion 73. pluku.⁴⁹⁴ Major Osten se rozhodl zkusit se svým praporem útok. Hned poté, co prapor vystoupil z obce, byl zasypan rakouskou palbou a počal uhýbat. Za ním stojící oddíly jevily snahu ustoupit zpět do vsi a major Osten při tom byl zraněn. Velení po něm převzal setník Keyserlingk, kterému se s velkým úsilím podařilo udržet prapor v jeho pozicích.⁴⁹⁵ Následně Prusové zahájili rychlopalbu na rakouský protiútok, který se tím roztříštil. Pruský prapor se během boje ztenčil na pouhých 400 mužů.⁴⁹⁶

Během těchto bojů postupovaly dvě pruské setniny 14. pěšího pluku severně od hlavní silnice a dorazily do cípu lesa západně od Horního Lochova. Byly tam sice delší dobu zdržovány jedním divizionem 42. pěšího pluku, ale nakonec byli Rakušané nuceni ustoupit do Horního Lochova. Následkem toho se rozpoutal palebný boj u Horního Lochova, po kterém přešli Rakušané do protiofenzivy. Z obce na Prusy vyrazila přesila v síle více než dvou praporů, která svým silným úderem vyhnala pruské setniny z lesa.⁴⁹⁷ Poté, asi v 19:30, se severně od silnice objevila pruská 6. brigáda, jež zatlačila slabé rakouské síly zpátky k Hornímu Lochovu. Dále se však postoupit neodvážila a další boj byl veden jen zdrženlivě.⁴⁹⁸

Kvůli tuhému odporu Ringelsheimových sil se velitel 3. divize generálporučík Werder⁴⁹⁹ rozhodl, že podnikne frontální útok a zároveň obchvat zprava.⁵⁰⁰ Obchvatnou kolonu tvořil I. a fyzilírský prapor 2. granátnického pluku. Obchvatná kolona se držela jižně, prošla lesem a zahrnula vpravo kolem vrchu Svaté Anny.⁵⁰¹ Ke koloně se zde připojily již dříve sem detašované oddíly - setnina myslivců, I. prapor 42. pluku a baterie děl.⁵⁰² Kolona

⁴⁹³ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 193-194.

⁴⁹⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 207.

⁴⁹⁵ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 195-196.

⁴⁹⁶ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 33.

⁴⁹⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 207.

⁴⁹⁸ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 31.

⁴⁹⁹ August hrabě von Werder (1808-1887). V roce 1825 nastoupil službu v pruském vojsku. Jako poručík se dobrovolně účastnil výpravy Rusů na Kavkaz v letech 1842-44. Poté byl povolna povyšován a velel čím dál větším jednotkám. Roku 1865 převzal velení nad 3. divizí a ještě před vypuknutím války s Rakouskem byl povýšen na generálporučíka. Viz. *Allgemeine deutsche Biographie, Bd.: 41, Walram - Werdmüller*, Leipzig, 1896, str. 762-763.

⁵⁰⁰ *Österreichs Kämpfe*, str. 207.

⁵⁰¹ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 194.

⁵⁰² JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 142.

poté vystoupila mezi Dolním Lochovem a Ohavčí nedaleko ústupové cesty Rakušanů.⁵⁰³ Generálmajor Ringelsheim však prohlédl pruské úmysly a včas zareagoval na pruský obchvat. Přesunul čtyři děla brigádní baterie na výšinu jihozápadně od Ohavče a dislokoval sem deset setnin 73. pěšího pluku a 26. myslivecký prapor.⁵⁰⁴ Rakouská pěchota, za vydatné podpory dělostřelectva, pak zaútočila na Prusy v nížině u Ostružna a jejich obchvat se jim podařilo zastavit.⁵⁰⁵ Boj pak trval za značných ztrát asi do 21. hodiny, aniž by jedna ze stran dosáhla nějaké výhody.⁵⁰⁶

9.4 Situace protivníků a rozkaz k ústupu

Postup Pruských divizí se podařilo prozatím zastavit. Z 3. divize se do boje plně zapojila jedna brigáda, ale druhá zatím zůstala nedotčena. Podstatně hůř na tom byla 5. divize, která prakticky veškeré své síly již nasadila do boje.⁵⁰⁷ Ztráty Prusů narůstaly a výsledek žádný. Rakušané všude opanovali bojiště a celé dvě brigády (Leiningenova a saská Tělesná) se ještě ani nezúčastnily boje.⁵⁰⁸ František Návesník nám o tehdejší situaci zanechal svědectví: „Bylo už k 19. hodině, ale slunce bylo dosud vysoko nad obzorem. Záloha nábojů pro dělostřelbu i do pušek byla složena na louce mezi Jičínem a Vokšicemi („Na Poráku“), ujížděly kolem tu chvíli dělostřelecké kolesny pro náboje, a za nedlouho se zase co nejrychleji vracely na bojiště. Po silnici do města přicházeli lehce ranění, provázeni civilními osobami. Různými směry přibíhali z bojiště i lehčeji ranění koně, ztrativše své jezdce, a probíhali potom městem. Co chvíli dopravovaly ambulanční černožlutě natřené vozy sanitní raněné vojáky rakouské do města.“⁵⁰⁹

V tu dobu nastal zásadní zlom celé bitvy. V 19 hodin se dostavil ke korunnímu princovi Albertovi kurýr, major Jaroslav hrabě Sternberg⁵¹⁰, nesoucí rozkaz od vrchního velení.⁵¹¹ Ten obsahoval toto sdělení: „Uznávám za nutné pohyb k Jizeře zastavit. Armáda dnes zaujme

⁵⁰³ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 194-195.

⁵⁰⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 207.

⁵⁰⁵ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 143.

⁵⁰⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 208.

⁵⁰⁷ Tamtéž, str. 204-205.

⁵⁰⁸ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 27.

⁵⁰⁹ NÁVESNÍK, *Z mých vzpomínek*, str. 13-14.

⁵¹⁰ Jaroslav hrabě Sternberg (1809-1874). Z hlavního stanu byl vyslán kolem 8. hodiny ranní, protože v té době již byla v Jičíně zrušena telegrafní stanice. Jeho cesta k Jičínu mohla normálně trvat asi 3 hodiny. Jenže major Sternberg se dověděl, že večer má korunní princ dorazit do zámku v Milíčevsi, a aby si svou cestu zkrátil, rozhodl se na zámku zastavit a zde v pohodlí čekat na princův příjezd. Teprve když sem začalo doléhat dunění kanonů od Jičina, Sternberg rychle vyjel po hluku bitvy a objevil se u Sasů v době, kdy již střetnutí s Prusy vrcholilo. Viz. BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 294.

⁵¹¹ DOUBRAVA, NOVÁK, MÜHLSTEIN, *1866 - válečné události v severovýchodních Čechách*, str. 29.

postavení podle přílohy⁵¹². Vaše královská Výsost ráčíž Váš pohyb ke spojení s hlavní armádou podle toho zařídit a pokračovat až do spojení, ale větším bojům se vyhnout.⁵¹³ Princovy možnosti po obdržení tohoto rozkazu kriticky hodnotí kniha *Válka 1866* takto: „Uposlechnout rozkaz v daném případě vůbec nedávalo smysl – za prvé byl rozkaz vydán v ranních hodinách, kdy nejen Benedek, ale ani Albert netušili, že ještě téhož dne dojde k bitvě. Za druhé to nenařizoval polní řád, protože respektoval okolnost, že je zpravidla skoro nemožné vyvést vojsko z rozpoutané bitevní vřavy alespoň v jakémsi pořádku, a konečně je třeba vzít v potaz, že uposlechnutí ve svých důsledcích připravilo Rakušany a Sasy o zcela reálný úspěch.“⁵¹⁴

Korunní princ se ale neodhodlal vést bitvu na vlastní zodpovědnost a v 19:30 vydal rozkaz k zastavení boje.⁵¹⁵ Zároveň nařídil ústup všech jednotek zhruba na linii Valdice-Jičín-Podhradí.⁵¹⁶ Ihned po tomto rozkazu začaly problémy s jeho realizací. Ke Clam-Gallasovi se informace o ústupu dostala až ve 20 hodin, protože generál právě kontroloval postavení u Přivýšiny.⁵¹⁷ Následně ihned odjel k Jičínu vypracovat ústupové dispozice.⁵¹⁸ Doručení rozkazu k ústupu všem jednotkám bojujícím na značně rozlehlém bojišti nebylo snadné. Stalo se tak, že některé oddíly začaly ustupovat ihned, jiné po provedeném bodákovém útoku a jiné jednotky setrvaly na svých stanovištích.⁵¹⁹ To způsobilo zmatek v ústupu, kterého využili Prusové, kteří považovali ústup Rakušanů za své vítězství a začali je pronásledovat.⁵²⁰

V této vypjaté době byl při novém útoku 5. divize těžce raněn její velitel - generálporučík Tümping. Za něho musel převzít velení divize generálmajor Kamiensky, dosavadní velitel 10. brigády.⁵²¹ V této době zahájila ústup saská 1. pěší brigáda, která vyklízela Dílce za prudkého boje.⁵²² Při tom byl smrtelně raněn i velitel saské brigády plukovník Boxberg, který stále své mužstvo podporoval k vytrvalosti.⁵²³ Prusům se pak podařilo konečně zabrat Dílce, jejich další postup přibrzdil útok rakouského 8. husarského pluku. Mezitím se obě brigády saské 2. divize stáhly k Zebínu, z nich 1. brigáda poté pokračovala k Jičínu.⁵²⁴

⁵¹² Dispozice vydaná v 7:45 dne 29. června o obranném postavení armády u Dubence.

⁵¹³ KUDR, *Válka rakousko-pruská*, str. 263.

⁵¹⁴ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 274.

⁵¹⁵ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 27.

⁵¹⁶ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 275.

⁵¹⁷ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 28.

⁵¹⁸ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 275.

⁵¹⁹ DOUBRAVA, NOVÁK, MÜHLSTEIN, *1866 - válečné události v severovýchodních Čechách*, str. 29.

⁵²⁰ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 28.

⁵²¹ Tamtéž, str. 28-29.

⁵²² *Österreichs Kämpfe*, str. 208

⁵²³ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 144.

⁵²⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 208-209.

Když uviděl generálmajor Piret⁵²⁵, jak Sasové opouštějí Dílce, pokládal bitvu za ztracenou. Rozhodl se proto, že podnikne útok. Brigáda vyrazila za zvuků hudby vpřed na Dílce a Zámezi.⁵²⁶ Pruské prapory ale v rozhodném okamžiku spustily vražednou palbu a tím rakouský útok zmařily.⁵²⁷ Při tomto útoku na Zámezi byl smrtelně raněn Philipp Kowaržik, setník u 18. pěšího pluku. Podle tradice, když obdržel rozkaz k útoku, vědom si jeho beznadějnosti, zvolal na své vojáky: „Hoši, za mnou na jistou smrt!“ Při tomto útoku byl těžce raněn do břicha. V beznadějném stavu byl pak dopraven do narychlo zřízeného lazaretu v Železnici, kde následujícího dne zemřel.⁵²⁸ Po tomto útoku zahájila brigáda ústup, při kterém byl její zadní voj napadán pruskou jízdnou. Ta se tak poprvé za celé tažení pustila do pronásledování nepřítele. Ve 21:30 dorazila Piretova brigáda do Jičína.⁵²⁹

Poschacherově brigádě se doposud vcelku dařilo. Ještě než ve 20 hodin přišel rozkaz k ústupu postoupila o něco kupředu a obsadila obec Jinolice. Provedení ústupu bylo v tuto dobu obtížné a vyvolalo chaos. V jeho důsledku zůstaly některé oddíly ještě ve 22 hodin na vrchu Brada a u Podůlší. Půl hodiny po Poschacherově brigádě vyrazila k ústupu také Leiningenova brigáda, která doposud stála v záloze pod vrchem Brada. Následovala ji Abeleho brigáda, jejíž ústup kryli „pětatřicátníci“ I. a II. praporu.⁵³⁰ Zvláště II. prapor při plnění tohoto úkolu vykonal hodně. Proti dotírajícím Prusům provedl za nejprudší pruské palby neohrožený bodákovým útok, díky kterému byl pruský postup zastaven a rakouské jednotky se tak mohli v klidu stáhnout.⁵³¹ Celá brigáda se pak shromáždila před Jičínem, až na I. prapor 35. pěšího pluku, který se v nastalé tmě ztratil.⁵³²

K Ringelsheimově brigádě se rozkaz k ústupu dostal v době, kdy se Prusové pokoušeli o její obchvat. Generálmajor Ringelsheim chtěl nepřítele zdržet do doby, než ostatní rakouské brigády provedou ústup k městu.⁵³³ Brigáda tak zahájila ústup k Jičínu až ve 21 hodin. Přerušeni boje bylo o to těžší, že právě část pruské 6. brigády zahájila postup na Horní Lochov.⁵³⁴ Byl proto zorganizován protiútok tří rakouských praporů, který pěchota podnikla

⁵²⁵ Ludwig svobodný pán Piret de Bihain (1819-1874). V roce 1864 byl povýšen do hodnosti generálmajora. Viz. SCHMIDT-BRENTANO, *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität*, str. 139. Pruská příručka, kterou měli dostat pruští velitelé ještě před válkou, charakterizovala Pireta takto: „Duševně velmi bezvýznamná osoba, tělesně obr. Byl vždy při pěchotě a málokým milován.“ Viz. CHAURA, *Válka prusko-rakouská*, str. 127.

⁵²⁶ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 28.

⁵²⁷ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 144.

⁵²⁸ Philipp Kowaržik (též Filip Kovařík) se narodil v nedalekém Novém Bydžově a prošel si už bojem v Itálii v letech 1848-49. DVOŘÁK, *Libellus Honoris*, str. 102-103.

⁵²⁹ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 144.

⁵³⁰ *Österreichs Kämpfe*, str. 209.

⁵³¹ MAY, *Dějiny císařského a královského pěšího pluku čís. 35*, str. 190.

⁵³² *Österreichs Kämpfe*, str. 209.

⁵³³ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 145.

⁵³⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 209-210.

za hlasitého „hurá“ a víření bubnů. Statečný útok byl záhy rozstřílen, ale svůj úkol splnil.⁵³⁵ Díky těmto obětem mohl generálmajor Ringelsheim své oddíly odvést v bezpečí k Jičínu.⁵³⁶ „Ringelsheimova brigáda se v tomto boji proti přesile vyznamenala vytrvalostí a udatností, ačkoliv již předešlé noci podstoupila proti nepříteli u Podkosti těžký boj a od té chvíle ještě nedostala čas na řádný odpočinek a občerstvení,“ uznává Jedlička ve svém díle.⁵³⁷

9.5 Ústup z Jičína a pruský útok na město

„Pomalou se už šelilo a rakouské vojsko plnou silnicí hrnulo se do města a všichni volali jen: Vodu, vodu. Obyvatelstvo ji ochotně nosilo.“⁵³⁸ Do města zatím přicházelo veškeré rakousko-saské vojsko. Aby se zabránilo nevyhnutelným nepořádkům při již nastávající tmě, byla snaha, aby vojsko a povozy co nejrychleji prošly městem ven na silnici k Miletínu a Smiradům, což se úsilím důstojníků také podařilo.⁵³⁹ Ústupová cesta na Hořice byla blokována děly, trémem a dalšími pomocnými jednotkami. Situaci dále zhoršovalo to, že rakouským jednotkám docházela munice.⁵⁴⁰ Ústup vojska ještě komplikoval útek jičínského obyvatelstva.⁵⁴¹

Podle vydaných ústupových dispozic měly jednotky po ukončení boje zaujmout postavení v blízkosti Jičína a v tomto postavení si odpočinout až do třetí hodiny ranní. Poté se mělo nastoupit k dalšímu ústupu, a sice rakouské jednotky měly táhnout k Miletínu a Hořicím a saské k Smidarům.⁵⁴² Mezitím generál Clam-Gallas před městem organizoval se svým štábem ústup jednotek, poté se přesunul na jičínské náměstí, kde pokračoval v udílení rozkazů. Ještě dříve, než byla ústupová dispozice hotova, dorazila zpráva, že pruské oddíly už pronikly do města. Teprve, když byl generál Clam-Gallas důrazně upozorněn, že dalším prodléváním ve městě ho vystavuje zajetí, opustil se svým štábem Jičín.⁵⁴³ Za městem pak byly teprve dohotoveny rozkazy, ale už nemohly být všem jednotkám doručeny.⁵⁴⁴ Tou dobou již většina rakouských i saských jednotek prošla městem, ale pokračovala v pochodu v dost neuspořádaném stavu. Vystrašení Edelsheimovi jezdci projeli skrz Jičín chybně na jižní

⁵³⁵ FONTANE, *Der deutsche Krieg*, str. 196

⁵³⁶ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 34.

⁵³⁷ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 143.

⁵³⁸ KUDRNÁČ, *Vzpomínka na Rakousko-pruskou válku*, str. 71.

⁵³⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 210.

⁵⁴⁰ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 190.

⁵⁴¹ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 146.

⁵⁴² Tamtéž, str. 143.

⁵⁴³ *Österreichs Kämpfe*, str. 210-211.

⁵⁴⁴ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 37.

smidarskou silnici, kudy postupovali Sasové.⁵⁴⁵ To mělo vážné důsledky, protože tím pěší jednotky I. armádního sboru přišly o krytí proti případnému pronásledování pruským jezdectvem.

Sotva sborový štáb opustil město, rozezněly se salvy pušek na jičínském náměstí. Pro Prusy byl totiž stále v platnosti rozkaz o obsazení Jičína. K městu tak od severu postupovalo pět praporů pěchoty 5. divize a od západu to byli vojáci 3. divize v čele s fyzilírským praporem 2. granátnického pluku.⁵⁴⁶ První pruská hlídka dorazila k městu již ve 22 hodin a dotazovala se místního obyvatelstva, zde je město obsazeno rakouskými vojáky. Na to ale obdržela neurčitou odpověď a rychle se stáhla. O hodinu později již dorazil k městu fyzilírský prapor 2. granátnického pluku.⁵⁴⁷ Ve stejné době mířila do města saská Tělesná brigáda, která kryla ústup jednotek z prostoru u Valdic. Teď měla za úkol obsadit Jičín a držet ho do doby, než ostatní jednotky ustoupí.⁵⁴⁸ Pruskému fyzilírskému praporu se rychle podařilo proniknout až na jičínské náměstí, kam ve stejnou dobu dorazili i Sasové.⁵⁴⁹ Noční tmou zahřměla salva saských oddílů, jež způsobila na pruské straně zmatek. Mezi výkřiky raněných se ozývalo volání „zrada“. Následoval ze saské strany bodákový útok, kterému Prusové nebyli sto odolat a utíkali pryč z města.⁵⁵⁰ Sasové pak drželi město až do půlnoci, kdy se brigáda vydala na cestu do Smidar.⁵⁵¹

Na náměstí však zůstal ještě malý oddíl půl setniny 14. praporu pod velením setníka Schimpffa, který měl ještě na krátko zdržet Prusy. K městu se zatím blížily početné nepřátelské síly a současně pronikaly od severu i od jihu. Nejdříve došlo na boj u bývalého jezuitského kláštera a poté přímo na náměstí.⁵⁵² Jeden saský voják o tomto posledním boji napsal podrobnou zprávu: „Náš malý oddíl, který byl v městě ponechán, stál v rozdělených kolonách na náměstí... Měsíc skryl se za šedá mračna a ukazoval se vždy jen na krátký okamžik. V městě bylo hluboké ticho. Nikde nebylo lze viděti člověka, ani na ulicích, ani u osvětlených oken. ... Setník oslovil nás krátkou povzbuzující řečí a připomínal, aby stříleno bylo raději několik kroků v před na dlažbu, než příliš vysoko přes hlavy. ... V tom zarachotí střelba první řady, tato ihned ustoupí druhé řadě a znovu zahřmí rachot pušek. Za hlasitého nářku raněných obrací se nepřítel. Za několik vteřin zase kol do kola ticho. Jedna část úkolu byla vykonána. Nyní měla býti obsazena věžová brána dříve, než nepřítel obnoví útok. ...

⁵⁴⁵ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 191.

⁵⁴⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 210-211.

⁵⁴⁷ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 119-120.

⁵⁴⁸ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 37.

⁵⁴⁹ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 275.

⁵⁵⁰ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 37.

⁵⁵¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 211.

⁵⁵² ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 37-38.

Rychle byly z nejbližších domů přeneseny kusy nábytku a brána zatarasena barikádou. Sotva že barikáda jen povrchně byla nakupena, zase už zazněl zvuk pruské polnice, jaký předchází útoku Prusů. Na opuštěném náměstí hnáno bylo opět útoku za víření bubnů a volání „hurá“.⁵⁵³ Během tohoto boje málem došlo k obklíčení saského oddílu, ale Sasům se podařilo uniknout za svými jednotkami po smidarské silnici.⁵⁵³ Tím se dostalo celé město asi ve čtvrt na dvě 30. června do pruských rukou.⁵⁵⁴

Bitva měla ale ještě jednu tragickou dohru v podobě osudu tří rakouských praporů. I. a II. prapor 33. pěšího pluku, předsunuté u vrchu Brada, nedostaly vůbec rozkaz k ústupu a k Jičínu tak vyrazily až ve 22 hodin. Při tom se stalo, že při cestě narazily na I. prapor 35. pěšího pluku, který pro nastalou tmou zbloudil. Společně pak tyto tři prapory pokračovaly v pochodu k Jičínu. Když se od západu dostaly k Jičínu, zjistily, že vchod do města je již obsazen nepřítelem. Pokusily se proto obejít město od severu. Tam ale narazily na pruské vojáky 5. divize, kteří je ihned napadli bodákovým útokem a zahnali do rybníka Kníže.⁵⁵⁵ Většina rakouských vojáků pak byla zajata.⁵⁵⁶ Mezi nimi i praporečník I. praporu 33. pěšího pluku, Slovák Kopanič. V rybníce se mu podařilo skrýt prapor, který si obmotal kolem těla. Ve vodě vydržel až do rána, kdy přišli Prusové a zajali ho (viz. příloha č. 5). Byl odveden s ostatními zajatci do Turnova. Odtud se mu podařilo, za pomoci spolubojovníka, utéct a za pomoci místních obyvatel se v přestrojení dostal až do Prahy. Tam odevzdal zachráněný prapor včetně špice ulomené žerdi a několika hřebů.⁵⁵⁷ O obdivuhodném činu statečného praporečníka podalo místodržitelství císaři telegrafickou zprávu. Císař odpověděl rovněž telegraficky, že si přeje toho muže osobně přijmout, což se také později stalo.⁵⁵⁸

Celkem rakouské vojsko v bitvě přišlo o 184 důstojníků, 4714 mužů a 222 koní. Největší podíl na ztrátách měli nezranění zajatí, kterých dohromady bylo 1832 mužů. Jejich počet připadal hlavně na zajaté prapory. Saský sbor ztratil 26 důstojníků a 566 mužů.⁵⁵⁹ Prusové udávají celkové ztráty na 71 důstojníků, 1482 mužů a 56 koní. Z toho na 5. divizi připadlo 43 důstojníků a 1016 mužů. 3. divize pak přišla o 28 důstojníků a 466 mužů.⁵⁶⁰

Pruské vojsko po obsazení města postavilo na jeho východní a jižní straně stráž.⁵⁶¹ Ještě v noci byly zřízeny ve městě lazarety.⁵⁶² V jičínských kasárnách zůstalo 22 rakouských

⁵⁵³ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 38-40.

⁵⁵⁴ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 121.

⁵⁵⁵ V té době byl tento rybník mnohem větší a táhl se víc na sever.

⁵⁵⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 211-212.

⁵⁵⁷ *Wěrný a souwislý popis Wálky s Prusy*, str. 16-17.

⁵⁵⁸ ORTMANN, *Jičín 1866*, str. 36.

⁵⁵⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 212.

⁵⁶⁰ *Der Feldzug von 1866 in Deutschland*, str. 217-218.

⁵⁶¹ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 121.

lékařů se svými raněnými a padli tak do zajetí.⁵⁶³ Pruští vojáci tábořili přímo na náměstí. Unaveni pochody a bojem, leželi přímo na zemi v zaprášených a blátem zamazaných pláštích. Další ležení byla rozložena kolem města.⁵⁶⁴ Princ Bedřich Karel uznal za nutné, aby se po útrapách minulých dnů a po docílení strategicky předepsaného cíle dál postupovalo volněji. Byl proto přerušen přímý dotyk s nepřítelem. Provedení dalšího úkolu, spojení pruských armád, bylo nyní na dosah.⁵⁶⁵ Stejně tak jako 1. armáda i 2. armáda 30. června odpočívala.⁵⁶⁶ Ve stejný den odcestoval z Berlína do Čech pruský král za doprovodu náčelníka generálního štábu Moltkeho a ministerského předsedy Bismarcka.⁵⁶⁷

⁵⁶² JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 147.

⁵⁶³ WONDRÁK, *Krev smyly deště*, str. 50.

⁵⁶⁴ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 147-148.

⁵⁶⁵ HELLER, *Válka roku 1866 v Čechách*, str. 125.

⁵⁶⁶ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 149.

⁵⁶⁷ *Österreichs Kämpfe*, str. 223.

10 (Ne)spojení Jizerské skupiny s hlavními silami Severní armády

Od Jičína ustupovala většina rakouských jednotek promíchána a zároveň na pokraji vyčerpání. Největší část ustupovala k Hořicím, menší část k Miletínu a další malá uskupení k Smidarům.⁵⁶⁸ V Miletíně stál rakouský III. armádní sbor arcivévody Arnošta, který byl určen k tomu, aby Jizerskou skupinu přijal. Pochod do Hořic se ale odchyloval od postavení hlavních sil armády u Dubence a generál Clam-Gallas tak vedl své jednotky za záda postavení rakouské armády. V Konecchlumí umožnil generál svým na smrt unaveným vojákům jen krátký odpočinek. Poté je vedl dál do Hořic, kde chtěl své jednotky nechat odpočinout a znovu je zformovat.⁵⁶⁹ Leiningenova brigáda, která tvořila zadní voj této ústupové kolony, byla od Konecchlumí napadána pruskými hulány.⁵⁷⁰ V tomto bylo zásadní nedopatření, že rakouské vojsko nebylo na ústupu kryto jízdou. Skoro celé rakouské i saské jezdeckvo totiž ustupovalo do Smirad.⁵⁷¹

Většina Poschacherovy, Leiningenovy a Ringelsheimovy brigády se během dopoledne 30. června dostala k Hořicím. Odtud vydal v 11 hodin generál Clam-Gallas rozkaz pro jednotky, které se stáhly do Miletína. Tyto jednotky se měly znovu zformovat a pod vedením generálmajora Pireta vyrazit 1. července ve 2 hodiny ráno na Hradec Králové. Brzy po vydání tohoto rozkazu však dorazily alarmující zprávy o objevení se nepřátelského jezdeckva u Ostroměře. Bylo proto rozhodnuto okamžitě nastoupit další ústup, protože jednotky byly vyčerpané a bez munice – tudíž neschopny boje. Hořice tak byly ve 13 hodin vyklizeny a jednotky pochodovaly až do Sadové (Ringelsheimova brigáda dokonce až do Plotišť nad Labem). Tento pochod unavené vojsko naprosto vyčerpal. Bohužel ani u Sadové neměli rakouští vojáci úplně klid. Projíždějící trén totiž neustále alarmoval jednotky, které tak musely do příchodu noci stát ve zbrani.⁵⁷² Není se co divit, vojáci měli velký strach z pruského jezdeckva, které se je po bitvě pokoušelo stíhat.

Část rakouského vojska (většina Piretovy a Abeleho brigády a sborová dělostřelecká záloha) dorazila ráno 30. června k Miletínu. Spolu s ním dorazil ze saského vojska jeden pěší prapor a dvě eskadrony. Zdejší oddíly se pak podle rozkazu Clam-Gallase vydaly v 17:30 pod

⁵⁶⁸ *Österreichs Kämpfe*, str. 212.

⁵⁶⁹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 295.

⁵⁷⁰ *Österreichs Kämpfe*, str. 214.

⁵⁷¹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 295.

⁵⁷² *Österreichs Kämpfe*, str. 213-215.

velením generálmajora Pireta na pochod k Hradci Králové.⁵⁷³ Během ústupu od Jičína se také stalo, že se od Piretovy brigády oddělil v nepřehledném terénu v údolí řeky Cidliny oddíl o 200 mužích a vydal se jiným směrem než brigáda.⁵⁷⁴ Těmto na smrt unaveným a vyhladovělým mužům se podařilo dojít až k Josefově, kam dorazili až večer 30. června.⁵⁷⁵ Část rakouských oddílů táhla také do Smidar - 18. myslivecký prapor (od Poschacherovy brigády), 33. pěší pluku (od Leiningenovy brigády), většina 73. pěšího pluku (od Ringelsheimovy brigády) a dvě brigádní baterie.⁵⁷⁶ Tato skupina se pokusila ráno 30. června dostat k Hořicím, ale vzdala to, když se objevili pruští huláni a táhla raději do Smidar.⁵⁷⁷ Nakonec se všechny brigády I. armádního sboru po neskutečně těžkých peripetiích sešly večer 1. července u Kuklen na předměstí Hradce Králové.⁵⁷⁸

1. lehká jezdecká divize táhla po bitvě do Smidar, přičemž její zadní voj byl znepokojován pruským jezdectvem. To napadlo vozatajstvo a podařilo se mu ukořistit čtyři vozy. K podobné situaci došlo u Milíčevsi, kde musela jedna eskadrona 1. dragounského pluku vysvobodit trén 8. husarského pluku. Poté, co 1. lehká jezdecká divize dosáhla Smidar, vydala se na další cestu do Stěžer, kde se 30. června rozložila táborem.⁵⁷⁹

Většina saského vojska, ustupujícího z Jičína, dosáhla ve 3 hodiny ráno 30. června Milíčevsi.⁵⁸⁰ Poté během dne došlo saské vojsko (včetně 1. divize, která táhla od Jičíněvsi) do Smidar. Saské vojsko, na rozdíl od rakouského, se mohlo přesouvat klidněji, díky krytu své jízdy. Ve Smidarech se ale přihodilo, že vypukl v 1 hodinu po půlnoci 1. července falešný poplach. Saské vojsko se proto vydalo na další pochod přes Nový Bydžov do Nechanic.⁵⁸¹ Sasové se tak připojili k panickému ústupu I. armádního sboru a dostali se tak daleko za postavení Severní armády u Dubence.

Karel Kudr hodnotí dopad bitvy u Jičína takto: „Tato bitva byla jednou z nejvíce rozhodujících pro vzestup Pruska; neboť porážka a útěk Clam-Gallase vzbudily pocit, že válka je ztracena a zvláště Benedek choval od té chvíle jen předsevzetí, aby bojoval za čest zbraní.“⁵⁸² Bitva u Jičína se stala co do počtu nasazených jednotek největší bitvou v úvodní části války. Zároveň Pruská armáda ztratila v této bitvě nejvíce mužů z dosavadních střetnutí. Opuštění Jičína bylo definitivní tečkou za všemi úvahami o možném ofenzivním postupu

⁵⁷³ *Österreichs Kämpfe*, str. 213-216.

⁵⁷⁴ WAWRO, *The Austro-Prussian War*, str. 191.

⁵⁷⁵ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 150.

⁵⁷⁶ *Österreichs Kämpfe*, str. 214.

⁵⁷⁷ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 295.

⁵⁷⁸ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 156.

⁵⁷⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 214 a 227.

⁵⁸⁰ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 150.

⁵⁸¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 214 a 227.

⁵⁸² KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 294

směrem k Jizeře. Pruská armáda dosáhla důležitého cíle, což bylo předpokládané soustředění pruských armád.⁵⁸³ Rakušané se připravili na pruský útok, využívali dělostřeleckou převahu a dokázali Prusům působit velké potíže v postupu. Nekoordinovanost a zmatenost ústupu zapříčinila největší ztráty.

10.1 Rakouský III. armádní sbor a rozhodování vrchního velení

Velitelství III. armádního sboru v Miletíně dostalo ráno 30. června ve 3:30 a 5:30 hlášení od předních stráží, že Jičín byl obsazen Prusy a rakousko-saské vojsko je na ústupu. Velitel sboru arcivévoda Arnošt proto dal k přijetí ustupujících posunout k Jičínu jednu brigádu a do hlavního stanu armády poslal telegram: „I. armádní sbor se Sasy na pochodu do Miletína. Jičín obsazen Prusy. Král Saský sem dorazil v noci.“ Ráno v 7:30 poslal Benedekovi další telegram: „Oddělení I. sboru již přicházejí; neschopna boje; muniční park prázdný; sbor bez proviantu. Bivaky zaujme předběžně za námi.“ Poté, co většina Piretovy a Abeleho brigády dorazila, vyslal arcivévoda Arnošt svého zástupce do hlavního stanu armády, aby tam referoval o stavu těchto vojsk.⁵⁸⁴ Levý bok III. sboru byl ústupem rakousko-saských sborů v ohrožení, stejně jako bok celé armády. Arcivévoda poté poslal ještě další telegram, ve kterém vrchnímu velení oznamoval, že Prusové se blíží k Hořicím.⁵⁸⁵

Pro vrchní velení Severní armády nastaly těžké hodiny. Konečně se armádě podařilo soustředit své sbory v dobrém obraném postavení proti pruské 2. armádě. Bitvou u Jičina a ústupem (potažmo rozpadem) Jizerské skupiny se však z výhodného postavení mohla stát past. Pruské armády totiž mohly zaútočit na Rakušany z obou stran. I. armádní sbor se Sasy měl tvořit levé křídlo obranného postavení u Dubence, kam měli dorazit, aniž by se střetli s nepřítelem.⁵⁸⁶ Nevyhnutelným řešením se tak stal ústup celé Severní armády. Kdyby k němu nedošlo, hrozilo by rakouské armádě obklíčení a odříznutí od přirozené ústupové cesty na Vídeň.⁵⁸⁷ Vrchní velení se shodlo, že za těchto okolností mohou Prusové do večera 30. června dorazit k Hořicím a Miletínu.⁵⁸⁸ Byla proto vydána dispozice k ústupu vojska, která byla expedována v 15 hodin.⁵⁸⁹ Armáda se měla dát na pochod v 1 hodinu ráno 1. července.⁵⁹⁰ Vrchní velení se mělo přesunout do blízkosti Hradce Králové. Odchod se měl dít ve vší

⁵⁸³ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 212.

⁵⁸⁴ *Österreichs Kämpfe*, str. 215

⁵⁸⁵ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 299-300.

⁵⁸⁶ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 153.

⁵⁸⁷ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 224.

⁵⁸⁸ BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 294.

⁵⁸⁹ *Österreichs Kämpfe*, str. 221.

⁵⁹⁰ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, str. 224.

tichosti.⁵⁹¹ Ještě než Benedek podepsal rozkazy k ústupu, byl mu předložen výkaz ztrát v dosavadních bojích.⁵⁹² Z jeho armádních sborů prošla bojem již více než polovina a čtyři z nich přitom utrpěly mimořádné ztráty. Celkové ztráty se odhadovaly na více než 30.000 mužů. Z toho ztráty I. armádního sboru dosáhly necelých 8000 mužů a 1. lehká jezdecká divize přišla o 210 mužů a 250 koní.⁵⁹³ Severní armáda tak v bojích přišla co do počtu mužů v podstatě o jeden armádní sbor a z toho ztráty I. sboru převyšovaly velikost jedné pěší brigády. Ztráty tak byly velice citelné, ale jejich počet až tak neohrožoval akceschopnost armády, jako spíš její deprimace z prohraných bitev.

V 17:30 30. června poslal Benedek do Vídně telegram z Dubence: „Debakl I. a saského armádního sboru mě nutí zahájit ústup směrem na Hradec Králové.“⁵⁹⁴ Tento telegram byl chmurnější než doopravdová situace. Saský sbor ustoupil od Jičína více méně v pořádku. Sbor byl schopen boje, neboť 1. pěší divize a většina jezdeckva ještě ani nepřišla do boje a z 2. divize neztratila příliš mužů. Také rakouský I. armádní sbor nebyl tak rozbit, jak se následující dny ukázalo.⁵⁹⁵ Zbrojmistr Benedek opustil Dubenec v půl třetí ráno 1. července a se svým štábem zamířil do Hradce Králové.⁵⁹⁶ Zde pak chtěl své vojsko uspořádat a nechat pár dní odpočinout.⁵⁹⁷ Tím skončila úvodní fáze války a bylo „zaděláno“ na rozhodující bitvu, která přišla 3. července. V ní pak znovu nastoupily do boje jednotky bývalé Jizerské skupiny a opět bojovaly za císaře a krále.

⁵⁹¹ *Österreichs Kämpfe*, str. 221.

⁵⁹² BĚLINA, FUČÍK, *Válka 1866*, str. 295.

⁵⁹³ *Österreichs Kämpfe*, str. 220.

⁵⁹⁴ Tamtéž, str. 222.

⁵⁹⁵ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 304-305.

⁵⁹⁶ JEDLIČKA, *Boje v Čechách a na Moravě*, str. 156.

⁵⁹⁷ PERNES, *Pod císařským praporem*, str. 295.

11 Závěr

Jizerská fronta se postupně vytvořila v důsledku změn v rakouské strategii. Ve stejném důsledku se vytvořila Jizerská armádní skupina, která se snažila plnit rozkazy vrchního velení, jehož plány ovlivňovaly i události na východočeském bojišti. Úkoly, které podle dispozic plnila Jizerská skupina je možno časově rozdělit do 4 fází. První fáze byla v počátku války, kdy měl I. armádní sbor (s 1. lehkou jízdní divizí) za úkol krýt přesun saského sboru do Čech. Tím se vytvořil základ pro vznik jizerské fronty. Tento úkol rakouské síly plnily více méně úspěšně a Sasové se přesunuli do Čech bez problémů. Zároveň se, díky iniciativnímu jednání generálmajora Edelsheima, dařilo ztěžovat pruské 1. armádě invazi do Čech. Jeho síly však byly omezené a tak pruská Labská armáda mohla postupovat bez problémů.

Ve druhé fázi se vytvořila Jizerská armádní skupina, která měla za úkol držet postavení na Jizeře. Je otázkou, nakolik bylo možno tento úkol splnit, protože síla nepřítele byla více než dvojnásobná. Na druhé straně síly Jizerské skupiny, s využitím příznivého terénu, spolehlivě stačily na zdržování postupu obou pruských armád. V tomto ohledu si nepočínal příliš dobře zvláště generál Clam-Gallas, který se vůbec nesnažil zabezpečit strategicky důležitý přechod přes Jizeru v Turnově. Dokonce v tomto ohledu zavrhl návrh saského prince Alberta. I. armádní sbor na to vzápětí doplatil a s ním i málem celá Jizerská skupina. Rakouské jednotky prošly špatně vedenými boji u Podolí a Kuřívod, ve kterých měly nepřiměřeně vysoké ztráty. To se týkalo zvláště bitvy u Podolí. Ztrátu těchto významných pozic nakonec „degradovalo“ rozhodnutí vrchního velení „zkusit štěstí“ proti 2. pruské armádě, v důsledku čehož již netrvalo na držení jizerských přechodů. Přesto v tom lze vidět velké pochybení, protože vedení obrany strategicky důležitých pozic bylo liknavé, přestože byl k dispozici relativní dostatek jednotek. Tyto bitvy tak pruské straně „vůbec neublížily“ a naopak jejich jednotkám dodaly sebevědomí. V důsledku těchto bitev hrozilo Jizerské skupině, že v případě rychlého postupu pruské 1. armády bude odříznuta od hlavních rakouských sil. Naštěstí Prusové postupovali opatrně a tuto „nabídnutou“ šanci nevyužili.

Třetí fáze nastala při pochodu většiny sil Jizerské skupiny k strategicky důležitému městu Jičín. Tento pochod se stal více méně úspěšným, i když při něm spojenci docela riskovali, že jim nepřítel vpadne do boku. Navíc tři brigády I. armádního sboru si prošly bitvami u Mnichova Hradiště a Podkostí, ve kterých utrhly přibližně třikrát větší ztráty než nepřítel a to i přesto, že to byly bitvy obranné. Za těchto ztrát se alespoň podařilo dosáhnout relativně v klidu Jičina. Při tom se opět svou předvídavostí vyznamenal generálmajor Edelsheim, který zajistil, aby Jičín nepadl do pruských rukou. V tuto chvíli do plánů vrchního

velení zasáhla porážka X. sboru při druhé bitvě u Trutnova, která překazila záměr vrchního velení k pochodu hlavních sil na jizerskou frontu. Zároveň donutila velení postavit se pruské 2. armádě za pokud možno výhodných podmínek. Jakýkoliv ofenzivní plán vrchního velení tak selhal. Velení se proto rozhodlo zaujmout výhodné postavení u Dubence, kam shromáždilo většinu svých sil. Pro Jizerskou skupinu se v tento moment stala osudovou jistá „neprofesionálnost“ kurýrů, kteří přivezli rozkazy od vrchního velení s velkým zpožděním. V důsledku toho se postavila postupujícím pruským divizím, které mířily k Jičínu, aby se odtud spojily s 2. pruskou armádou. Rozvinula se tak největší bitva úvodní fáze tažení na Severním bojišti. V té si Jizerská skupina počínala vcelku výborně a zvláště se při tom vyznamenala Ringelsheimova brigáda, která zadržela celou divizi. Obrat přišel po doručení dispozice, která oznamovala postavení Severní armády u Dubence a následné kontroverzní rozhodnutí korunního prince Alberta ukončit právě vrcholící bitvu a zahájit ústup.

Došlo tak k poslední, čtvrté fázi, kdy se Jizerská skupina v důsledku nezvládnutého ústupu rozpadla a ustoupila, čímž odryla bok postavení Severní armády u Dubence. To se tak stalo neudržitelným a celá Severní armáda se z toho důvodu musela dát na ústup k Hradci Králové. Pruským armádám tak vyklidila cestu k jejich spojení. I přes výborně vedenou bitvu u Jičina selhali při ústupu velitelé Jizerské skupiny – generál Clam-Gallas, korunní princ Albert i generálmajor Edelsheim, který se svou jízdou nekryl ústup rakouských pěšáků.

Velkým problémem po celou úvodní část tažení byla komunikace mezi vrchním velením a jeho podřízenými silami. Právě špatná komunikace měla značný vliv na události u Jizerské skupiny. Emanuel Salomon Friedberg-Mírohorský o tom píše: „Baron Edvard Litzethofen ... i celý sbor byl znepokojován až ku zbláznění zmítán nesčetnými rozkazy od Benedeka sledujícími si s kvapem horečnatým a po výtce sobě nejkrutěji odporujícími. Jednou měl obrannou čáru Jizery brániti do poslední krůpěje krve, hned na to ji měl kvapem opustiti ani zbraně netase, a tak střídavě několikrát, pak znovu podnikati zcela jiné věci, že ubožáci nevěděli samou nervosností, co udělati dříve a co nechati. Litzenthofen mne jistil, že již již byl odhodlán zastřeliti se a že podnes (1878-1880) nechápe, že se přece toho zdržel.“⁵⁹⁸ Nekoordinovanost pohybů, způsobená problémem špatné komunikace, zapříčinila jen zbytečné boje (a tím i zbytečné porážky) a těžké ztráty. Rakušané používali ke komunikaci telegraf a často i kurýry. V obou případech byly výsledky ne úplně valné. Telegramy často nezastihly své adresáty a kurýrní služba byla laxní. Tak se dělo, že i velice důležité rozkazy se podstatně opožděovaly. První z takových projevů nastal už při pochodu Sasů do Čech, kteří se

⁵⁹⁸ *Před třiceti lety*, str. 140-141.

tak zbytečně přesouvali z jednoho místa na druhé. Tím bylo velení obíráno o to nejdůležitější a tím byl čas. Toho se pak vrchnímu velení v kritických okamžicích nedostávalo.

Jeho cenu si naopak dobře uvědomovalo pruské velení v Berlíně s generálem Moltkem v čele. Díky jeho urgencím se dařilo plnit strategický plán. V důsledku pomalejšího postupu 1. a Labské armády hrozilo 2. armádě nebezpečné střetnutí se silnějším nepřítelem. Postup Labské a zvláště 1. armády nezdržoval až tak odpor rakouských sil, ale spíš opatrnost a i jistá „pohodlnost“ tažení. Pojímání situace 2. pruské armády osvětluje psaní generála Blumenthala, šéfa štábu 2. armády, Moltkemu. Podává zprávu o uplynulých dnech a plán pro 29. červen, krom toho píše: „Jsem zcela překvapen zdlouhavostí, s jakou prvá armáda postupuje a zjednání styku činí takřka nemožným.“⁵⁹⁹ Správné načasování mělo zajistit vždy převahu nad protivníkem. Pochod oddělených armád zajišťoval sice rychlost, ale byla důležitá kooperace sil, bez ní by mohly být jednotlivé armády poraženy, stejně jako se to dělo u jednotlivých rakouských sborů.

Boje na jizerské frontě tak zasáhly do dějin. I díky nim se rozpadl Německý spolek a na jeho místě začala vznikat nová evropská velmoc. Takto jednoduše lze popsat události, které proběhly na jizerské frontě. Tedy jako mocenský střet o nadvládu nad určitým teritoriem. Takovýmto „odbytým“ tvrzením se však opomíjejí přímí účastníci této války, ať vojáci nebo civilisté. Snažil jsem se proto o to, aby tato práce nedopadla podle známé, avšak co se týká vojenské historie výstražné fráze, že: „Smrt jednoho je tragédie. Smrt milionů je statistika.“ Připomněl bych proto na závěr rakouskou taktiku, která byla využívána v případě, když byla jednotka při ústupu ohrožována nepřítelem. V takovém případě se menší část této jednotky obrátila k bodákovému útoku na nepřítele, který ji zpravidla zdecimoval vražednou rychlopalbou. Tito vojáci padli, aby většina jejich spolubojovníků přežila. Nebyly to tedy oběti marné, ale zároveň nemilosrdné.

⁵⁹⁹ KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866*, str. 263.

12 Seznam použité literatury a pramenů

Tištěné prameny a paměti

Der Feldzug von 1866 in Deutschland, Berlin, Ernst Eiegfried Mittler und Sohn, 1867.

HALBICH, František, *Noční zápas o Podol. 26. VI. 1866*, in. Jičínské noviny, Jičín, 29. června 1912, 19. číslo, str. 2-5.

JAHNEL, Anton, *Chronik der Preussischen Invasion des nördlichen Böhmen im Jahre 1866*, Reichenberg, Im Selbstverlage, 1867.

KUDRNÁČ, Václav, *Vzpomínka na Rakousko-pruskou válku*, Turnov, V. Kudrnáč, 1906.

NÁVESNÍK, František, *Z mých vzpomínek na rok 1866*, Jičín, F. Návesník, 1919.

Österreichs Kämpfe im Jahre 1866: nach Feldacten bearbeitet durch das k. k. Generalstabs-Bureau für Kriegsgeschichte, Dritter Band, Wien, Waldheim, 1868.

Před třiceti lety: vzpomínky na válečný rok 1866 vyňaté z paměti vyššího důstojníka, Praha, Fr. Bačkovský, 1896.

ZYCHLINSKI, Franz von, *Antheil des 2. Magdeburg. Infanterie-Regim. No. 27. an dem Gefecht bei Münchengrätz und an der Schlacht von Königgrätz*, Halle, Verlag von Julius Fride, 1866.

Tisk

Národní listy

Pražský denník

Literatura

ADAM, Rudolf, *Sychrovsko*, in. *Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník českého severu*, Turnov, Učiteléské jednoty v Turnově a v Čes. Dubě, 1923-24, č. 9., str. 217-243.

Allgemeine Deutsche Biographie, Online zdroj, Dostupné z: www.deutsche-biographie.de

BARUS, Martin, *Prusko-rakouská válka 1866 na mnichovohradištsku*, in. *Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska, Česká Lípa, Vlastivědný spolek Českolipska*, 2005, č. 14, str. 45-83.

- BĚLINA, Pavel a FUČÍK, Josef, *Válka 1866*, Praha, Havran, 2005.
- BICHLER, Karl-Horst, SHEN, Ruijun, *Der preußisch-österreichische Krieg in Böhmen 1866*, Berlin, Trafo, 2009.
- BOROVÍČKA, Michael, *Pruský vpád do severních Čech v roce 1866*, in. Sborník Severočeského muzea, Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství, 1991, č. 10, str. 61-77.
- DOUBRAVA, Aleš, NOVÁK, Karel, MÜHLSTEIN, Ludvík, *1866 - válečné události v severovýchodních Čechách*, Chlum u Hradce Králové, Areál bojiště 1866 na Chlumu, 1970.
- DVOŘÁK, Jaroslav, *Libellus honoris c.k. důstojníků padlých ve válce 1866*, Hradec Králové, Jaroslav Dvořák, 2011.
- FONTANE, Theodor, *Der deutsche Krieg von 1866, I. Band, Der Felzug im Böhmen und Mähren*, Berlin, Verlag der könig. Geheimen Ober-Hofbuchdruckerei, 1871.
- FUČÍK, Josef, *Válka 1866: běda poraženým*, Praha, Paseka, 2012.
- HÁLEK, Jan, *Diplomatická předehra prusko-rakouské války - léta 1862-1866*, Praha, 2001, rigorózní práce.
- HAMANN, Brigitte, ed., *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, Praha, Brána, 2001.
- HELLER, Servác, *Válka z roku 1866 v Čechách, její vznik, děje a následky*, Praha, Edvard Beaufort, 1896.
- HERRE, Franz, *Císař František Josef I.: jeho život - jeho doba*, Praha, Ikar, 1998.
- CHAURA, Edmund a LANG, Ant. M., ed. *Válka prusko-rakouská roku 1866*, Brno, A. Píša, 1902.
- JEDLIČKA, Otakar, *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl první, Do bitvy u Králové Hradce*, Pardubice, F. & V. Hoblík, 1883.
- KALÁB, Tomáš, *Ferdinand Poschacher von Poschach*, in: *Bellum 1866*, Hradec Králové, Komitét pro udržování památek z války roku 1866, 2006, č. 1, str. 182-183.
- KRÁLOVÁ, Hana, *Prusko-rakouské soupeření v Německém spolku v předvečer války roku 1866 a jeho ohlas na stránkách rakouského tisku*, Praha, 2007, diplomová práce.
- KUDR, Karel a HABR, Augustin, ed., *Válka rakousko-pruská 1866 v Čechách a na Moravě*, Praha, Augustin Habr, 1936.
- LOEWENSTEIN, Bedřich, *Otto von Bismarck*, Praha, Svoboda, 1968.
- MAY, Josef, ed., *Dějiny císařského a královského pěšího pluku čís. 35*, Plzeň, Maasch, 1901.
- NÁHLOVSKÝ, Jiří, *Chrastava v prusko-rakouské válce roku 1866: péče o válečné pomníky z války roku 1866*, Chrastava, Město Chrastava, 2009.
- NÁHLOVSKÝ, Jiří, *Srážka u Dlouhého Mostu 24. června 1866: péče o válečné pomníky z války roku 1866*, Dlouhý Most, Obec Dlouhý Most, 2010.

- NÁHLOVSKÝ, Jiří, *Srážka u Kuřívod: 26. června 1866: prusko-rakouská válka a péče o válečné hroby z roku 1866*, Hradec Králové, Komitét pro udržování památek z války roku 1866, 2006.
- ORTMANN, Wilhelm, *Jičín 1866: obrazy bojů*, Jičín, V. Ortmann, 1905.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Online-Edition und Österreichisches Biographisches Lexikon ab 1815. Dostupné z: www.biographien.ac.at
- PERNES, Jiří a kol., *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, Praha, Elka Press, 2003.
- RINGES, Vladimír, *Naše dráhy v revoluci 1848 a válce 1866*, Praha, V. Ringes, 1934.
- ROTHENBERG, Gunther Erich, *The army of Francis Joseph*, West Lafayette, Purdue Univ. Pr., 1976.
- SABINA, Karel, *Kronika války Prusko - Italsko - Rakouské: prostonárodní vyličení na bojišti severním a jižním v roce 1868*, Praha, Mikuláš & Knapp, 1868.
- SCHMIDT-BRENTANO, Antonio, *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816-1918*, Wien, Österreichisches Staatsarchiv, 2007.
- SCHOEPS, Hans-Joachim, *Dějiny Pruska*, Praha, Garamond, 2004.
- SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648-1914*, Praha, Aleš Skřivan ml., 1999.
- TEPLÝ, Jaroslav, *Některé méně známé sepulkrální památky z války roku 1866*, in. Východočeský sborník historický, Pardubice, Východočeské muzeum v Pardubicích, 2001, č. 10, str. 69-113.
- URBAN, Otto, *Vzpomínka na Hradec Králové*, Praha, Panorama, 1986.
- Válka s Prusky roku 1866 a příčiny její*, Praha, Jarosl. Pospíšil, 1867.
- WAWRO, Geoffrey, *The Austro-Prussian War: Austria's war with Prussia and Italy in 1866*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- WAWRO, Geoffrey, *Warfare and society in Europe, 1792-1914*, London-New York, Routledge, 2000.
- Wěrný a souwislý popis Wálky s Prusky na bogisstjch w zemi koruny České swedených léta Páně 1866*, Praha, Jan Spurný, 1866.
- WONDRÁK, Eduard, *Krev smyly deště*, Hradec Králové, Kruh, 1989.

13 Seznam příloh

Příloha č. 1 - Mapa Severního bojiště, zdr. CHAURA, Edmund a LANG, Ant. M., ed. *Válka prusko-rakouská roku 1866*, Brno, A. Píša, 1902.

Příloha č. 2 – Mapa pojizerského bojiště, zdr. KUDR, Karel a HABR, Augustin, ed., *Válka rakousko-pruská 1866 v Čechách a na Moravě*, Praha, Augustin Habr, 1936.

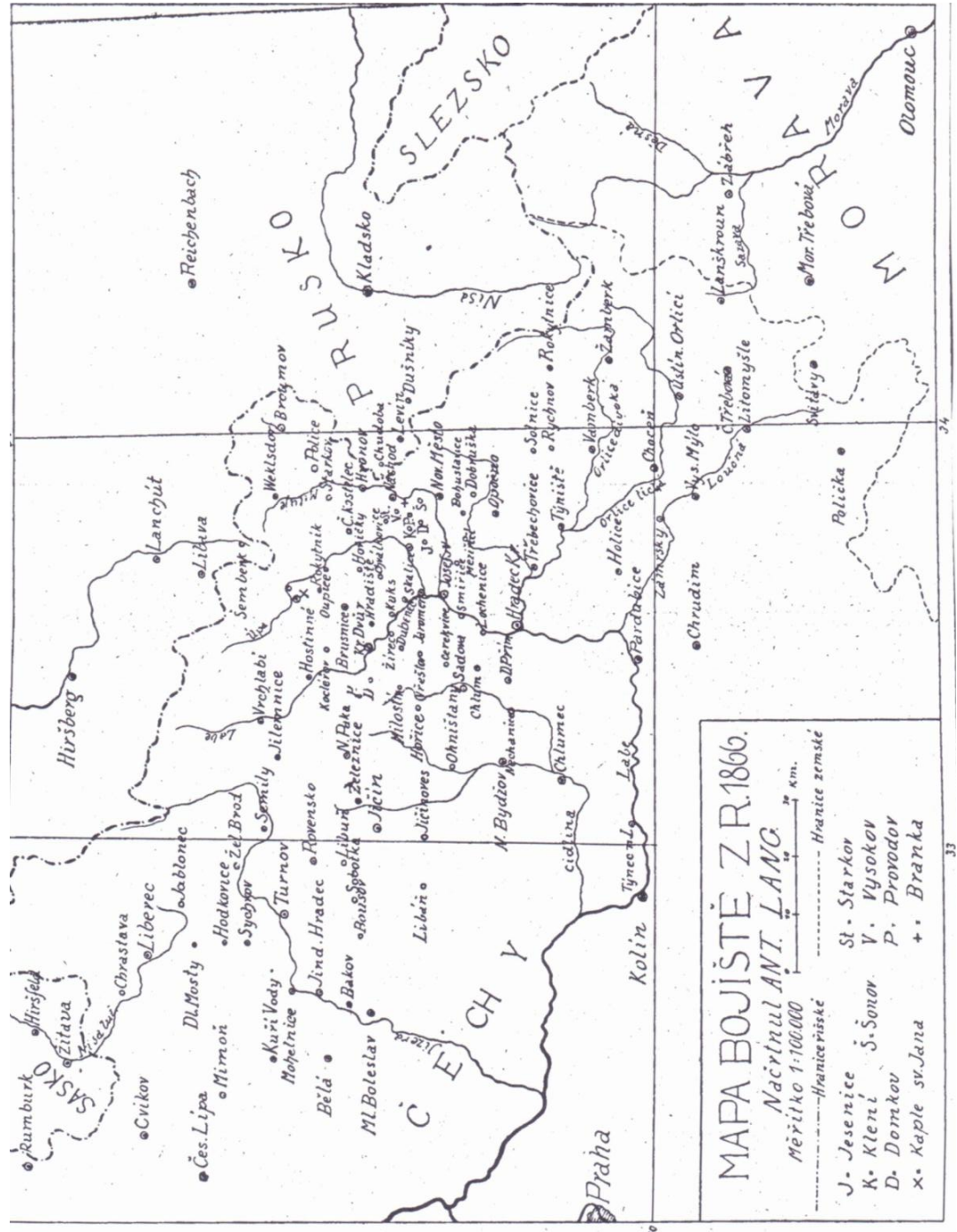
Příloha č. 3 – Mapa jičínského bojiště, zdr. ORTMANN, Wilhelm, *Jičín 1866: obrazy bojů*, Jičín, V. Ortmann, 1905.

Příloha č. 4 – Hrob Václava Hory na hřbitově u kostela sv. Klimenta v Bubnech dne 7. března 2013, zdr. autorova fotografie.

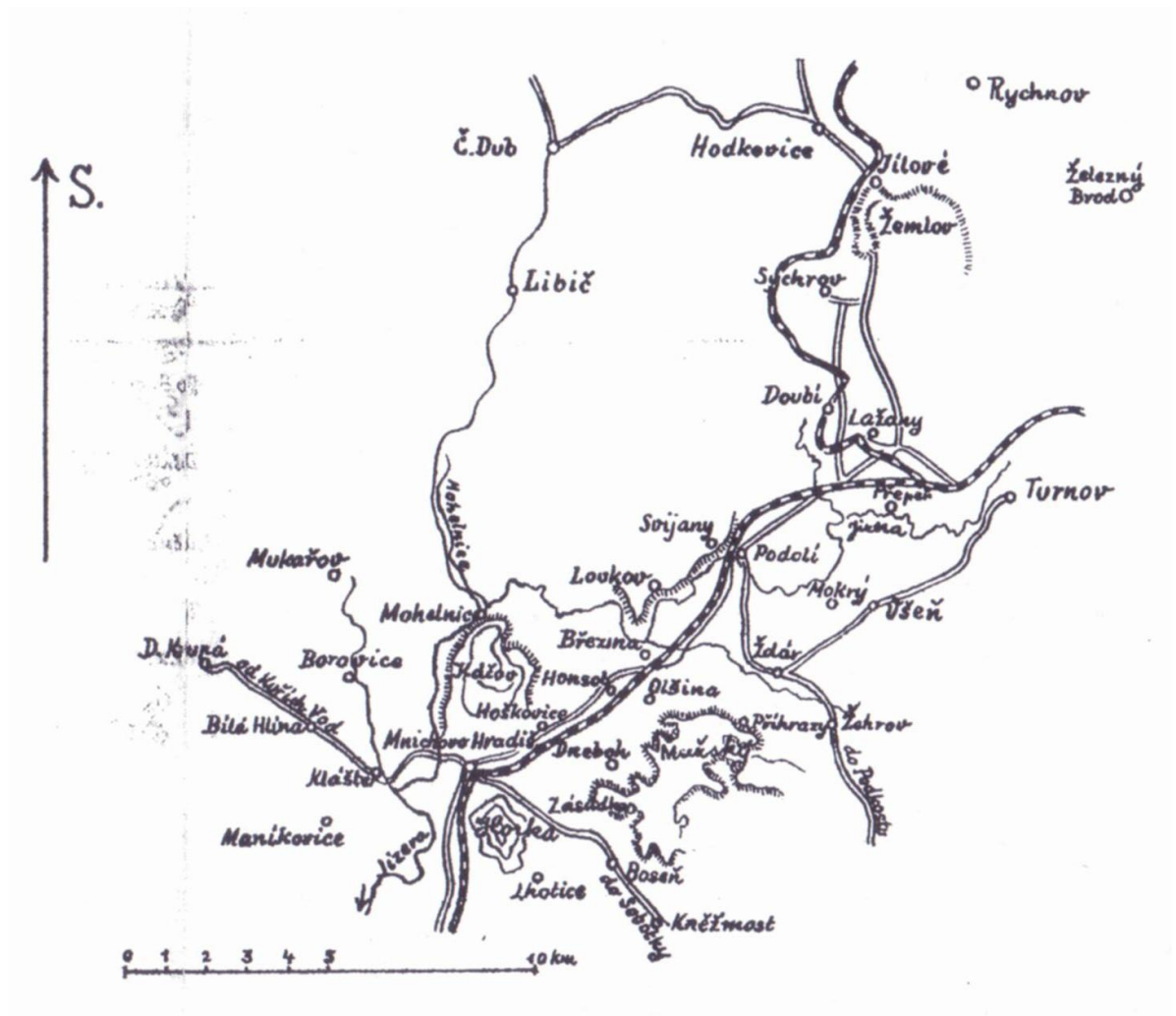
Příloha č. 5 – Zajmutí rakouského vojína Kopaniče pruskými vojáky na titulní stráně prvního česky psaného díla o prusko-rakouské válce, zdr. *Wěrný a souwislý popis Wálky s Prusy na bogisstjch w zemi koruny České swedených léta Páně 1866*, Praha, Jan Spurný, 1866.

14 Přílohy

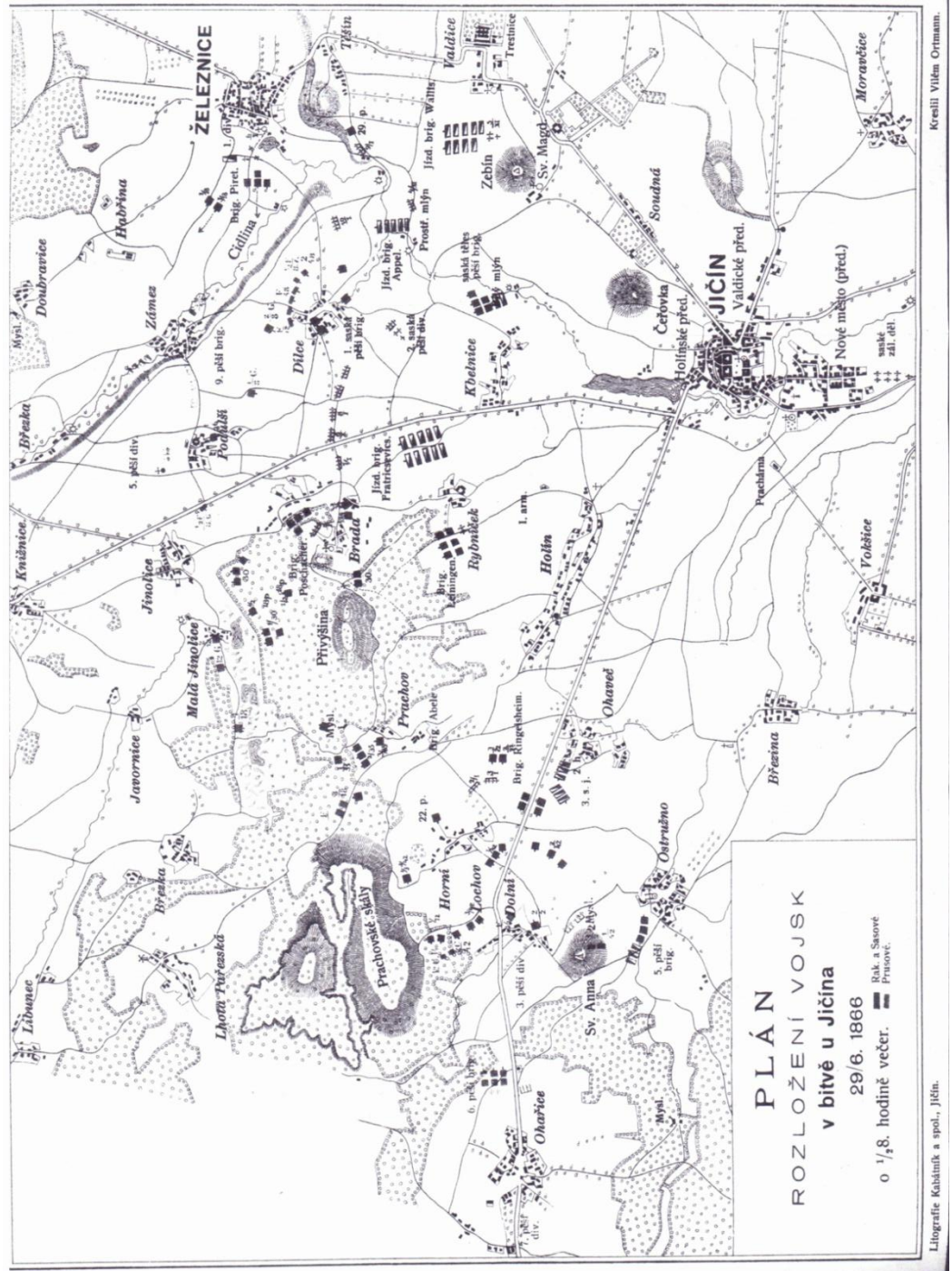
Příloha č. 1 - Mapa Severního bojiště

Příloha č. 2 – Mapa pojizerského bojiště

Příloha č. 3 – Mapa jičínského bojiště

Příloha č. 4 – Hrob Václava Hory na hřbitově u kostela sv. Klimenta v Bubnech dne 7. března 2013

Příloha č. 5 – Vojín Kopanič na titulní stránce prvního česky vydaného díla o prusko-rakouské válce

